

CORPUS THOMISTICUM
Sancti Thomae de Aquino
Super Evangelium S. Matthaei lectura
prooemium
Reportatio Petri de Andria

Textum Taurini 1951 editum
ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas
denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit

Prooemium

[87323] Super Mt.* , pr. *Matthaeus ex Iudaea* et cetera. Evangelio Matthaei Hieronymus praemittit prologum, in quo tria facit: primo enim ipsum auctorem describit; secundo Evangelii mysteria aperit, ibi *duorum in generatione Christi principia praesumens*; tertio suam intentionem ostendit, ibi *nobis autem in hoc studio argumenti fuit*. Auctorem vero ipsum describit ex quatuor: primo ex nomine, cum dicit *Matthaeus*; secundo ex origine, cum dicit *ex Iudaea*; tertio ex scribendi ordine, ibi *sicut in ordine primus ponitur*; quarto ex vocatione, ibi, *cuius vocatio ad dominum*, idest ad Christum et cetera. De hoc Matth. IX, 9 et Luc. V, 27. Et nota quod Glossa interlinearis, quae dicit: *primus, idest ante quem nullus* etc., videtur velle, quod alii post Matthaeum scripserint in Iudaea, quod non est verum: solus enim Matthaeus scripsit in Iudaea, Marcus in Italia, Lucas in Achaia, Ioannes in Asia. Consequenter ipsius Evangelii mysteria aperit. Et primo aperit mysteria circa principium Evangelii; secundo ostendit eadem mysteria requirenda esse et in medio, et in fine, ibi *in quo Evangelio utile est* et cetera. In principio autem Evangelii duo tanguntur. Primo ponitur quasi quidam titulus, cum dicitur, *liber generationis*; secundo generationis cuiusdam series describitur, cum dicitur, *Abraham genuit Isaac* et cetera. Primo ergo ponit mysteria tituli, vel quae tanguntur in titulo; secundo mysteria generationis, ibi *sicque quaterdenario*. In titulo autem dicitur *liber generationis Iesu Christi*; ubi tanguntur duo principia, scilicet David et Abraham. Et hoc quia Abrahae prius datum est praeceptum de circumcissione; ad Rom. IV, 11: *signum accepit circumcissionis, signaculum iustitiae fidei, quae est in praepotio, ut sit ipse pater omnium credentium*. David autem electus est a domino; I Reg. XIII, 14: *inveni virum secundum cor meum*. Unde propter hoc isti duo tanguntur, ut denotetur quod Christus traxit originem ex circumcisis patribus et electis. Et hoc est, *duorum*, hominum, vel duorum principiorum, idest duo principia, scilicet David et Abraham. Consequenter ponit mysteria, quae tanguntur in genealogia. Et primo tangit mysteria ipsius Evangelii, vel Evangelistae; secundo ipsius Christi, ibi *quarum omnium rerum* et cetera. Et est mysterium quod Evangelista genealogiam Christi per tres tesseradecades distinxit: quarum prima est ab Abraham usque ad David; secunda a David usque ad transmigrationem; tertia usque ad Christum; ut ostenderet Christum esse et de circumcisis, et de electis, et de transmigrantibus. Et hoc est *triformiter posito*, idest tripliciter repetito, supra in genealogia, *a credendi fide*, idest ab ipso Abraham, qui fuit primum exemplar credendi, *in electionis tempus porrigens*, idest usque ad ipsum David deducens, *et ab electione*, idest ab ipso David, *in transmigrationis diem dirigens; et a transmigrationis die usque in Christum definiens*, patet, *decursam*, idest breviter et cursorie tactam, *adventus domini ostendit generationem, et numero satisfaciens et tempori*. Patet. *Quarum omnium rerum* et cetera. Nota quod in hac generationis serie quatuor tanguntur, tempus, numerus, ordo et dispositio sive ratio; quia ab Abraham usque ad

David et cetera. Omnia ista nil aliud ostendunt nisi quod Deus Christus est: hoc enim intendit secundum dispositionem et rationem allegoricam, quod Christus est Deus. *Quod est fidei necessarium*, scilicet quod *Christus Deus est*, idest in omnibus non est plus de necessitate fidei, nisi quod Christus est Deus. *Qui factus ex muliere* et cetera. Nota, et expone, et signa capitula. *Et omnia in cruce fixit*, idest peccata, secundum quod de medio tulit, quod adversum nos chirographum erat. Item melius: Christus secundum Deum et hominem qui est omnia, secundum illud, Ioan. XII, 32, *ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*, et Phil. II, 10: *ut in nomine domini omne genuflectatur caelestium, terrestrium et Infernorum. Ut triumphans ea in semetipso*, quia per trophaeum crucis omnia sibi subiecit, et de quolibet triumphavit. *Et patris nomen in patribus filio*. Ad evidentiam autem huius notandum, quod in serie generationis ponuntur quidam patres et quidam filii, sicut patet. Item ponitur ibi quidam pater sine patre, sicut Adam: quidam filius sine filio, sicut Iesus. Item ponuntur quidam qui sunt patres et filii, sicut omnes intermedii. Per hoc autem mystice designatur, quod in Trinitate est pater et filius, sicut in hac genealogia sunt quidam patres, quidam filii. Item per hoc quod primus pater non habet patrem in hac serie, nec ultimus filius filium, ostenditur quod isti sunt ab aeterno. Item per hoc quod unus et idem in persona est pater et filius respectu diversorum, tangitur quod isti sunt unum, non quidem in persona, sed natura. Et hoc est quod dicit *et patris nomen restituens filio in patribus*, idest quod filius habeat patrem; *in patribus*, idest per hoc quod ponuntur ibi quidam patres. *Et nomen restituens patri*, idest quod pater habeat filium, et hoc *in filiis*, idest per hoc quod ponuntur ibi aliqui filii sine principio et sine fine: quia pater primus non habet patrem, nec ultimus filius filium. *Ostendens se unum esse cum patre*, idest unus naturae, *quia unus*, in persona, scilicet pater et filius, respectu tamen diversorum, in dicta genealogia. Nota interlinearem quae dicit: *unus Christus*; quod nihil est dictum. Consequenter ostendit consimilia mysteria requirenda esse in dicto Evangelio, non solum in principio, sed etiam in medio et fine: et hoc est, *in quo Evangelio*, scilicet Matthaei, *utile est desiderantibus Deum sic*, idest eodem modo sicut diximus, *cognoscere prima*, idest principium, *vel media, vel perfecta*, finem, et consummationem; *ut et vocationem apostoli* et cetera. Scriptum est Phil. III, 12: *sequor autem, si quo modo comprehendam. Nobis autem*. Hic ostendit intentionem suam, scilicet quod intendit quod ea quae hic dicuntur, vera sunt in historia, et tamen spiritualiter intelligenda. *Nobis autem fuit hoc*, idest haec intentio, *in studio argumenti*, idest prologi.

CORPUS THOMISTICUM

Sancti Thomae de Aquino

Super Evangelium S. Matthaei lectura

a capite I ad caput II

Reportatio Petri de Andria

Textum Taurini 1951 editum

ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas

denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit

Caput 1

Lectio 1

[87324] Super Mt.*, cap. 1 l. 1 Inter Evangelistas Matthaeus praecipue versatur circa humanitatem Christi: unde secundum Gregorium per hominem significatur in figura quatuor animalium. Per humanitatem autem Christus in mundum introivit, progressus est, et exivit. Et ideo dividitur totum Evangelium in tres partes. Primo enim agit Evangelista de Christi humanitatis in mundum ingressu; secundo de eius processu; tertio de eius egressu. Secunda pars incipit cap. III, 1, ibi *in diebus autem illis venit Ioannes Baptista praedicans in deserto Iudaeae*. Tertia, capite XXI, 1 *et cum appropinquassent Ierosolymis et venissent Bethphage ad montem oliveti*. In prima parte duo facit: primo describitur Christi generatio; secundo ipsius generationis subditur manifestatio, cap. II, ibi *cum natus esset Iesus in Bethlehem Iudae in diebus Herodis regis*. In prima parte tria facit: primo enim quasi titulus totius libri praeponitur, cum dicitur *liber generationis Iesu Christi*; secundo patrum series textitur, *Abraham genuit Isaac*; tertio cum dicitur *Christi autem generatio sic erat*, generatio Christi in speciali describitur. Titulus autem qui praemittitur, est iste *liber generationis Iesu Christi*. Et videtur esse oratio imperfecta. Ponitur enim ibi nominativus sine verbo; sed non est. Matthaeus enim Evangelium Hebraeis conscripsit, et ideo in scribendo morem Iudaeorum servavit. Consuetum est autem apud Hebraeos sic loqui, sicut cum dicitur: *visio Isaiae filii Amos*, subauditur, haec est nec oportet apponere. Ita hic cum dicitur *liber generationis*, subauditur, hic est. Et hic etiam modus loquendi consuetus est apud nos: si enim velimus aliquem librum intitulari, dicitur Priscianus maior vel minor; nec oportet apponere hic est vel incipit. Item quaeritur, cum parva particula istius libri sit de generatione Christi, quare intitulavit librum suum sic. Et dicendum, quod Matthaeus, qui scripsit Hebraeis, in scribendo modum Hebraeorum servavit. Consuetum est autem apud Hebraeos libros suos a principio intitulari, sicut dicitur Genesis, quia ibi agitur de generatione; unde Gen. V, 1: *hic est liber generationis Adam*. Et liber Exodi, quia in prima parte agitur de exitu filiorum Israel de Aegypto. Sed quaeritur quare additur *Iesu Christi*. Et dicendum quod secundum apostolum, I Corinth. XV, 22, *sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur*. Viderat autem Matthaeus librum primum veteris testamenti, in quo agitur de generatione, in quo dictum est cap. V, 1, *hic est liber generationis Adam*. Ut ergo novum testamentum, in quo agitur de regeneratione et restauratione, ei responderet per oppositum, dicit *liber generationis Iesu Christi*, ut ostenderet quod idem est auctor utriusque. Hic autem quaeritur de hoc quod hic dicitur *liber generationis Iesu Christi*. Contrarium enim habetur Isa. LIII, 8, ubi dicitur, *generationem eius quis enarrabit?* Sed sensus est, secundum Hieronymum, quod in Christo est duplex generatio. Scilicet divina, quae enarrari non potest: quia etsi aliquo modo dicimus filium genitum, modum tamen quo gignitur, nec homo, nec

Angelus potest comprehendere. Alia autem est humana, de qua agit, sed tamen in hac etiam generatione sunt multa difficilia. Et ideo, secundum Remigium, perpauci sunt qui possint eam enarrare. Item quaeritur de hoc quod dicit *generationis*, cum hic plures texantur generationes. Sed dicendum, quod licet multae enumerentur generationes, omnes tamen introducuntur propter unam, scilicet propter generationem Christi, de qua inferius: *Christi autem generatio sic erat*. Describitur autem ille cuius generatio texitur primo a nomine, cum dicitur *Iesu*; secundo ab officio, cum dicitur *Christi*; tertio ab origine, cum dicitur *filius David, filius Abraham*. Quamvis autem fuerint et alii, qui vocati sunt Iesus, sicut Iesus filius Nave, de quo Eccli. XLVI, 1: *fortis in bello Iesus Nave successor Moysi in prophetis*, et alius circa aedificationem templi, de quo in Zach. III, 1, isti tamen fuerunt Iesus nominales et figurales, in quantum scilicet figurabant istum. Ille Iesus introduxit populum Israel in terram promissionis; sed iste Iesus, idest salvator noster, non in terram carnalem, sed introducit nos in caelestem; Hebr. XII, 2: ipsum enim habemus auctorem, et consummatorem in sanguine eius et cetera. Et recte dicitur *Iesu*, quod nomen convenit ei secundum utramque naturam, scilicet divinam et humanam. Secundum quidem humanam in carne sua passus est, et explevit mysterium nostrae redemptionis: et cum passio illa non haberet efficaciam nisi ex virtute divinitatis adiunctae, propter hoc dicitur infra: *vocabitur nomen eius Iesus: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Sed quaeritur quare dicitur *Christi*. Nonne suffecisset *Iesu*? Respondeo, hoc ideo factum esse, quia, ut dictum est, et alii vocati sunt Iesus. Ab officio autem describit eum, cum dicitur *Christi*, idest uncti. Nota autem tres unctiones in veteri lege. Unctus enim est Aaron in sacerdotem, Levit. VIII, 11. Unctus est Saul a Samuele in regem, I Reg. X, 1, et David, I Reg. XVI, 13. Unctus est et Eliseus in prophetam, III Reg. c. XIX, 16. Quia ergo Christus fuit verus sacerdos in Psal. CIX, 4: *tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* etc., et rex et propheta, ideo dicitur recte Christus, propter tria officia quae ipse exercuit. *Filius David, filius Abraham*. Hic est duplex quaestio, scilicet de numero, et de ordine. Ad primum, quare istos duos nominavit. Propter illam rationem quae in prologo dicta est, quod Abraham propheta fuit. Gen. XX, 7 dixit dominus ad Abimelech regem Gerar: *redde uxorem viro suo, quia propheta est*. Item fuit sacerdos, Genes. XV, 9, dum implevit officium sacerdotis, offerendo scilicet hostiam domino: *sume, inquit, mihi vaccam triennem* et cetera. David autem propheta fuit, sicut patet Act. II, 30. Fuit etiam rex, sicut patet II Reg. II, 4. Quia ergo Christus fuit rex, et propheta, et sacerdos; ideo recte dicitur filius istorum. Si enim solum Abraham nominasset, non signaretur quod Christus rex fuisset. Item si solum David, non denotaretur in Christo sacerdotalis dignitas; et ideo utrumque posuit. Ad secundum dicendum quod, secundum Hieronymum, David praeponitur, et commutatur ordo propter necessitatem texendi genealogiam; si enim primo diceret *filius Abraham*, secundo *filius David*, oporteret secundo repetere Abraham, ut continuaretur ordo genealogiae. Secundum Ambrosium autem dicendum, quod David praeponitur ratione dignitatis; ad David enim facta est repromissio de ipso capite, cum dicitur Ps. CXXXI, 11: *de fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Sed ad Abraham de membris, scilicet de Ecclesia; unde Genes. XXII, 18: *in semine tuo benedicentur omnes gentes terrae*. Hic notandum, quod multi fuerunt terrores de Christo. Quidam enim erraverunt circa eius divinitatem, sicut Paulus Samosatenus, Photinus, et Sabellius; quidam circa humanitatem; et quidam circa utramque. Alii autem erraverunt circa eius personam. Circa humanitatem eius primus erravit Manichaeus, qui dixit eum non verum corpus, sed phantasticum accepisse. Contra quod est quod dicit dominus Luc. ult., 39: *palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere*. Secundo post eum erravit Valentinus, qui dixit eum corpus caeleste secum attulisse, non de virgine assumpsisse, sed per eam sicut aquam per canale transisse. Sed contra est quod dicitur Rom. c. I, 3: *qui factus est ei ex semine David secundum carnem*. Tertius error fuit Apollinaris, qui dixit eum tantum accepisse corpus, et non animam, sed loco animae habuisse divinitatem. Sed contra est quod frequenter dicitur: *nunc anima mea turbata est*. Sed propter hoc ipse idem mutavit postea opinionem, et dixit Christum habuisse animam vegetabilem et sensibilem, non tamen rationalem, sed loco eius divinitatem. Sed tunc sequeretur inconueniens, quod Christus non esset plus homo quam unum brutum. Hos autem errores quasi quadam sorte diviserunt sibi quatuor Evangelistae. Marcus enim et Ioannes principaliter errores illos, qui sunt circa divinitatem, destruxerunt; unde Ioannes in principio statim dixit: *in principio erat verbum*. Et Marcus exorsus est sic: *initium Evangelii Iesu Christi filii Dei*, non dixit filii Abraham. Matthaeus autem et Lucas illos, qui circa eius humanitatem sunt errores, destruunt in principio. Unde nota quod in hoc quod dicitur *filius David, filius Abraham*, omnes errores qui fuerunt circa Christi humanitatem excluduntur. Filius enim non dicitur alicuius aliquis, nisi per generationem univocam, quae est secundum convenientiam in specie. Quantumcumque enim aliquid generetur ex homine, nisi participet eandem specie naturam, numquam dicitur filius, sicut patet de

pediculis et huiusmodi. Si igitur Christus est filius David et Abraham, oportet eum habere eandem naturam ratione eiusdem speciei; non autem haberet eandem naturam secundum speciem, si non haberet corpus verum et naturale, nec si illud de caelo attulisset; nec etiam si careret anima sensitiva, sive rationali. Unde patet exclusio omnis erroris.

Lectio 2

[87325] Super Mt.*, cap. 1 l. 2 Proposito titulo, hic series genealogiae textitur: et dividitur in partes tres, secundum tres quaterdenarios quibus dicta genealogiae series textitur. Primus quaterdenarius est ab Abraham usque ad David, qui procedit per patriarchas. Secundus procedit a David usque ad transmigrationem Babylonis, qui procedit per reges. Tertius a transmigratione Babylonis usque ad Christum, qui incipit a ducibus, et procedit per personas privatas. Secunda, ibi *David autem rex genuit Salomonem*. Tertia, ibi *et post transmigrationem Babylonis* et cetera. Prima dividitur in tres. Primo enim ponuntur patres qui fuerunt ante ingressum in Aegyptum; secundo ponuntur illi qui fuerunt in ipso exitu, et terrae promissionis ingressu; tertio illi qui fuerunt post ingressum terrae promissionis. Dicit ergo primo *Abraham genuit Isaac*. Hic considerandum est, antequam ulterius procedamus, quod duo Evangelistae generationem Christi secundum carnem prosequuntur, scilicet Lucas, et Matthaeus; sed differenter. Et haec differentia attenditur quantum ad quinque. Primo enim differunt quantum ad situm; secundo quantum ad ordinem; tertio quantum ad modum; quarto quantum ad terminum; quinto quantum ad personas numeratas. Primo dico quod differunt quantum ad situm: quia Matthaeus generationem Christi in principio Evangelii incipit texere; Lucas autem non in principio, sed post Baptismum. Et ratio huius est, secundum Augustinum, quoniam Matthaeus generationem Christi carnalem suscepit describendam, et ideo statim in principio debuit eam ponere. Lucas autem maxime intendit commendare in Christo personam sacerdotalem: ad sacerdotem autem pertinet expiatio peccatorum, et ideo post Baptismum, in quo fit peccatorum expiatio, convenienter a Luca ponitur Christi generatio. Secundo autem, Lucas et Matthaeus in texendo genealogiam Christi differunt quantum ad ordinem: quia Matthaeus textit Christi generationem incipiendo ab Abraham, et descendendo usque ad Christum, Lucas autem incipit a Christo et ascendendo procedit usque ad Abraham et etiam ultra. Et ratio est quia, secundum apostolum, Rom. IV, 25, in Christo fuerunt duo, scilicet humilitas suscipiendi defectus naturae nostrae, et potestas divinitatis et gratiae, per quam nos ab huius defectibus expiavit; Rom. VIII, 3: *misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati*, propter primum, *et de peccato damnavit peccatum in carne*, propter secundum. Matthaeus ergo, qui intendit generationem Christi carnalem, per quam descendit usque ad infirmitatis nostrae assumptionem, congrue eius generationem descendendo describit. Sed Lucas, qui in ipso commendat sacerdotalem dignitatem, per quam Deo reconciliamur, et ipsi Christo unimur, congrue ascendendo procedit. Tertio differunt quantum ad modum: quia in enarratione genealogiae Matthaeus utitur hoc verbo *genuit*, sed Lucas hoc verbo *fuit*. Et hoc est, quia Matthaeus in tota enarratione sua non ponit nisi patres carnales; sed Lucas ponit multos patres secundum legem, sive per adoptionem. Praeceptum enim fuit in lege quod si aliquis moreretur sine filiis, quod frater eius acciperet sponsam eius, et generaret sibi filios: unde filii illi non erant eius qui generabat, sed per quamdam adoptionem imputabantur priori. Unde Lucas, qui ponit multos filios genitos per adoptionem, non dicit *genuit*, sed *fuit*; quia quamvis ipsi eos non generassent, eorum tamen per quamdam adoptionem erant. Matthaeus autem, qui ponit solum patres carnales, dicit *genuit*. Ratio autem huius est quia, sicut dictum est, Matthaeus versatur maxime circa Christi humanitatem. Et quia secundum carnem natus est ex patribus carnalibus, ideo in genealogia Matthaei nullus ponitur, qui non fuerit pater carnalis. Lucas autem commendat maxime in Christo sacerdotalem dignitatem, per quam adoptamur in filios Dei; et ideo non solum carnales, sed etiam legales patres posuit. Quarto differunt quantum ad terminum: quia Matthaeus generationem suam incipit ab Abraham, et protendit usque ad Christum; Lucas autem a Christo, non solum usque ad Abraham, sed etiam usque ad Deum. Cuius ratio potest sumi ex hoc quod Matthaeus scripsit Hebraeis. Hebraei autem maxime gloriabantur de Abraham, Ioan. VIII, 33: *semen Abrahae sumus*, qui fuit primum credendi principium; et ideo Matthaeus ab Abraham incepit. Lucas autem scripsit Graecis, qui nihil de Abraham sciebant nisi per Christum: si enim non fuisset Christus, nihil unquam scivissent de Abraham; et ideo Lucas incepit a Christo, et terminavit non solum in Abraham, sed in Deum. Quinto differunt quantum ad personas enumeratas: quia in tota serie genealogiae Lucae nulla prorsus de muliere fit mentio; in Matthaeo autem aliquae interponuntur mulieres. Cuius ratio est, secundum Ambrosium,

quia Lucas, sicut dictum est, commendat maxime sacerdotalem dignitatem; in sacerdote autem maxima requiritur puritas. Matthaeus autem eius texit generationem carnalem: et ideo ibi ponuntur aliquae mulieres. Notandum tamen quod in tota genealogia Matthaei non ponuntur nisi mulieres peccatrices, vel quae in aliquo fuerant peccato notatae, sicut Thamar, quae fornicata est, Gen. XXXVIII, 24, et Ruth, quae fuit idololatra, quia gentilis, et uxor Uriae, quae fuit adultera, II Reg. XI, 2 ss. Et hoc ad designandum, secundum Hieronymum, quod ille cuius genealogia textitur, intravit propter peccatores redimendos. Alia ratio tangitur ab Ambrosio, scilicet ut tolleretur confusio Ecclesiae. Si enim Christus ex peccatoribus nasci voluit, non debent infideles irridere, si peccatores ad Ecclesiam veniant. Alia ratio potest assignari, credo secundum Chrysostomum, ut ostendatur imperfectio legis: et quod Christus venit legem implere. Per hoc enim quod tanguntur quaedam mulieres peccatrices, denotatur quod illi, qui erant maximi in lege, erant peccatores; sicut David et Iudas. Et in hoc designat imperfectionem aliorum. Si enim isti fuerunt peccatores, multo magis et alii; Rom. III, 23: *omnes peccaverunt, et egent gloria Dei*. Et ideo isti ponuntur in generatione Christi, ut designetur, quod ipse legem impleverat. Nota tamen quod istae mulieres quamvis fuerint omnes peccatrices, non tamen pro tempore illo quo textitur earum genealogia, sed iam erant mundatae per poenitentiam. Dicit ergo *Abraham genuit Isaac*. Notandum primo, quod hic duo sunt consideranda secundum litteram, sive sensum litteralem. Primo, quod per patres istos positos designatur Christus; secundo, quod etiam ista referuntur, et possunt referri, ad instructionem nostram. Dicit ergo primo *Abraham genuit Isaac*. Et hoc habetur Genes. XXI. *Isaac autem genuit Iacob*, Genes. XXV. *Iacob autem genuit Iudam et fratres eius*. Hic quaeritur, cum Abraham alium habuerit filium quam Isaac, scilicet Ismael, et similiter Isaac, quare non fit mentio de eis, sicut hic dicitur *Iudam et fratres*. Item, quare magis exprimitur Iudas ex nomine, quam alii. Ratio est, quia Iudas et fratres eius sub cultura unius Dei permanserunt: et ideo de eis fit mentio in generatione Christi, non autem Isaac, et Ismael, nec Iacob, et Esau. Ad secundum, quod hoc fuit ut impleri ostenderetur in Christo prophetia Iacob, Genes. XLIX, 10: *non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est: et ipse erit expectatio gentium. Manifestum enim est quod de Iuda ortus est dominus*, ut dicitur Hebr. VII, 14; et ideo fit magis mentio de ipso quam de aliis. *Iudas autem genuit Phares* et cetera. Hic quaeritur, cum dominus non sit natus de Zaram, sed de Phares, quare fit mentio de eo. Item, quare nominaliter exprimitur. Prius enim dixit *fratres eius*, quare ergo expressit nomen Zaram? Et dicendum, secundum Ambrosium, quod hoc in mysterio factum est. Ad cuius evidentiam nota historiam, quae habetur Genes. XXXVIII, quod in partu Thamar prior apparuit Zaram, in cuius manu obstetrix ligavit filum coccineum dicens: iste egredietur prior, et ideo vocavit nomen eius Zaram: postea illo retrahente manum egressus est alter, dicente obstetrice: quare propter te divisa est maceria? Zaram autem, qui prior apparuit, significat populum Iudaeorum, in cuius manu obstetrix filum coccineum ligavit, hoc est circumcisionem, quae fiebat cum sanguinis effusione. Sed *illo retrahente manum etc. egressus est alter*: quia *caecitas ex parte contigit in Iudaeis*. Sic enim populus gentilis divisus intravit in lucem fidei, egressus de vulva ignorantiae et infidelitatis. Secundo notandum, quod per patres positos in generatione Christi signatur Christus ratione vel nominis, vel facti, vel alicuius alterius, sicut per se patet. Abraham enim interpretatur pater multarum gentium, et significat Christum, de quo Hebr. c. II, 10: *qui multos filios in gloriam adduxerat*. Item Abraham ex praecepto domini exivit de terra sua, Gen. XII, 4, et Christus est, qui dixit, Ierem. XII, 17: *reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam* et cetera. Similiter Abraham, qui risit dicendo: *nunc risum fecit mihi dominus*, Gen. XXI, 6, et Christus est, in cuius nativitate non solum uni personae, sed toti mundo gaudium nuntiatur; Luc. II, 10: *ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus dominus*. Similiter per Iacob, et ratione interpretationis, et ratione facti, sicut patet in hoc, quod supposuit lapidem, idest duritiem crucis, capiti suo. Similiter per Iudam, et Phares, qui interpretatur divisio: ipse enim dividet oves ab hoedis, infra XXV, 32. Moraliter autem in istis generationibus designatur status nostrae iustificationis, secundum sex quae requiruntur ad iustificationem. Scilicet fides per Abraham iustificatum ex fidei iustitia; alibi enim ipse principium dicitur fidei; Rom. IV, 11: *ut sit pater omnium credentium per praeputium*. Isaac spes, quia interpretatur risus; Rom. XII, 12: *spe gaudentes*. Iacob caritas, qui duxit duas uxores, Liam, quae interpretatur laborans, et Rachel; idest duas vitas, quae sunt in caritate secundum duo praecepta: contemplativa enim delectatur in Deo, activa autem est per quam subvenitur proximo. Iudas, confessio, quae duplex est: fidei, Rom. X, 10: *corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem*, et peccatorum: *confitemini alterutrum peccata vestra*, Iac. V, 16. Ex hoc autem sequitur duplex effectus, scilicet destructio vitiorum, quae per Phares designatur, et origo virtutum, quae significatur per Zaram. Et ista oriuntur de Thamar,

quae interpretatur amaritudo; Isa. XXXVIII, 15: *recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae. Phares autem genuit Esron.* Hic ponitur series genealogiae patrum, qui nati sunt in Aegypto, vel in exitu eius. Sicut enim per Phares, qui interpretatur divisio, significatur Christus, infra XXV, 32: *separabit agnos ab hoedis*, ita per Esron, qui interpretatur sagitta, vel atrium. Dicitur enim sagitta propter efficaciam praedicationis, qua audientium corda penetravit; Psalm. XLIV, 6: *sagittae tuae acutae, populi sub te cadent in corda inimicorum regis.* Atrium autem propter latitudinem caritatis, qua non solum amicos, sed etiam inimicos dilexit; Rom. V, 10: *cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius*; Isa. LIII, 12: *ipse pro transgressoribus rogavit*; et idem Luc. XXIII, 34: *pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Esron autem genuit aram. Aram autem interpretatur electus, vel excelsus: Isa. XLII, 1: *ecce puer meus, et ipse est excelsus super omnes*; Ephes. I, 21: *ipsum constituit super omnem principatum.* Aram autem genuit Aminadab, qui interpretatur spontaneus. Ipse est in cuius persona dicit Psalmista LIII, 8: *voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, quoniam bonum est, domine*; et Isa. LIII, 7: *oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum* etc., Io. VI, 38: *non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me.* Aminadab autem genuit Naasson, qui interpretatur augurium vel serpentinum: quia Christus non solum praesentia, sed etiam praeterita, et futura cognovit; ad Hebr. IV, 13: *omnia nuda et aperta sunt oculis eius.* Item serpentinum propter prudentiam; prudentia enim attribuitur serpenti, infra X, 16: *estote prudentes sicut serpentes*; Iob XII, 16: *ipse novit decipientem et eum qui decipitur.* Nota quod iste Naasson fuit in tempore Moysi, et exivit cum eo de Aegypto, et fuit unus princeps in tribu Iuda in deserto, sicut habetur in Numer. I, 7. Sed advertendum, quod Exodi XIII, 18, ubi nostra littera habet, *filii Israel ascenderunt armati de Aegypto*, aquila transtulit *instructi*, propter aequivocationem; melior est autem littera Septuaginta: *filii Israel quinta generatione exierunt de Aegypto.* Sed contra. Naasson iste non fuit quintus a Iacob, sed septimus, sicut patet computando Iacob, Iudam etc. usque ad Naasson. Ergo non quinta, sed septima generatione. Sed dicitur quod non est computandum per tribum Iuda, sed per tribum levi, sub cuius ductu exierunt filii Israel de Aegypto; Ps. LXXVI, 21: *deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysi et Aaron.* Et patet quod tantum sunt quinque generationes. Iacob enim genuit levi, levi autem genuit Caath, Caath genuit Amram, Amram autem genuit Moysen et Aaron, sicut patet Exod. II; et sub Moysen exierunt de Aegypto. Ubi nota quod inter omnes tribus magis multiplicabatur tribus Iuda: et hoc quia ex ea erant reges futuri, qui debebant pugnare. Inter omnes autem minus multiplicabatur tribus levi: et hoc quia praeordinata erat ad officium divinum, et sacerdotium, ad quod pauciores sufficiebant. Et ideo vult quod etiam computando per tribum Iuda, sit verum quod dicitur Gen. XV, 16: *quinta generatione revertentur huc.* Dicit ergo Hieronymus, illud quod ibi dicitur, intelligendum esse computando per tribum levi; quod autem hic dicitur, per tribum Iuda. Phares enim ipse cum Iacob et Iuda patre suo intravit in Aegyptum. Et ideo istae generationes non sunt computandae a Iacob, sed a Phares, qui et ipse intravit in Aegyptum. Et patet quod Naasson fuit quintus a Phares. Similiter levi ipse intravit in Aegyptum cum patre suo Iacob. Et ideo a levi, et non a Iacob, computandae sunt generationes. Clarum autem est quod Moyses fuit quartus a levi. *Naasson autem genuit Salmon.* Salmon interpretatur sensibilis: et significat Christum, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi. Moraliter hic notandum, quod sicut in prima generatione significatur ordo nostrae iustificationis quantum ad statum incipientium; ita in ista secunda generatione, quae similiter continet quinque, significatur profectus proficientium. Primum enim quod sequitur ex quo homo est iustificatus a peccato, est quod ipse habet zelum animarum. Et ideo bene Phares genuit Esron, qui interpretatur sagitta, propter efficaciam praedicationis qua penetrantur corda auditorum; Isa. XLIX, 2: *posuit me quasi sagittam electam.* Et ita adapta alia. *Salmon autem genuit Booz* et cetera. Hic ponuntur patres qui fuerunt nati post ingressum terrae promissionis. Salmon enim fuit genitus in deserto, et intravit cum Iosue in terram promissionis, et accepit uxorem Rahab meretricem, de qua genuit Booz. Booz interpretatur fortis; Ier. XVI, 19: *dominus fortitudo mea et robur meum.* Rahab autem interpretatur fames, vel latitudo: et significat Ecclesiam, quia ad ipsam pertinet illa beatitudo, Matth. V, 6: *beati qui esuriunt, et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur* et cetera. Interpretatur etiam latitudo, quia Ecclesia per totum orbem dilatata est; Isa. LIV, 2: *dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende* et cetera. Item interpretatur impetus, quia impetu praedicationis reges et philosophos convertit. Item significat Ecclesiam ratione facti. Rahab filium coccineum misit in fenestram, per quem liberata est a subversione Iericho, Iosue II, 21. Fenestra nostra est os: filium ergo in fenestra est confessio passionis Christi, per quam Ecclesia liberata est a morte. Item ratione coniugii, quia sicut Rahab iuncta est in matrimonio Salmon, qui fuit princeps in tribu Iuda; sic Christus desponsavit sibi Ecclesiam; II Cor. c. XI, 2: *despondi enim vos uni viro virginem castam*

exhibere Christo. Sed hic quaeritur, secundum litteram, cum Rahab fuerit meretrix, quomodo tanto principi, qui erat maior inter alios, desponsata est? Et est dicendum, quod Rahab maximum quid fecit, eo quod contempto populo suo et ritu paterno, cultum Dei Israel elegit. Et ideo quasi pro maximo honore nobilissimo principi data fuit. *Booz autem genuit Obed ex Ruth*. Hoc habetur Ruth ult. cap. Obed interpretatur serviens vel servitus: et significat Christum, de quo per prophetam: *servire me fecistis peccatis vestris*, Is. XLIII, 24. Ruth autem significat Ecclesiam de gentibus natam ratione loci: fuit enim Moabitis. Moab interpretatur ex patre; Io. VIII, 44: *vos ex patre Diabolo estis*; et iterum ratione coniugii, ut patet in Glossa. Sed quaeritur, quare istae mulieres hic nominantur, cum fuerint peccatrices. Hieronymus assignat rationem de Ruth, ut scilicet impleretur vaticinium Isa. XVI, 1: *emitte agnum, domine, dominatorem terrae de petra deserti*. Petra deserti est, scilicet mali, et significatur Ruth Moabitis. Ambrosius autem assignat rationem dicens: futurum enim erat ut Ecclesia congregaretur de gentibus infidelibus; et ideo poterat erubescere et confundi, nisi viderent Christum etiam de peccatricibus nasci. Unde ut tolleretur eorum erubescencia, et confusio, nominandae sunt. Sed quaeritur, Deut. XXIII, 3 dicitur: *Moabitae et Ammonitae non intrabunt Ecclesiam*; cum ergo Ruth fuerit Moabitis, quomodo recepta est in Ecclesiam? Sed dicendum per apostolum ad Gal. V, 18, quod qui spiritu ducuntur, non sunt sub lege: semper enim in lege magis debet observari intentio legislatoris quam verba legis. Quae enim fuit causa quare prohibuit dominus ut non intrarent Ecclesiam? Quia scilicet invenit in eis idololatriam, ne scilicet pertraherent Iudaeos ad idololatriam. Unde ista, quae iam erat conversa, non erat idololatra; et ideo non erat subiecta prohibitioni. *Obed autem genuit Iesse*, Ruth ultim. Iesse autem interpretatur sacrificium vel incendium; et significat eum qui obtulit semetipsum hostiam Deo in odorem suavitatis. Sed quaeritur: cum iste alio nomine vocatus sit Isai, sicut patet I Reg. in multis locis, et illud nomen esset solemnius, quare non nominavit eum Evangelista sic? Et dicendum, quod hoc fuit ut ostenderetur in Christo impletum esse quod dictum est per prophetam Isaiam, XI, 1: *egredietur virga de radice Iesse. Iesse autem genuit David regem*. David interpretatur manu fortis et aspectu desiderabilis; quae omnia competunt Christo, sicut patet. Ipse enim fortis est qui Diabolum superavit; Luc. XI, 22: *si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma eius auferet, in quibus confidebat, et spolia eius distribuet*. Item ipse *speciosus forma prae filiis hominum*, Psal. XLIV, 3. Sed hic quaeritur: cum plures alii fuerint reges, quare solus iste dicitur rex? Et dicendum quod iste primus rex fuit in tribu Iuda, de qua ortus est dominus: quamvis enim Saul fuerit rex, ipse tamen fuit de tribu Benjamin. Secunda ratio, quia alii propter meritum ipsius David regnaverunt; Psal. LXXXVIII, 30: *et ponam in saeculum saeculi semen eius, et thronum eius sicut dies caeli*. Tertia ratio, ut ostenderetur impleta prophetia Ier. XXIII, 5: *suscitabo David germen iustum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet iudicium, et iustitiam in terra*; Isa. c. IX, 7: *super solium David, et super regnum eius sedebit* et cetera. Moraliter vero in ista generatione designatur fructus perfectorum, sicut in aliis fructus incipientium, et proficientium. Primum enim quod requiritur in homine perfecto est quod ipse sit fortis ad aggrediendum adversa, ut scilicet non retardetur propter aliquam difficultatem: et hoc significatur per Booz; interpretatur enim fortis; Isa. XL, 31: *qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilae; current, et non laborabunt, ambulabunt, et non deficient*; Prov. ult., 10: *mulierem fortem quis inveniet?* et cetera. Secundum est humilitas servientis, ut quanto scilicet magnus est, tanto humiliet se in omnibus; et hoc significatur per Obed, qui et ipse interpretatur serviens vel servitus; Luc. c. XXII, 26: *qui maior est vestrum, fiat sicut minister*. Tertium est fervor caritatis, quod significatur per Iesse, qui interpretatur incensum vel incendium; Psal. CXL, 2: *dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* et cetera. Et ex hoc pervenitur ad regnum, et ad gloriam: quia Iesse genuit David regem; Apoc. c. V, 10: *fecit nos Deo nostro regnum, et sacerdotes Deo patri suo*; I Petr. II, 9: *vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis*.

Lectio 3

[87326] Super Mt.*, cap. 1 l. 3 Posita serie genealogiae patrum, quae cucurrit per patriarchas, hic ponit seriem patrum, quae procedit per reges: et dividitur in duo. Primo ponuntur reges, qui nati sunt ex Israel sine commixtione seminis alieni; secundo ponuntur reges, qui secuti sunt coniunctionem alienae copulae, ibi *Ioram autem genuit Oziam*. Hic est duplex quaestio. Lucas enim computando generationem Christi ascendit per Nathan; Matthaeus autem descendendo procedit a David ad Christum per Salomonem: unde videtur esse quaedam contrarietas. Sed dicendum, sicut dictum est, Lucas in genealogia Christi ponit multos patres, qui non

fuerunt patres carnalis originis per propagationem, sed secundum legalem adoptionem; Matthaeus autem nullum ponit, qui non fuerit pater carnalis. Et verum est quod secundum carnem dominus descendit a David per Salomonem, et non per Nathan; et tamen, secundum Augustinum, non vacat mysterio quod Matthaeus a David per Salomonem descendit ad Christum, Lucas autem a Christo ad David per Nathan ascendit. Matthaeus enim generationem Christi carnalem susceperat describendam, secundum quam Christus usque ad similitudinem carnis peccati descendit: et ideo recte Matthaeus in eius generatione a David per Salomonem descendit, cum cuius matre ipse David peccavit; Lucas autem, qui maxime commendare intendit in Christo sacerdotalem dignitatem, per quam fuit peccatorum expiatio, recte per Nathan ad David ascendit, qui fuit vir sanctus. Nota tamen quod secundum eundem Augustinum in libro Retractationum, non est intelligendum quod idem fuit Nathan propheta, qui eum reprehendit, et filius quem genuit; sed solum quod fuerunt similes in nomine.

Secundo quaeritur quare Bersabee non nominatur ex nomine, sicut Thamar, Rahab et Ruth. Et dicendum, quod aliae, quamvis per aliquod tempus fuerint peccatrices, tamen postea fuerunt conversae et poenitentes; haec autem turpiter peccavit crimen adulterii et in consensu homicidii: et ideo propter verecundiam subicitur eius nomen. Nota tamen quod in Scriptura recitantur aliquando peccata magnorum, sicut David et aliorum; et hoc, quia Diabolus non solum parvos et inferiores, sed etiam magnos prostravit: adversarius enim noster est. Et ideo propter cautelam recitantur, ut qui stat videat ne cadat. Alia ratio est, ne aliquis putaret eos plusquam homines esse. Si enim aliquis solam in eis perfectionem consideraret, decipi posset per idololatriam; sed cum videt eos per peccatum corruisse, non credit iam aliquid amplius ab homine in eis esse. Nota etiam hoc, secundum Gregorium, quod aliquando factum litterale est malum et significatum est bonum; aliquando vero factum bonum et significatum malum. Urias enim fuit vir bonus et iustus, nec de aliquo in Scriptura reprehenditur; et tamen significat Diabolum. Bersabee autem fuit peccatrix; et tamen rem bonam significat, scilicet Ecclesiam, ut notat Glossa II Reg. XII, et etiam Glossa quae dicitur exponere figuram secundum sensum allegoricum. Urias enim interpretatur lux mea Deus, et significat Diabolum, qui lucem divinitatis appetivit; Isa. XIV, 14: *ero similis altissimo*. Bersabee interpretatur puteus septem, vel puteus societatis; et significat Ecclesiam de gentibus, propter septiformem gratiam baptismalem. Hanc sibi desponsaverat primo Diabolus; sed David, idest Christus, abstulit eam ab eo, et copulavit sibi, et ipsum Diabolum interfecit. Aliter Bersabee significat legem, per cuius vias populus inductus est, qui non vult ingredi in domum per spiritualem intelligentiam, et ideo defert litteras mortis suae, quia *littera occidit*, II Cor. III, 6. Sed David, idest Christus, abstulit a Iudaeis legem, quando docuit eam spiritualiter intelligendam. *Salomon autem genuit Roboam* et cetera. Sicut autem David interpretatur manu fortis, vel aspectu desiderabilis, ita Salomon pacificus: et hoc est rectum, quia ex fortitudine operationis bonae provenit pax conscientiae; Ps. CXVIII, 165: *pax multa diligentibus legem tuam*. Contingit autem quod ex pace conscientiae homo velit alios ad bonum venire. Unde *Salomon genuit Roboam*, qui interpretatur impetus: quia impetu praedicationis movetur, habens pacem conscientiae ad dilatandum nomen Christi; sicut legitur de apostolis, Is. XXVII, 6: *qui ingrediuntur impetu ad Iacob, florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine*. Utrumque autem significat Christum, quia ipse est pax. Item ipse Roboam, qui populum impetu praedicationis convertit. *Roboam autem genuit Abiam*, qui interpretatur pater Deus: quia ex hoc quod homo studet ad profectum aliorum spiritualem, vel corporalem per opera misericordiae, efficitur dignus paternitate Dei, ut infra V, 44: *benefacite his qui oderunt vos, ut sitis filii patris vestri, qui in caelis est* et cetera. Et Luc. VI, 36: *estote misericordes*. Hoc etiam competit Christo, cui dicitur: *ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium*. *Abias autem genuit Asa*, qui interpretatur attollens: quia quandoque homo ex hoc quod efficitur pater et superior aliorum, incurrit quamdam negligentiam securitatis; ideo *Abias genuit Asa*, ut scilicet homo sit in continuo profectu, et attollat se semper ad maiora. Hoc etiam competit Christo, qui dicitur attollens, idest crescens; Luc. II, 40: *puer autem crescebat*. Vel attollens, quia abstulit peccata mundi. *Asa autem genuit Iosaphat*, qui interpretatur iudicans, quia ex hoc quod semper crescit homo spiritualis, efficitur iudicans; I Cor. II, 15: *spiritualis homo omnia diiudicat*. Et hoc Christo competit, quia *pater omne iudicium dedit filio*. *Iosaphat autem genuit Ioram*, qui interpretatur habitans in excelsis; quia ille qui iudex constituitur, debet in excelsis habitare; Isa. XXXIII, 16: *iste in excelsis habitabit*. Quomodo autem hoc sit, dicit apostolus: *nostra conversatio in caelis est*. Et hoc competit Christo, quia *excelsus super omnes gentes dominus*, Psal. CXII, 4. *Ioram autem genuit Oziam*. Hic est quaestio litteralis. Nam I Par. III, 11 dicitur quod Ioram genuit Ochoziam. Ochozias autem genuit Ioram. Ioras autem genuit Amasiam, qui et Azarias dicitur. Amasias autem genuit Oziam. In duobus ergo videtur Evangelista in genealogiae serie defecisse. Primo quia Ioram non genuit Oziam, sed Amasiam; secundo, quia

omisit tres generationes. Et dicendum ad primum, quod generare aliquem alium potest intelligi dupliciter, mediate vel immediate: immediate, sicut pater carnalis immediate generat filium; et sic Ioram non genuit Oziam. Alio modo mediate, sicut nos dicimur filii Adam; et sic filius potest dici genitus ab avo vel proavo, quia ab ipso per generationem mediatam descendit. Quare autem omisit tres reges, triplex ratio assignatur. Prima a Hieronymo; qui dicit (sicut scriptum est Exod. XX, 5): *dominus visitat peccata patrum in tertiam et quartam generationem, his qui patrum sceleris efficiuntur imitatores*. Ioram autem duxit uxorem filiam Iezabel, scilicet Athaliam, quae traxit eum ad idololatriam. Ochozias etiam magis quam pater idololatriae deditus fuit. Et similiter Ioras, qui cum scelere idololatriae etiam Zachariam filium Ioiadae occidit: et ideo isti tres quasi indigni excluduntur a generatione Christi. Chrysostomus aliam assignat rationem. Praecepit enim dominus IV Reg. IX Iehu filio Nansi, quod ipse extirparet domum Achab, qui diligens fuit in executione praecepti, et tamen a cultura deorum non recessit: adoravit enim vitulos conflates. Et quia diligenter perfecit domini imperium destruendo domum Achab, dictum est ad eum, quod filii eius usque in quartam generationem sederent super thronum domus Israel; unde sicut Iehu meruit regnum Israel usque in tertiam vel quartam generationem, ita per oppositum Ioram, qui commiscuit se feminis gentilibus, et transtulit iniquitatem domus Israel ad domum Iuda, debuit amittere nomen posteritatis in genealogia Christi usque in quartam generationem, facta expiatione peccati. Augustinus in quaest. novi et Vet. Test. aliam assignat rationem. Dicit enim, quod quidam fuerunt boni, et bonos invenerunt patres, sicut Isaac et Iacob; quidam mali, et tamen bonos invenerunt patres, sicut Salomon, qui peccator fuit, et tamen David virum iustum et sanctum habuit patrem; quidam nec boni fuerunt, nec bonos patres habuerunt, sicut fuerunt isti tres, ut patet per praedicta. Ioram peccavit, et peccatum eius continuatum fuit usque ad Oziam, qui pene nihil mali fecit, nisi quod incensum adolevit; continuatio autem peccati causa vel ratio est destructionis. Et ideo isti tres qui in peccato idololatriae permanserunt, excluduntur a genealogia Christi. Ratio autem mystice assignatur propter tres quaterdenarios, per quos Matthaeus genealogiam Christi describere intendit. Ozias autem interpretatur robustus domini; et signat Christum, de quo in Psal. CXVII, 14: *fortitudo mea, et laus dominus, factus est mihi in salutem* et cetera. Mystice autem *Ioram genuit Oziam*, quia qui in excelso habitant, debent esse fortiter operantes. Nota quod sub hoc Ozia prophetavit Isaias, ut patet Isa. I, 1. Propter enim peccatum principum, et regum, et etiam populi, abstulit Deus prophetiam et doctrinam; unde sub rege bono coepit iterum emanatio prophetiae. *Ozias autem genuit Ioatham*, qui interpretatur profectus; et significat Christum, per quem Ecclesia proficit quotidie. Et sic bene *Ozias genuit Ioatham* quia qui fortiter operantur, sunt in continuo profectu; Psalmi LXXXIII, 8: *ibunt de virtute in virtutem. Ioatham autem genuit Achaz*, qui interpretatur comprehendens; quia per continuum profectum virtutum venit homo ad cognitionem Dei; Ps. CXVIII, 104: *a mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquitatis*; Ps. LXIII, 10: *annuntiaverunt opera Dei, ostendendo in opere, et facta eius intellexerunt*. Propter quod Paulus ad Philippenses III, 12: *sequor, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Iesu*. Et hoc competit Christo, qui solus perfecte divinitatem comprehendit; Lc. X, 22: *nemo novit patrem nisi filius. Achaz autem genuit Ezechiam*, idest fortis dominus: quia talis habet fortitudinem a domino; II regum XXII, 2: *dominus fortitudo mea, et robur meum*. Et hoc competit Christo, qui fortis est in praelio. *Ezechias autem genuit Manassen*, et interpretatur oblivio: quia qui iam perfecte Deum cognoscit, istorum temporalium obliviscitur; Ps. XLIV, 11: *obliviscere populum tuum, et domum patris tui*; Gen. XLI, 51: *oblivisci me fecit dominus Deus omnium laborum meorum*. Et hoc Christo convenit, de quo dicitur Ez. XVIII, 21: *si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor*. *Manasses autem genuit Amon*, idest fidelis et nutriens: quia vere est ille fidelis qui contemnit temporalia. Secundum enim Gregorium, fraus est filia avaritiae: et ideo qui temporalia perfecte contemnit, iam non curat de infidelitate. Unde recte *Manasses genuit Amon*. Hoc etiam interpretatur nutriens: quia qui temporalia contemnit, debet inde nutrire pauperes per misericordiam; infra XIX, 21: *si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quae habes, ecce contemptus, et da pauperibus, ecce nutrimentum*. Hoc autem Christo competit, qui vere fidelis est, Ps. CXLIV, 13: *fidelis dominus in omnibus verbis suis*, et iterum nutritus, Os. XI, 3: *ego qui nutritus Ephraim, portabam eos in brachiis meis, et nescierunt quod curarem eos*; infra XXIII, 37: *quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallinae congregant pullos suos sub alas, et noluisti? Amon autem genuit Iosiam*, qui interpretatur salus domini, vel incensum; quia ex hoc consequitur homo salutem, quod etiam temporalia obliviscitur et largitur, sive distribuit. Vel incensum. Hoc competit Christo; Ps. LXXIII, 12: *qui operatus est salutem in medio terrae, et se obtulit sacrificium Deo in odorem suavitatis*, Eph. V, 2. *Iosias autem genuit Iechoniam et fratres eius*, qui interpretatur

praeparatio domini, vel resurrectio; et significat Christum, qui praeparavit nobis locum, Ioan. XIV, 2, et qui dicit Ioan. XI, 25: *ego sum resurrectio et vita*, et per hanc venimus ad resurrectionem. Hic autem triplex est quaestio secundum litteram. Primo quaeritur, quomodo dicatur Iosias genuisse Iechoniam; et tamen non ipsum, sed patrem eius Ioakim genuit. Et ad hoc est duplex responsio. Secundum enim Chrysostomum, cui consentit Augustinus, nomen Ioakim praetermittitur omnino; et hoc quia non per divinam ordinationem regnavit, sed per Pharaonis potentiam, qui ipsum in regno instituit, incarcerato primogenito fratre eius Ioathan, qui regnaverat ante eum. Et ad hoc nota historiam IV Reg. XXII, et II Paral. XXXVI, 1 ss. Habuit etiam Iosias tres filios, Ioathan, Ioakim, qui et Eliacim, et Sedeciam. Si enim, ut dicit Augustinus, illi tres reges removentur de genealogia, quia per idololatriae depravati sunt, quanto magis iste, qui non per Deum, vel prophetam, sed per gentilis hominis positionem institutus est in regno? Sententia est non verba Hieronymi, ut vult et ei consentit Ambrosius, quod uterque dictus est Ioakim, et ille qui ponitur in fine quaterdenarii, et qui ponitur in principio tertii, et uterque Iechonias et Ioakim idem sunt. Unde notandum, quod Iosias tres habuit filios, Ioakim, qui et Eliacim, Ioathan, et Sedeciam. Mortuo autem Iosia regnavit pro eo Ioathas, medius scilicet filius; quo capto a Pharaone rege Aegypti, et incarcerato, constituit fratrem eius primogenitum Ioakim regem, imponens ei tributum; postea Nabuchodonosor rex Babylonis, superato rege Aegypti, obsedit Ierusalem, et cepit Ioakim, quem sub tributo remisit in Ierusalem. Postea autem cum vellet Ioakim rebellare contra regem Babylonis, confisus de auxilio regis Aegypti, ascendit Nabuchodonosor Ierusalem, et cepit eum, et occidit, et constituit filium eius pro eo Ioachim, quem et Iechoniam nominavit nomine patris; quo facto timens Nabuchodonosor, ne iste memor mortis patris confoederaretur cum rege Aegypti, rediit in Ierusalem, et obsedit eam; et Iechonias, vel Ioachim iste, filius scilicet alterius, de consilio Ieremiae tradidit se regi Nabuchodonosor, et uxorem, et filios; et isti proprie dicuntur transmigrasse in transmigrationem. Nabuchodonosor vero constituit regem eius Sedeciam fratrem patris eius, et ipsum Ioachim duxit in Babylonem; et ille est de quo dicitur post: *et post transmigrationem*. Sed quare nominatus est Iechonias, cum nomen eius fuerit Ioachim? Et dicendum, quod istud nomen impositum fuit a propheta, scilicet Ieremia; Ier. XXII, 24: *haec dicit dominus: si fuerit Iechonias filius Ioakim regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum*; et infra: *numquid vas fictile atque contritum vir iste Iechonias?* Et ideo potius nominatur ab Evangelista tali nomine, ut ostendatur Evangelistam concordare cum propheta. Nota etiam quod quamvis idem sit nomen, diversimode tamen scribitur. Primi enim Ioakim nomen scribitur per k, et videtur dici Ioakim; sed secundi scribitur per ghimel, unde dicitur Ioachim: et ideo diversas habent interpretationes. Primum enim interpretatur resurrectio; secundum vero praeparatio domini. Secundo quaeritur quare dicitur *Iechoniam et fratres eius*. Multi enim fuerunt de regibus qui fratres habuerunt, sed numquam dicitur, vel fit mentio de fratribus. Et dicendum, secundum Ambrosium, quod ubicumque fit mentio de fratribus, sicut cum dicitur *Iudam et fratres eius, et Phares et Zaram de Thamar*, hoc significat quod aequales fuerunt in sanctitate, vel malitia. Isti autem tres omnes sunt mali. Aliter potest dici, quod ideo quia istorum fratrum quilibet regnavit, sicut patet per ea quae dicta sunt, sic autem non fuit de fratribus aliorum regum. Tertio quaeritur de hoc quod dicitur *in transmigratione*. Videtur falsum, quia Iosias numquam transmigravit. Et dicendum hoc accipiendum esse secundum praescientiam divinam, secundum quam ordinatum erat eos quos tunc generabat, transmigrandos esse. Vel dicendum, quod *in transmigratione* idem est ac prope transmigrationem, sive iam imminente.

Lectio 4

[87327] Super Mt.* , cap. 1 l. 4 Hic ponitur tertius quaterdenarius generationis Christi, qui procedit per personas privatas. De isto Iechonia, sicut dictum est supra, fuit duplex opinio. Hieronymus enim et Ambrosius volunt quod alter fuerit ille qui ponitur in fine primi quaterdenarii et vocatus est Ioakim; alter vero qui dictus est Ioachim. Secundum vero Augustinum, ut supra. Ista enim transmigratio filiorum Israel significat translationem fidei ad gentes; Act. XIII, v. 46: *vobis oportebat primum loqui verbum Dei*. In illa transmigratione facta est quasi quaedam reflexio Iudaeorum ad gentes. Unde quasi quidam constituitur angulus; et ideo Iechonias iste significat Christum, qui factus est lapis angularis, in seipso utrumque copulans populum, Iudaeorum et gentium; Ps. CXVII, v. 22: *lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli*. Sed hic quaeritur, Ier. XXII, 30 dicitur: *scribe virum istum, Sedeciam, virum sterilem, qui in diebus suis non prosperabitur; nec enim erit qui sedeat de semine eius super solium David*. Quomodo ergo dicitur Christus descendisse a David

per Sedeciam, cum de Christo scripserit sic Is. IX, 2: *super solium David, et super regnum eius sedebit?* Et dicendum, secundum Ambrosium, quod cum Christus dicitur sedere super solium, intelligitur de regno spirituali, non corporali, nisi in quantum per regnum David corporale significatur spirituale. *Salathiel autem genuit Zorobabel.* Contra: I Paralipom. III, 17 dicitur, quod filii Iechoniae fuerunt Asir, Salathiel, et Melchiram, et Phadaia. Phadaia autem filios habuit Zorobabel, et Semei; de Abiud autem nulla prorsus fit ibi mentio. Ergo videtur, quod male dicit Evangelista, quod Salathiel genuit Zorobabel, et quod Zorobabel genuit Abiud. Ad hoc tripliciter respondetur in Glossa. Una responsio, quod in libro Paralipomenon multa depravata sunt vitio scriptorum, praecipue de his quae pertinent ad numerum et ad nomina. Unde istis generationibus vitiatis prohibet apostolus intendere, quae magis quaestionem quam utilitatem inducunt, I Tim. I, 4. Alia est responsio, quod Salathiel binomius fuit: vocatus est enim Salathiel, et Caphadara; et ideo liber Paralipomenon dicit Zorobabel filium Capha, Evangelista vero filium Salathiel. Nulla est ergo contrarietas. Tertia est responsio, et verior, quod Salathiel, et Caphadara fuerunt fratres, sicut dicit liber Paralipomenon. Caphadara autem genuit filium quem vocavit eodem nomine, scilicet Zorobabel, et iste genuit Abiud. Dicendum etiam quod liber Paralipomenon narrat genealogiam ipsius Capha; Evangelista generationem Salathiel, quia de eo erat Christus nasciturus. Notandum autem quod de illis qui fuerunt ab Abiud usque ad Ioseph, nulla fit mentio in libris sacrae Scripturae, sed ex annalibus Hebraeorum, quos Herodes pro magna parte comburi fecit ut occultaretur ignobilitas sui generis, accepta sunt. Patet littera. Sensum mysticum prosequamur. Nota ergo quod in hac parte genealogiae ponuntur tres ordines. Primus est ordo doctorum, et continet quatuor generationes. Ante orationem enim requiritur praeparatio, secundum illud Eccli. XVIII, 23: *ante orationem praepara animam tuam;* et ideo de Iechonia, qui interpretatur praeparatio domini, sequitur Salathiel, qui interpretatur petitio mea; et designant Christum, qui in omnibus *exauditus est pro sua reverentia*, Hebr. V, 7. Oratio autem debet praecedere doctrinam, secundum illud ad Eph. VI, 19: *orate, ut detur sermo in apertione oris mei;* et ideo Salathiel sequitur Zorobabel, qui interpretatur magister Babel, idest confusionis; quia per doctrinam et praedicationem apostolorum revocatae sunt gentes ad Deum verum, et hoc fuit ad confusionem idololatriae; et hoc competit principaliter Christo, qui dicit: *vocatis me, magister, et domine, et bene dicitis*, Io. XIII, v. 13. Per doctrinam autem, et praedicationem acquirit homo patris dignitatem; unde patres dicuntur eorum qui instruuntur spiritualiter; I Cor. IV, 15: *nam et si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: in Christo enim Iesu per Evangelium filii sumus.* Et ideo sequitur *Zorobabel autem genuit Abiud*, qui interpretatur pater meus iste; et hoc competit Christo; Ps. LXXXVIII, 27: *ipse invocabit me, pater meus es tu. Abiud autem genuit Eliacim.* Hic designatur ordo incipientium, scilicet auditorum. Primum autem quod fit per praedicationem in auditore, et quod debet praedicator intendere, est quod resurgat a vitiis ad virtutes, secundum illud Eph. V, 4: *surge qui dormis;* et ideo *Abiud genuit Eliacim*, qui interpretatur resurrectio; et competit Christo, qui dicit, Io. XI, 26: *omnis qui credit in me, habet vitam aeternam.* Non autem resurgens potest pervenire ad statum iustitiae nisi per auxilium Dei: et ideo, postquam resurrexit, indiget homo auxilio Dei, secundum illud Ps. CXX, 2: *auxilium meum a domino;* et ideo sequitur *Eliacim autem genuit Azor*, qui interpretatur adiutus. Et hoc etiam competit Christo, de quo in Ps. XXVI, 9: *adiutor meus esto, domine.* Et per hoc auxilium devenitur ad iustitiam: unde *Azor genuit Sadoch*, qui interpretatur iustus; Rom. III, v. 22: *iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, et super omnes qui credunt in eum.* Consummatio autem iustitiae sive finis, est caritas: *finis iustitiae Christus, finis praecepti est caritas*, I Tim. I, 5. Tantum sunt duo praecepta, scilicet dilectio Dei, et proximi; I Io. c. IV, 21: *et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligit et fratrem suum.* Et ideo *Sadoch sequitur Achim*, et Achim Eliud. Achim interpretatur frater meus: unde signat dilectionem proximi; Ps. CXXXII, 1: *ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.* Hoc competit Christo, qui caro, et frater noster est. Et quia dilectio proximi non potest esse sine dilectione Dei, ideo sequitur *Eliud autem genuit Achim.* Eliud interpretatur Deus meus; Ps. XVII, 2: *diligam te, domine:* et hoc competit Christo; Ps. XXX, v. 15: *Deus meus es tu. Achim autem genuit Eleazar.* Hic designatur ordo proficientium. Non potest autem profici sine auxilio divino, unde primum quod requiritur ad proficiendum est auxilium divinum; et ideo Eliud recte sequitur Eleazar, qui interpretatur Deus meus adiutor; Ps. LXXXIII, 6: *beatus vir cuius est auxilium abs te.* Sed quia Deus multis modis potest iuvare ad salutem, ut removendo prohibentia et dando occasiones, potissimum adiutorium est per donum gratiae suae; I Cor. c. XV, 10: *gratia Dei sum id quod sum.* Et ideo Eleazar, idest adiutorium Dei, sequitur Mathan, qui interpretatur donum, scilicet gratiae divinae: et hoc competit Christo, qui est etiam donans; Io. III, 16: *sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret;* Eph. IV, 8: *dedit dona hominibus.* Sed quia homo posset

tantum confidere de dono gratiae, quod ipse incideret in negligentiam, non cooperando per liberum arbitrium gratiae, ideo sequitur Iacob, qui interpretatur luctator; propter hoc I Cor. XV, 10: *gratia Dei sum id quod sum*, et sequitur: *et gratia eius in me vacua non fuit*; II Cor. VI, 1: *hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*. Nunc autem sequitur Ioseph, id est augmentum, quia per gratiam, et liberi arbitrii conatum venit homo ad augmentum; Prov. IV, 8: *iustorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem*. Unde Iacob genuit Ioseph virum Mariae. Sed hic oritur duplex quaestio. Primo enim quaeritur de contrarietate quae videtur esse inter Lucam et Matthaem: Lucas enim dicit quod Ioseph *fuit Heli, qui fuit Mathat*; Matthaeus autem dicit quod fuit Iacob: ergo videtur esse contrarietas inter eos. Sed dicendum est ad hoc, quod duo fuerunt de eadem stirpe, sed non de eadem familia, scilicet Mathan et Mathat. Fuerunt enim de stirpe David; sed unus descendit de stirpe David per Salomonem, scilicet Mathan; alius per Nathan, scilicet Mathat. Accepit ergo Mathan uxorem Hesta nomine, ex qua genuit Iacob; mortuo autem Mathan, quia lex non prohibebat viduam nubere, nupsit fratri eius Mathat, qui genuit de ea Heli. Unde Iacob et Heli fuerunt fratres de eadem matre, sed non de eodem patre. Accepit autem Heli uxorem, et mortuus est sine liberis; unde Iacob, ut suscitaret semen fratri suo, accepit eandem uxorem, et genuit Ioseph. Unde Ioseph fuit filius Iacob secundum carnem, sed filius Heli secundum adoptionem. Et ideo Matthaeus, qui ponit in genealogia Christi solum patres carnales, dicit Ioseph filium Iacob; Lucas autem, qui ponit multos qui non fuerunt patres carnales, dicit eum filium Heli. Ratio autem huius diversitatis dicta est superius. Notandum autem quod quando frater accipiebat uxorem fratris, ut suscitaret nomen eius, non est ita intelligendum quod filius ille qui generabatur, vocaretur nomine fratris defuncti: Booz enim qui accepit Ruth, ut suscitaret semen Elimelech, genuit filium, quem non vocavit Elimelech, sed Obed; sed pro tanto dicitur suscitare nomen eius, quia filius ille ei adscribebatur secundum legem: nec est hoc inconueniens, quia, sicut dicitur in ecclesiastica historia, ipsi apostoli et Evangelistae fuerunt instructi a proximis parentibus Christi de genealogia Christi, qui eam partim memoria, partim ex dictis libris Paralipom. corde tenebant. Secunda quaestio est: Matthaeus intendit scribere generationem Christi. Cum ergo Christus non fuerit filius Ioseph, sed solum Mariae, ad quid necesse fuit protendere generationem Christi ab Abraham usque ad Ioseph? Ad quod dicendum, quod consuetum fuit apud Iudaeos, et est usque hodie, accipere uxorem de tribu sua, unde Num. XXXVI, 7 dicitur quod accipiat uxorem quisque de tribu et cognatione sua. Et quamvis hoc non necessario observaretur, tamen ex consuetudine observabatur. Unde Ioseph Mariam tamquam sibi propinquissimam duxit uxorem. Et ideo quia erant de eodem genere, per hoc quod ostenditur Ioseph a David descendisse, ostenditur etiam Mariam et Christum de semine David fuisse. Sed unde potest haberi hoc quod Ioseph et Maria fuerint de eadem tribu? Patet ex hoc quod habetur Luc. II, 4, quia cum debuisset fieri descriptio, ascendit ipse Ioseph et Maria in civitatem David, quae est Bethlehem. Unde per hoc quod eam duxit secum, patet quod de eadem erant familia. Sed quaeritur quare per Mariam non ostendit Christi generationem ex David. Dicendum quod non est consuetum apud Hebraeos, nec etiam gentiles, genealogiam texere per mulieres; unde Christus, qui venerat pro salute hominum, voluit in hoc imitari, vel observare mores hominum; et sic non per feminas eius genealogia describitur, praecipue cum sine periculo veritatis posset per viros eius genealogia cognosci. *Virum Mariae*. Hieronymus: *cum audieris virum, suspicio non oriatur nuptiarum*. Contra. Nonne fuit verum matrimonium? Dicendum quod sic, quia ibi fuerunt tria bona matrimonii: proles, ipse Deus; fides, quia nullum adulterium; et sacramentum, quia indivisibilis coniunctio animarum. Quid ergo dicendum? Hoc intelligitur quantum ad nuptiarum complementum, quod est per carnalem copulam. Ideo autem, ut dicit Augustinus, nominatur vir Mariae, ut ostendatur matrimonium esse inter pari voto continentes. Sed quomodo fuit matrimonium? Votum enim impedit matrimonium contrahendum et dirimit contractum. Cum ergo beata virgo voverit virginitatem, nullum videtur fuisse matrimonium. Praeterea. Consensit in carnalem copulam, si fuit matrimonium. Sed dicendum quod beata virgoangebatur inter duo: ex una enim parteangebatur propter maledictum legis, cui subiacebat sterilis; ex alia parteangebatur propter propositum servandae castitatis; et ideo virginitatem proposuit, nisi dominus aliter ordinaret; unde divinae dispositioni se commisit. Quod dicitur, quod consensit in carnalem copulam, dicendum quod non; sed in matrimonium directe, in carnalem autem copulam quasi implicite, si Deus voluisset. *De qua natus est Iesus qui vocatur Christus*. Hic duplex error excluditur. Unus qui dicit Christum fuisse filium Ioseph: et hoc excluditur per hoc quod dicitur *de qua*. Si enim fuisset filius Ioseph, dixisset de quo, vel saltem de quibus. Alius excluditur error, scilicet Valentini, qui dicit Christum non assumpsisse corpus de beata virgine sed de caelo apportasse, et per beatam virginem, sicut per canale, transisse. Contra est quod dicitur *de qua*. Si enim ita esset sicut dicit, dixisset Evangelista non de qua, sed per

quam, vel a qua, vel ex qua, vel aliquid tale. Haec enim praepositio de semper notat consubstantialitatem; non autem haec praepositio ex; unde potest dici: ex mane fit dies, et quod arca procedit ex artifice, numquam dicitur, de artifice. Unde per hoc quod dicit de, denotat quod de corpore b. virginis formatum est corpus Christi; Gal. IV, 4: *misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege*. Hic cavendus est error Nestorii, qui duas in Christo personas posuit, et ideo non concedit Deum natum, vel passum; nec alia quae sunt Dei, ut esse ab aeterno, vel creasse stellas, attribuit homini. Unde in quadam sua epistola accipit istam auctoritatem ad confirmationem sui erroris: *de qua natus est Iesus*, non dicit Deus, sed Iesus: quod est nomen hominis, et Christus. Sed secundum hoc nulla esset unio in Christo, nec Christus diceretur unus. Unde nota, quod in Christo, quia fit unio duarum naturarum in una persona, fit communicatio idiomatum, ut illa quae sunt Dei attribuantur homini, et e converso. Et potest poni exemplum quaecumque de duobus accidentibus in subiecto, sicut pomum dicitur album et saporosum. Et quantum ad saporosum dicitur album, ratione qua pomum est album, et e converso. *Qui vocatur Christus*. Nota. Simpliciter dicitur Christus sine additione, ad denotandum quod oleo invisibili unctus est, non materiali, sicut reges, vel prophetae in lege. Ps. XLIV, 8: *unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis. Omnes ergo generationes*. Posita generatione Christi, hic concludit numerum generationum: et dividit eas per tres quaterdenarios. Primus quaterdenarius est ab Abraham usque ad David inclusive, ut scilicet David numeretur in illo primo quaterdenario; et hoc est *omnes ergo generationes*. Secundus quaterdenarius protenditur a David exclusive, ita scilicet quod ipse David non numeretur, sed incipiatur a Salomone, et terminatur ad transmigrationem Babylonis; et hoc est *et a David usque ad transmigrationem Babylonis*. Tertius incipit a transmigratione Babylonis, et terminatur in Christum, ita quod Christus sit quaterdenarius. Sed quaeritur quare Evangelista ita diligenter et attente distinxit generationem Christi per tres quaterdenarios. Chrysostomus assignat rationem: quia in istis tribus quaterdenariis semper facta est aliqua mutatio in populo Israel. In primo enim quaterdenario fuerunt sub ducibus; in secundo sub regibus; in tertio sub pontificibus. Et ipse Christus est dux, et rex, et pontifex; Is. XXXIII, 22: *dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster*. Et de eius sacerdotio dicitur in Ps. CIX, 4: *tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*. Aliam rationem assignat ipse, ut scilicet ostenderetur necessitas adventus Christi. In primo enim quaterdenario petierunt regem contra voluntatem Dei, et legem transgressi sunt. In secundo autem propter peccata sua ducti sunt in captivitatem. Sed in tertio per Christum ab omni culpa, et miseria, et a servitute peccati spirituali liberamur. Hieronymus tertiam assignat rationem, quia per istos signantur tria tempora, quibus omnium hominum vita ducitur. Per primum enim quaterdenarium signatur tempus ante legem, quia in illo ponuntur aliqui patres qui fuerunt ante legem; per secundum, tempus sub lege, quia omnes illi qui ponuntur sunt sub lege; per tertium autem, tempus gratiae, quia terminatur ad Christum, per quem scilicet *gratia et veritas facta est*, Io. I, 17. Congruit etiam ista distinctio mysterio: quia quaterdenarius est numerus compositum ex quatuor et decem. Per decem ergo vetus intelligitur testamentum, quod datum est in decem mandatis. Per quatuor autem, Evangelium, quod in quatuor libris distinguitur. Tres autem quaterdenarii designant fidem Trinitatis. Unde per hoc quod Matthaeus genealogiam in tres quaterdenarios dividit, designatur quod per novum et vetus testamentum in fide Trinitatis pervenitur ad Christum. De numero autem generationum est duplex opinio. Secundum enim Hieronymum, qui dicit quod alius est Iechonias in fine primi quaterdenarii et in principio secundi, sunt quadraginta duae generationes: tot enim faciunt quaterdenarii tres. Sed secundum Augustinum non sunt nisi quadraginta una; et quod Christus sit ille unus. Et hoc competit mysterio. Quadragenarius enim numerus consurgit ex ductu quatuor in decem, et e converso. Secundum autem Platonicos, quatuor est numerus corporum: corpus enim componitur ex quatuor elementis; decem autem est numerus, qui consurgit ex aggregatione numerorum linealium: unus enim, duo, tres et quatuor faciunt decem. Et quia Matthaeus intendit declarare quomodo Christus linealiter descendit ad nos, ideo per quadraginta generationes venit ad nos Christus. Lucas autem qui intendit in Christo commendare sacerdotalem dignitatem, cui competit expiatio peccatorum infra XVIII, 22: *non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies* etc. ponit generationes septuaginta septem; consurgit enim iste numerus ex ductu septem in undecim: septies enim undecim sunt septuaginta septem. Per undecim ergo intelligitur transgressio Decalogi; per septem autem septiformis gratia, per quam fit remissio peccatorum. Quod autem secundum Hieronymum sunt quadraginta duae generationes, etiam non vacat a mysterio, quia per illas duas intelliguntur duo praecepta caritatis; vel duo testamta: novum et vetus. *Christi autem generatio sic erat*. Posita genealogia Christi in generali, hic describitur generatio eius in speciali: et dividitur in tres partes. Primo ponit quemdam titulum; secundo

Evangelista describit generationis modum, ibi *cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph*: tertio probat generationis modum, ibi *Ioseph autem vir eius*. Dicit ergo *Christi autem*. Hoc dupliciter legitur. Secundum Chrysostomum enim est quasi quidam prologus dicendorum; sed secundum Remigium est quidam epilogus dicatorum. Primo modo legitur sic: ita dictum est de genealogia Christi, quomodo Abraham genuit Isaac etc. per carnalem admixtionem, sed *Christi generatio sic erat*, supple: sicut dicitur in sequentibus. Secundo modo legitur sic, ut sit epilogus praecedentium: ita Abraham etc. usque ad Christum. *Christi autem generatio sic erat*; supple: ut ab Abraham per David et alios protenderetur ad Christum. Consequenter describit generationis modum; et primo describit personam generantem, cum dicit *cum esset desponsata*; secundo ipsam Christi generationem, cum dicit *antequam convenirent inventa est in utero habens*; tertio generationis actorem, *de spiritu sancto*. Personam generantem describit a tribus. Primo a conditione, cum dicit *desponsata (...) Ioseph*; secundo a dignitate *mater eius*; tertio a proprio nomine *Maria*. Dicit ergo *cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph*. Sed hic statim oritur quaestio. Cum Christus voluerit nasci de virgine, quare voluit matrem suam desponsari? Ratio, secundum Hieronymum, triplex assignatur. Prima est ut credibilius esset testimonium virginitatis eius. Si enim non fuisset desponsata, et diceret se esse virginem, cum esset impraegnata, non videretur ob aliud dicere, nisi ut celaret crimen adulterii. Sed cum desponsata erat, non habebat necesse mentiri. Et ideo magis esset credendum ei; Ps. XCII, 5: *testimonia tua credibilia facta sunt nimis*. Alia ratio est ut haberet praesidium viri, sive cum fugeret in Aegyptum, sive cum inde rediret. Tertia fuit, ut partus eius Diabolo celaretur, ne scilicet si ipse sciret, impediret passionem eius, et fructum nostrae redemptionis; I Cor. II, 8: *si enim cognovissent, numquam dominum gloriae crucifixissent*; exponitur de Daemone, idest non crucifigi permisisset. Sed contra. Diabolus numquid non cognoscit an ista est virgo? Virginitas enim eius erat in carne non corrupta. Ergo Diabolus potuit scire eam esse virginem. Sed dicendum, secundum Ambrosium, qui etiam istam rationem assignat, quod Diaboli possunt aliqua subtilitate naturae, quae tamen non possunt nisi divina permissione. Unde Diabolus eius virginitatem cognosceret, nisi a diligenti consideratione divinitus fuisset prohibitus. Secundum Ambrosium assignatur triplex ratio. Prima est propter honorem matris domini conservandum: maluit dominus de ortu suo homines dubitare, quam de pudicitia matris. Et ideo voluit eam desponsari, ut tolleretur suspicio adulterii: ipse enim venerat legem adimplere, non solvere; Matth. V, 17: *non veni solvere, sed adimplere*; Ex. XX, 12 dicitur, *honora patrem tuum et matrem tuam*. Alia ratio est, ut virginibus notatis de adulterio auferretur excusatio: si enim mater domini non fuisset desponsata, et tamen gravida, possent similiter se per eam excusare; Ps. CXL, 4: *non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis*. Tertia ratio, quia Christus Ecclesiam sibi desponsavit, quae virgo est; II Cor. II, 2: *despondi enim vos*. Et ideo de virgine desponsata nasci voluit in signum quod Ecclesiam sibi desponsavit. *Cum ergo esset desponsata*. Sed cui? Ioseph. Secundum Chrysostomum, Ioseph fuit faber lignarius; et signat Christum, qui per lignum crucis omnia restauravit, caelestia et cetera. *Mater eius*, idest Dei. Hic ostenditur eius dignitas: nulli enim creaturae hoc concessum est, nec homini, nec Angelo, ut esset pater, aut mater Dei; sed hoc fuit privilegium gratiae singularis, ut non solum hominis, sed Dei mater fieret; et ideo in Apoc. c. XII, 1 dicitur: *mulier amicta sole*, quasi tota repleta divinitate. Quod negavit Nestorius; et hoc quia divinitas non fuit accepta a virgine. Contra quem Ignatius martyr pulchro exemplo utitur ad ostendendum quod fuit mater Dei. Constat, inquit, quod in generatione hominum communium mulier dicitur mater: et tamen mulier non dat animam rationalem, quae a Deo est, sed ministrat substantiam ad corporis formationem. Sic igitur mulier dicitur mater totius hominis, quia id quod sumptum est de ea, unitur animae rationali. Similiter cum humanitas Christi sumpta sit de beata virgine, propter unionem ad divinitatem dicitur beata virgo non solum mater hominis, sed etiam Dei; quamvis ab ipsa non sumatur divinitas; sicut nec in aliis anima rationalis sumitur a matre. *Maria*, proprium nomen. Interpretatur maris stella, vel illuminatrix, et suo sermone domina: unde in Apoc. XII, 1 describitur luna sub pedibus eius. *Antequam convenirent* et cetera. Hic obiicit Elvidius: si antequam convenirent, ergo aliquando convenerunt. Unde iste negavit virginitatem matris Christi: non ante partum, nec in partu, sed post partum dicit quod fuit cognita a viro. Et respondet Hieronymus, quod sine dubio hoc quod dicitur antequam, semper importat ordinem ad futurum. Sed hoc potest esse dupliciter: vel secundum rationem, vel secundum intellectus acceptionem. Si enim dicatur: antequam comederem in portu Romae, navigavi ad Africam, non est intelligendum quod postquam navigaverim ad Africam comederim; sed quia proposueram comedere, et praeventus navigatione non comedi. Ita est hic. Non est ita intelligendum quod postea realiter convenirent, sicut dicit impius ille; sed quia ex hoc ipso quod sibi desponsata erat secundum communem opinionem, licebat eis aliquando convenire, quamvis numquam

convenerint. Remigius aliter exponit, ut intelligatur de solemni celebratione nuptiarum: ante enim erat et fiebat per aliquos dies desponsatio, et interim sponsa non erat sub custodia viri; postea autem fiebat solemnis celebratio nuptiarum, et tunc traducebatur ad domum viri. De his nuptiis loquitur Evangelista hic. Et secundum hoc non habet locum obiectio Elvidii. Nota proprietatem verbi: proprie enim illud inventum dicitur, de quo non sperabatur, nec putabatur; et Ioseph tantam habebat opinionem de pudicitia Mariae, quod praeter aestimationem eius fuit quod invenit eam gravidam. *In utero habens*, supple ab ipso Ioseph, qui, sicut dicit Hieronymus, maritali licentia pene omnia secreta eius rimabatur. *De spiritu sancto*. Hic tangitur actor conceptionis. Hoc autem legendum est divisim ab illo praecedenti. Non enim legendum est, aut intelligendum quod Ioseph invenerit eam habentem in utero de spiritu sancto; sed solum quod invenit eam gravidam. Et ne oriretur auditoribus interim suspicio adulterii, addidit *de spiritu sancto*, idest de virtute spiritus sancti, non de substantia, ne filius spiritus sancti credatur; Luc. I, 35: *spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi obumbravit tibi*. Quamvis autem secundum Augustinum indivisibilia sint opera Trinitatis, et ideo ipsam conceptionem non solum spiritus sanctus, sed etiam pater et filius operati sint; tamen per quamdam appropriationem spiritui sancto attribuitur. Et hoc tribus rationibus. Prima ratio est, quia spiritus sanctus amor est. Hoc autem fuit signum maximi amoris, quod Deus filium suum incarnari voluerit; Io. III, 16: *sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret*. Secunda, quia spiritui sancto attribuitur gratia; I Cor. XII, 4: *divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus*; et hoc fuit maxima gratia. Tertia ratio assignatur in gestis Nicaeni Concilii, et est, quod in nobis est duplex verbum: verbum cordis et verbum vocis. Verbum cordis est ipsa conceptio intellectus, quae occulta est hominibus, nisi quatenus per vocem exprimitur, sive per verbum vocis. Verbo autem cordis comparatur verbum aeternum ante incarnationem, quando erat apud patrem, et nobis absconditum; sed verbo vocis comparatur verbum incarnatum quod iam nobis apparuit, et manifestum est. Verbum autem cordis non coniungitur voci nisi mediante spiritu; et ideo recte incarnatio verbi, per quam nobis visibile apparuit, mediante spiritu sancto facta est. Nota hic quatuor rationes quare Christus de virgine nasci voluit. Quarum prima fuit, quia peccatum originale contrahitur in prole ex commixtione viri et mulieris: unde si Christus natus fuisset de concubitu coniugali, peccatum originale contraxisset. Hoc autem esset inconveniens, cum ipse ad hoc venisset in mundum ut peccata nostra tolleret: unde peccati contagione infici non debuit. Secunda, quia Christus praecipuus fuit doctor castitatis; infra XIX, 12: *sunt eunuchi qui se castraverunt propter regnum caelorum*. Tertia propter puritatem et munditiam. *In malevolam animam non introibit sapientia*, Sap. I, 4. Unde decuit ut venter matris eius nulla corruptione pollueretur. Quarta propter proprietatem verbi: quia sicut verbum sine corruptione cordis emanat a corde, ita Christus de virgine nasci voluit et debuit sine corruptione. *Ioseph autem vir eius cum esset iustus*. Postquam posuit generationis modum, hic confirmat ipsum per testimonium. Cum enim supra dixerit Evangelista, quod mater Iesu inventa est in utero habens, et quod hoc erat de spiritu sancto, posset aliquis credere quod Evangelista hoc apposuisset ob gratiam magistri; ideo hic Evangelista confirmat generationis modum supradictum. Et primo praenuntiatione prophetica, *hoc autem factum est*; secundo revelatione angelica, ibi *exurgens autem Ioseph*. In prima parte sunt tria. Primo introducitur persona, cui facta est revelatio; secundo persona revelans, ibi *haec autem eo cogitante, ecce Angelus domini apparuit*; tertio ponuntur verba revelationis, ibi *Ioseph fili David*. Persona autem, cui fit revelatio, commendatur ex duobus, scilicet ex hoc quod est iustus, et ideo non mentiretur; secundo ex hoc quod sponsus, sive vir, et ideo crimen in ea non pateretur; Prov. VI, 34: *zelus et furor viri non parcat in die vindictae*. Dicit ergo ita: *inventata est a Ioseph habens in utero*, sed *Ioseph vir eius cum esset iustus, et nollet eam traducere*. Hic est duplex sanctorum sententia, Ambrosii videlicet, et Augustini. Augustinus enim vult, quod Ioseph, qui non erat praesens, quando facta est Annuntiatio angelica, rediens, et inveniens eam gravidam, habuit suspicionem adulterii. Sed tunc statim oritur quaestio: quomodo iustus erat, si eam quam suspectam habebat de adulterio, nolebat traducere, idest crimen ipsius provalere? In hoc enim videbatur ei in peccato consentire, et Rom. I, 32 dicitur, quod *non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte*. Sed ad hoc est triplex responsio. Prima est secundum Chrysostomum, quod duplex est iustitia: una enim est iustitia, quae est virtus cardinalis, quae dicitur iustitia specialis; alia est iustitia legalis, quae includit omnem virtutem, et pietatem, et clementiam, et huiusmodi. Quando ergo dicitur quod Ioseph iustus erat, intelligendum est de iustitia generali, ut iustitia accipiatur pro pietate. Unde quia iustus erat, idest pius, noluit eam traducere. Alia est responsio Augustini, qui dicit, quod duplex est peccatum, scilicet peccatum occultum et peccatum manifestum: peccatum enim occultum non est publice arguendum, sed aliter est ei remedium adhibendum. Suspicio ergo adulterii, quam habuit Ioseph, erat suspicio peccati occulti, et non manifesti, quia ipse solus sciebat; et iterum si

alii scirent eam gravidam, non possent opinari nisi quod de ipso esset; et ideo crimen eius non debuisset propalasse. Tertia vero responsio est Rabani, quod etiam Ioseph iustus fuit et pius: in hoc enim quod pius, non voluit crimen propalare; sed in hoc quod voluit eam dimittere, apparuit iustus: sciebat enim quod *qui tenet adulteram, stultus et insipiens est*, ut dicitur Prov. XVIII, 22. Secundum autem Hieronymum et Origenem non habuit suspicionem adulterii. Noverat enim Ioseph pudicitiam Mariae; legerat in Scriptura quod virgo concipiet, Is. VII, 14 et cap. XI, 1: *egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet* etc.; noverat etiam Mariam de David generatione descendisse. Unde facilius credebat hoc in ea impletum esse, quam ipsam fornicatam fuisse. Et ideo indignum reputans se tantae cohabitare sanctitati, voluit occulte dimittere eam, sicut Petrus dixit: *exi a me, domine, quia homo peccator sum*, Luc. V, 8. Unde nolebat eam traducere, idest ad se ducere, et in coniugem accipere, se indignum reputans. Vel, secundum aliorum sententiam, ignorans finem, ne tamquam reus haberetur si celaret, et secum eam teneret. *Haec autem eo cogitante*. Hic persona revelans introducitur: et tanguntur tria. Primo enim tangitur tempus; secundo persona revelans introducitur; *ecce Angelus*: tertio revelationis modus exprimitur, *apparuit in somnis*. Dicit ergo *haec autem eo cogitante*, idest dum ista secum in mente revolveret, *ecce Angelus domini apparuit*. Nota quod duo commendantur hic de Ioseph, scilicet sapientia et clementia. Sapientia quidem in hoc, quod ipse antequam ageret, deliberavit; Prov. IV, 25: *palpebrae tuae praecedant gressus tuos*: hoc est, nihil facias sine iudicio et deliberatione rationis. Item, clementia sive pietas in hoc quod factum eius non propalavit, vel promulgavit, contra multos qui statim illud quod habent in corde, volunt exterius publicare; Prov. XXV, 28: *sicut urbs patens, et absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum*. Et ideo meruit instrui, sive consolari. Unde sequitur *ecce Angelus domini apparuit*: quasi in promptu sit adiutorium Dei; Ps. IX, 10: *adiutor in opportunitatibus, in tribulatione*; Ps. LIII, 6: *ecce enim Deus adiuvat me, et dominus susceptor est animae meae*. *Angelus domini*: nihil enim melius potuit excusare, quam ille qui conscius erat virginitatis servatae. Unde ille idem Angelus qui missus est ad Mariam, Luc. I, 26, creditur missus ad Ioseph, Ps. XXXIII, 8: *immittet Angelus domini in circuitu timentium eum*, scilicet Mariae, et Ioseph, ut ipsam liberaret ab infamia, et Ioseph in perturbatione non dimitteret. Sed hic quaeritur, quare non a principio facta est Ioseph revelatio, antequam ita perturbaretur. Item, quare Maria ei non revelavit Annuntiationem angelicam, quae sibi facta fuerat. Et dicendum ad primum, quod hoc fecit ut testimonium eius esset credibilis. Sicut enim dominus Thomam apostolum permisit dubitare de sua resurrectione, ut scilicet dubitans palparet, et palpans crederet, et credendo infidelitatis in nobis vulnus amoveret; sic permisit dominus Ioseph de pudicitia Mariae dubitare, ut dubitans revelationem angelicam acciperet, et accipiendo firmiter crederet. Ad hoc quod quaeritur secundo, dicendum, quod si Maria ei dixisset, ipse non credidisset. *Apparuit ei in somnis*: ecce modus revelationis. Nota quod apparere proprie est illius rei, quae de natura sua est invisibilis, tamen in potestate sua est ut videatur: sicut est Deus, vel Angelus; illa enim quae de sui natura habent ut videantur, proprie apparere non dicuntur: unde dicitur apparitio divina, vel angelica. Unde proprie loquitur. *Apparuit in somnis*. Sed hic quaeritur quare in somnis. Ratio redditur in Glossa, quia Ioseph quodammodo dubitans erat: unde quasi quodammodo dormiebat, et ideo recte in somnis dicitur Angelus apparuisse ei. Alia ratio potest assignari melior, sicut enim dicit apostolus, I Cor. XIV, 22, *prophetia data est fidelibus, signa autem infidelibus*. Proprie autem revelatio, quae dicitur prophetica, fit in somnis; Num. XII, 6: *si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum*: et ideo quia Ioseph iustus erat, et fidelis, ipsi tamquam fideli debuit fieri apparitio, quae competit credentibus, scilicet revelatio quasi prophetica. Quia vero apparitio corporalis est miraculosa, talis apparitio sibi non competebat, cum ipse crederet, et esset fidelis. Sed tunc quaeritur, quare Mariae facta est visibilis apparitio, cum ipsa esset fidelissima. Et dicendum est, quod mysterium incarnationis a principio revelatum est virgini Mariae, quando difficiliter erat ad credendum; et ideo oportuit quod sibi fieret apparitio visibilis. Ipsi vero Ioseph non est revelatum a principio, sed magis quando iam pro magna parte erat impletum, cum iam videret alvum eius intumescere, unde facilius poterat credere; et ideo sufficebat sibi apparitio quae fit in somnis. *Ioseph fili David*. Hic revelationis verba ponuntur: et dividitur in tres partes, secundum tria quae facit Angelus: primo enim Mariae et Ioseph prohibet divortium; secundo incarnationis aperit mysterium, cum dicit *quod in ea natum est, de spiritu sancto est*; tertio ipsius Ioseph futurum praenuntiat obsequium, quod scilicet puero exhibebat, ibi *pariet autem filium*. Dicit igitur *Ioseph*. Vocat eum ut reddat eum attentum ad audiendum, et ut revocet eum ad seipsum. Hoc commune est in Scriptura, quod scilicet quando praemittitur apparitio, quae est de superius, requirit in auditore quamdam mentis elevationem, et attentionem; Ez. II, 1: *fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar tecum, et*

infra, *fili hominis, audi quaecumque loquor ad te, et noli esse exasperans*. Hab. II, 1: *super custodiam meam stabo. Fili David*. Ideo genus exprimit ut avertat illud quod dicitur Is. VII, 13: *audite, domus David: numquid parum est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo?* et cetera. Signum enim datum fuit non uni personae, sed toti tribui sive domui: unde quia de hoc debebat eum instruere, iubetur in expressione generis sui vaticinium prophetae ad memoriam reducere. *Noli timere*. Omnis apparitio, sive sit boni, vel mali Angeli, timorem quemdam incutit: et hoc, quia talis apparitio est inconsueta, et quasi extranea naturae hominis; et ideo ponit hominem quasi extra se. Sed in hoc est differentia, quia apparitio mali Angeli terrorem incutit, et in ipso terrore hominem dimittit, ut scilicet hominem quasi extra se positum facilius pertrahat ad peccatum; sed boni Angeli apparitio, quamvis terrorem incutiat, tamen statim subditur conclusio, et assecutio consolationis, ut scilicet homo ad se redeat, et quae sibi dicuntur advertat; unde Luc. I, ubi dicitur quod apparuit Angelus Zachariae, statim sequitur: *ne timeas, Zacharia*, et similiter in eodem: *ne timeas, Maria*. Unde post apparitionem factam Ioseph statim subditur consolatio. Duplicem habebat iste timorem, scilicet Dei, et etiam peccati, ne scilicet Mariae cohabitando peccaret tamquam conscius peccati, et ideo, *ne timeas*, subditur, scilicet metu peccati, *accipere Mariam coniugem tuam*. Nota quod coniux dicitur, non propter matrimonium, sed propter desponsationem: consuetudo enim est Scripturae et sponsas vocare coniuges, et coniuges sponsas. Sed quaeritur, quomodo iubet eam accipere, cum eam nondum dimisisset. Et dicendum quod licet eam corporaliter non dimisisset, tamen in animo eam dimiserat: et ideo iubetur eam accipere. *Vel ne timeas accipere* quantum ad solemnitatem, et nuptiarum celebrationem. *Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est*. Hic aperit incarnationis mysterium. Et nota quod cum tria ibi fuerint, scilicet ipsa virgo concipiens, filius Dei conceptus, et virtus activa spiritus sancti; duo bene exprimit Angelus, scilicet concipientem, et conceptionis actorem; sed tertium, ipsum Dei filium conceptum, non exprimit nisi indefinite: *quod enim*, inquit, *in ea natum est*: et hoc ut denotetur quod ipsum est ineffabile et incomprehensibile, non solum homini, sed etiam ipsis Angelis. *Quod enim*, inquit, *in ea natum est*, non dicit, de ea, quia nasci de matre est in lucem prodire: in matre nasci est ipsum concipi, *de spiritu sancto est*. Hoc est ergo testimonium angelicum, quod inducit Evangelista ad probandum quod supra dixerat *inventum est in utero habens de spiritu sancto*. Nota quod in conceptione aliarum mulierum, in semine viri est virtus formativa, cuius subiectum est semen, et per hanc virtutem formatur foetus, et vegetatur in corpore mulieris. Hanc autem supplevit virtus spiritus sancti. Et ideo aliquando invenitur dictum a sanctis, quod spiritus sanctus fuit ibi pro semine, aliquando tamen dicitur quod non fuit ibi semen. Et hoc est, quia in semine viri sunt duo, scilicet ipsa corrupta substantia, quae descendit a corpore viri, et ipsa formativa virtus. Dicendum ergo, quod spiritus sanctus fuit pro semine quantum ad virtutem formativam; sed non fuit ibi pro semine quantum ad corpulentam substantiam, quia non de substantia spiritus sancti facta est caro Christi, vel conceptio eius. Et ideo patet, quod spiritus sanctus non potest dici pater Christi, quia nec secundum divinam naturam, nec secundum humanam. Secundum divinam naturam quidem, quia quamvis Christus sit eiusdem gloriae cum spiritu sancto, filius tamen secundum divinam naturam nihil accipit a spiritu sancto: et ideo non potest dici filius eius; filius enim aliquid accipit a patre. Similiter nec secundum humanam, quia pater et filius debent convenire in substantia; Christus autem, quamvis sit conceptus virtute spiritus sancti, non tamen de substantia spiritus sancti. Sed contra hoc quod dicitur *de spiritu sancto est*, quod Prov. IX, 1 dicitur, quod *sapientia aedificavit sibi domum*. Ergo videtur quod ipsamet divina sapientia, idest Dei filius, sibi humanam naturam univit, et ita non est facta virtute spiritus sancti. Sed duplex est responsio, secundum Augustinum. Prima, quod verbum illud quod scribitur Prov. IX, 1, intelligitur de Ecclesia, quam Christus in sanguine suo fundavit. Alia est, quod indivisa sunt opera Trinitatis: et ideo illud quod facit filius, facit etiam spiritus sanctus, sed tamen per quamdam appropriationem attribuitur spiritui sancto. Et ratio huius dicta fuit superius.

Lectio 5

[87328] Super Mt.*, cap. 1 l. 5 *Pariet autem filium*. Hic praenuntiat obsequium, quod exhibebit Ioseph puero iam nato, et facit tria: primo enim praenuntiat virginis partum; secundo praemonstrat obsequium ab ipso Ioseph puero exhibendum, cum dicit *et vocabis nomen*; tertio aperit nomen impositum ipsi puero, cum dicit *Iesum*. Dicit ergo *pariet*. Ita concepit de spiritu sancto quidem primo, sed pariet filium. Non dicit tibi, quia ipse puerum non genuit. Luc. I, 13 dictum est Zachariae: *uxor tua pariet tibi filium*, quia ipsum Zacharias genuit. Vel ideo non dicit, tibi, ut ostendatur, quod pro omnibus natus est: non solum tibi, vel ipsi pariet filium, sed toti mundo; Luc.

II, 10: *ecce annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus dominus in civitate David* et cetera. Sed quia Ioseph posset dicere: ita concepit ipsa de spiritu sancto, et pariet filium, quid ergo ad me? In nullo sum ei necessarius. Ideo subdit ipsius Ioseph obsequium *vocabis nomen eius*. Consuetudo erat apud Hebraeos, et est hodie, quod die octavo circumcidebant puerum, et tunc imponebant ei nomen; et hoc factum est per Ioseph: unde in hoc opere minister fuit. Unde dicitur ei *vocabis*; non dicitur impones, quia iam est sibi impositum; Is. LXII, 2: *vocabitur tibi nomen novum, quod os domini nominavit. Iesum*, hoc est nomen a Deo impositum. Et reddit causam *ipse enim salvum faciet populum suum*, quem sibi acquisivit sanguine suo, hoc est populum eius. Dan. IX, v. 26 dicitur: *non erit populus eius, qui est eum negaturus*; unde est populus domini per fidem; I Petr. II, 9: *vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. A peccatis eorum*. In libro Iudic. frequenter dicitur quod talis, vel talis salvavit Israel: sed a quibus? Ab inimicis carnalibus; hic autem a peccatis, remittendo peccata, quod soli Deo competit. Luc. V, 24: *ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata*. Nota, quod hic confunditur Nestorius, qui dicebat, quod illa, quae Dei sunt, ut esse ab aeterno, esse omnipotens, vel huiusmodi, non conveniunt illi homini. Ecce quod ille idem homo, qui natus est de virgine, qui vocatur Iesus, *ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Unde cum peccata dimittere non possit nisi solus Deus, oportet dicere quod iste homo sit Deus, et quod ea, quae Dei sunt, ei verissime conveniunt. Praemiserat Evangelista, quod mater Dei inventa est in utero habens de spiritu sancto, et hoc supra probavit per angelicam revelationem, hic probat per prophetiae praenuntiationem; unde dicit *hoc totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam*. Et sciendum quod ista particula dupliciter potest introduci hic. Chrysostomus enim vult quod totum hoc dixerit Angelus et prophetiam introduxerit. Et ratio est, quia ipse, ne quod praenuntiabat videretur novum, subito voluit ostendere quod ab antiquo praenuntiatum erat; Is. XLVIII, 3: *qui fecit iam quod futurum est*, secundum aliam translationem. Alii dicunt, et credo melius, quod istud, scilicet *hoc totum factum est* etc., sunt verba Evangelistae. Nam ibi terminantur verba Angeli: *et ipse salvum faciet* et cetera. Et inducit ea Evangelista propter tria. Primo, ut ostendat quod vetus testamentum est de Christo; Act. c. X, 43: *huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum*. Secundo ut facilius Christo credant: Io. V, 46: *si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit*. Tertio ad ostendendum conformitatem veteris et novi testamenti; Col. II, 17: *quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*. Sed ad hoc quod sciatur quid in ista prophetia contineatur, sciendum quod tria annuntiat Angelus. Primo enim dixit *quod in ea natum est* etc.; secundo *pariet filium*; tertio *vocabitur nomen eius Iesum*. Ista per ordinem in prophetia continentur. Et primum probat quod dicit *ecce virgo*; secundo *pariet autem*; tertio *et vocabitur*. Ergo de spiritu sancto erat, quod per virginitatem concepit. Et hoc est, quod dicitur in prophetia, *ecce virgo concipiet*; Is. XXXV, 2: *germinans germinabit, et exultabit laetabunda, et laudans* et cetera. Item virgo pariet filium, quia in pariendo in nullo laesa est virginitas; Is. XI, 1: *egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet* et cetera. Christus quidem flos est. Ergo in nullo laesa est virginitas. Sequitur *et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Sed quaeritur, quare non consonat hoc cum verbis Angeli, dicendo *et vocabitur Iesus*? Dicendum, quod ista repromissio facta fuit Iudaeis, qui ex adventu Christi salutem haberent. Et Iesus salvator interpretatur, quod idem est quod Emmanuel, nobiscum Deus. Est enim Deus nobiscum quatuor modis: per naturae assumptionem, Io. I, 14: *verbum caro factum est*, per naturae conformitatem, quia in omnibus similis, Phil. II, 7: *in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo*, per conversationem corporalem, Bar. III, 38: *post hoc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*, per spirituales conversationem, infra ult., 20: *ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi*. Sed quaerendum, circa litteram, cur Evangelista non utitur eisdem verbis cum propheta, sed utitur nomine Iesu. Sed dicendum, quod eodem spiritu loquebatur. Tamen Hieronymus dicit quod ideo Evangelista dixit habebit, quia iam de facto loquebatur. Item quaerendum, cur in Isaia dicitur *et vocabitur*, hic autem dicitur *et vocabunt*. Sed Hieronymus dicit, quod hic dicitur *vocabunt*, quia quod primo Angeli vocaverunt annuntiando, Luc. II, 21, postea apostoli vocaverunt praedicando et magnificando. *Ut in nomine Iesu omne genu flectatur* etc., Phil. c. II, 10. *Quod est interpretatum nobiscum Deus*. Sed quaeritur, quis apposuit hanc interpretationem prophetiae *nobiscum Deus*, propheta, an Evangelista? Et videtur quod non Evangelista, quia hac non indiguit, quia scripsit in Hebraeo. Sed dicendum, uno modo, quia Emmanuel est nomen compositum, ideo Evangelista illud etiam in Hebraeo interpretatus est. Vel dicendum, quod ille, qui primo transtulit de Hebraeo, interpretatus est. Et notandum, quod in Glossa dicitur quod triplex est species prophetiae, scilicet praedestinationis, praescientiae et comminationis; et differunt. Prophetia

enim dicitur praenuntiatio eorum, quae sunt procul, idest futurorum; sed futurorum quaedam sunt quae solus Deus facit; quaedam vero, etsi Deus facit, tamen fiunt per nos et per alias etiam creaturas; quaedam autem sunt quae nullo modo Deus facit, ut mala. Praenuntiatio illorum, quae solus Deus facit vocatur prophetia praedestinationis, sicut conceptus virginis; unde illud Is. VII, 14: *ecce virgo concipiet*, est prophetia praedestinationis. Sed ea quae fiunt a causis secundis, possunt dupliciter considerari. Primo, secundum quod sunt in praescientia Dei, verbi gratia de Lazaro; si enim aliquis consideret causas naturales, diceret quod numquam surgeret, et verum diceret: cum tamen deberet resuscitari secundum ordinem divinae praescientiae. Ergo quando prophetia est praenuntiatio secundum quod est in praescientia divina, semper impletur; quando autem secundum ordinem causarum inferiorum, non semper, sicut patet Is. XXXVIII, v. 1, quando Isaias ad Ezechiam dixit: *dispone domui tuae, quoniam morieris tu, et non vives* et cetera. Sed numquid prophetia imponit necessitatem praescientiae? Et dicendum quod non; quia prophetia est quoddam signum divinae praescientiae, quae non imponit necessitatem rebus praescitis, quia considerat futura in sua praesentialitate. Quicquid enim agitur, est Deo praesens, quia eius intuitus se extendit ad omne tempus; si enim video aliquid praesens, non imponit necessitatem meo intuitus, sicut quando aliquem sedere video. Et hoc modo istas prophetias, quae in isto libro inducuntur, intelleximus. Considerandum est enim tres errores fuisse. Unus Manichaeorum dicentium, quod in toto veteri testamento non invenitur prophetia de Christo: et quicquid inductum est in novo testamento de veteri, totum est ex corruptione. Contra quod Rom. I, 1: *Paulus servus Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos* et cetera. Et quod loquatur de Iudaeorum prophetiis, patet infra c. IX, 5: *quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem* et cetera. Alius fuit Theodori dicentis, quod nihil eorum quae inducuntur de veteri testamento, sunt ad litteram de Christo, sed sunt adaptata, sicut quando inducunt illud Virgilii *talia pendebat memorans, fixusque manebat* hoc enim adaptatum est de Christo; et tunc illud *ut adimpleretur*, debet sic exponi, quasi diceret Evangelista: et hoc potest adaptari. Contra quod Lc. ult., 44: *oportet impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et Psalmis de me*. Et sciendum quod in veteri testamento aliqua sunt quae referuntur ad Christum, et de eo solo dicuntur, sicut illud *ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium*, Is. VII, 14; et illud Ps. XXI, 2: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* et cetera. Et si quis alium sensum litteralem poneret, esset haeticus, et haeresis damnata est. Sed quia non solum verba veteris testamenti, sed etiam facta significant de Christo, aliquando dicuntur aliqua ad litteram de aliquibus aliis, sed referuntur ad Christum, inquantum illa gerunt figuram Christi, sicut de Salomone dicitur: *et dominabitur a mari usque ad mare* etc.; hoc enim non fuit impletum in eo. Tertius error fuit Iudaeorum. Sciendum autem, quod Iudaei specialiter obiiciunt contra istam auctoritatem, quia in Hebraeo non habetur virgo, sed alma, quod idem est quod adolescentula. Unde ad litteram non sunt dicta de Christo sed de Emmanuel, vel de quodam filio Isaias, secundum alios. Sed contra hos obiicit Hieronymus: et quod de filio Isaias non potuerit dici, probatur, quia iam erat natus, quando hoc dictum fuit. Item non invenitur aliquis famosus fuisse tempore illo, qui vocaretur Emmanuel. Item non est signum quod iuvenula pariat. Unde dicit Hieronymus, quod alma est aequivocum, et significat quandoque aetatem, quandoque absconditam, et tunc significat virginem studiose conservatam; et sic significat hic. Item obiiciunt Iudaei, quod illud datum fuit ut signum. Is. VII, 3: *venient duo reges contra Achaz* etc., et promisit quod liberarentur ab his dando hoc signum ad Achaz. Sed dicendum, quod dedit hoc signum non solum ad Achaz, sed etiam ad domum David, quia dicit *audite ergo, domus David*; quasi dicat propheta: dominus adiuvabit te contra istum regem, quia ipse multo maiora faciet, quia non solum ipsius liberatio erit, sed totius mundi. Sed revertamur ad litteram. *Hoc totum factum est*. Sed contra. Angelus multa praemiserat, scilicet *quod in ea natum est* etc., *pariet* etc., et iterum, *vocabitur* et cetera. Hoc vero non totum factum erat. Sed dicendum uno modo, secundum Rabanum, ut *hoc totum factum* etc. referatur ad praeterita facta, quod Angelus apparuit virgini, et dixit illa verba, *hoc totum factum fuit*, ad conservationem virginis, ut ly ut teneatur causaliter. Vel refertur ad ea quae praenuntiaverat; et potest dici totum factum propter praedestinationem. Vel dicendum, quod Evangelista scribebat quando totum factum erat; et ideo refertur ad id. Unde ly ut tenetur consecutive, quia non voluit Deus incarnari propter hoc ut impleretur prophetia, quasi vetus testamentum dignius sit novo; sed consecutum est ad prophetiam hoc quod Christus incarnaretur.

[87329] Super Mt.*, cap. 1 l. 6 Supra probavit Evangelista, quod mater Dei de spiritu sancto concepit, ex duobus, scilicet ex revelatione Angeli, et ex praenuntiatione prophetae, hoc idem intendit ostendere ex obedientia Ioseph, qui non acquievisset verbis Angeli, ut Mariam susciperet in sponsam, nisi cognovisset eam impraegnatam de spiritu sancto. Et circa hoc duo facit: primo ponitur obedientia ipsius sponsi ad Angelum; secundo describitur obedientiae modus, ibi *et accepit*. Et nota quod quia per inobedientiam primi hominis prolapsi sumus in peccatum, Rom. V, 19: *per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*, ideo in principio reparationis nostrae proponitur obedientia. Et possumus quatuor notare, quae sunt necessaria ad obedientiam. Primum est ut sit ordinata. Et dico ordinata, quia primo deserenda sunt vitia, et postea obediendum est ad operationem virtutum; Hier. IV, 3: *novate vobis novale, et nolite serere super spinas* et cetera. Et ideo hic dicitur, quod *Ioseph exurgens a somno*, pigrityae scilicet et dubietatis. De hoc somno dicitur Eph. V, 14: *surge qui dormis, et exurge a mortuis*. Secundum vero est, quod debet esse festina: et hoc est quod dicitur Eccli. V, 8: *non differas de die in diem, non tardes converti ad dominum. Subito enim veniet ira illius*. Et ideo hic dicitur quod statim *fecit sicut praecepit ei*. Glossa: *quisquis a Deo monetur, solvat moras, surgat a somno, faciat quod iubetur*. Tertium vero, quod debet esse perfecta, ut non solum quod iubetur, sed eo modo quo iubetur fiat et quo eis imperatur. Unde hic dicitur *sicut praeceperat*. Glossa: *perfecta obedientia*. Col. c. III, 20: *filii, obedite parentibus per omnia*. Quartum, quod debet esse discreta, ut obediatur cui obediendum est, et in quo, ut non fiat aliquid contra Deum: unde dicit quod *fecit sicut praecepit ei Angelus*, non malus sed Dei. I Io. IV, 1: *nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum* et cetera. *Et accepit*. Hic ostenditur in quibus obedivit: et ponuntur tria. Primo obedientia quam exhibuit ad Angelum; secundo reverentia quam exhibuit ad matrem; tertio obsequium quod exhibuit Christo nato. Angelus praecepit Ioseph *noli timere accipere Mariam coniugem tuam*. Et fecit Ioseph *sicut praecepit* et cetera. Ubi patet quod invenit mulierem bonam. Sed numquid non habebat eam in domo? Quare ergo dicit, *exurgens (...) accepit*? Respondet Chrysostomus: quia eam non eiecerat a domo, sed a corde. Vel quia primo ducebatur, sed postea celebrandae sunt nuptiae, et tunc dicitur, et est coniux. Et ne aliquis suspicaretur quod copula carnalis interveniret, subiungit *et non cognoscebat eam*. Ubi sciendum quod hoc verbum cognoscere dupliciter accipitur in sacra Scriptura: quandoque pro agnitione, Io. XIV, 7: *et amodo cognoscetis eum et vidistis eum*, aliquando pro carnali copula, sicut Gen. IV, 1: *Adam vero cognovit uxorem suam Evam* etc., scilicet carnaliter. Sed obiicitur, quia non dicitur simpliciter *cognoscebat* etc., sed, *donec peperit filium suum*. Ergo postea cognovit; unde etiam dixit Elvidius: quamvis virgo concepit Christum, tamen postea habuit alios filios ex Ioseph. Et ideo dicit Hieronymus, quod donec aliquando significat aliquid finitum, et determinatum, sicut dicam non veniam donec comedo quia postea significo me venturum; quandoque significat infinite, et indeterminate, verbi gratia I Cor. XV, 25: *oportet et illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius*. Numquid postea non regnabit? Immo: sed utitur Scriptura tali modo loquendi quia intendit remove illud quod potest esse dubium. Dubium enim esse poterat utrum regnaret, quando non posuerat inimicos sub pedibus. Item dubium esse poterat, cum beata virgo peperisset, an ante partum fuisset cognita a Ioseph, quia primum nulli debebat venire in dubium; scilicet quoniam Angeli decantaverunt: *gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*, Lc. II, 14. Et ideo hoc intendit Evangelista. Et argumentatur optime Hieronymus contra Elvidium: tu dicis, Elvidi, quod ante non cognovit Ioseph, quia fuit admonitus in somnis ab Angelo. Si ergo admonitio in somnis tantum valuit quod non coniungeret se Mariae, quanto magis Angelorum cognitio, pastorum et magorum adoratio? Chrysostomus autem accepit cognitionem pro agnitione intellectuali. *Non cognoscebat* scilicet quantae dignitatis esset; sed postquam peperit, cognovit. Alii dicunt quod accipitur pro agnitione sensibili; et sic est satis probabilis horum opinio. Dicunt enim quod Moyses ex locutione domini habuit tantam claritatem in facie, ut filii Israel non posset intendere in faciem eius, II Cor. III, 7. Ergo si ex consortio Dei hoc habuit Moyses, multo magis haec beata virgo, quae portavit eum in utero, habuit tantam claritatem in facie quod Ioseph non cognoscebat eam. Sed prima expositio est magis litteralis. Item dicit Elvidius quod littera dicit, *donec peperit filium suum primogenitum*. Primum dicitur respectu posterioris. Ergo habuit alios. Respondet Hieronymus, quod consuetum est in sacra Scriptura quod primogeniti vocantur illi, quos alii non praecedunt: Ex. XIII, 12 dicitur quod primogeniti Iudaeorum offerrentur domino. Quaerit Hieronymus: numquid oportebat expectare quod non offerrentur donec nasceretur secundus? Ergo primogeniti dicuntur quos alii non praecedunt; et sic intelligitur hic. Sequitur obsequium. Lc. II, 21, plenius exequitur hoc, sed Matthaeus breviter tangit. Ita enim vult spiritus sanctus, quod quae unus dixit, alius taceat. *Vocavit nomen eius Iesum*; istud quidem nomen non parum celebre

fuit apud antiquos et desideratum; Gen. XLIX, 18: *salutare tuum expectabo, domine*. Et Hab. III, 18: *ego autem in domino gaudebo, et exultabo in Deo Iesu meo*.

Caput 2

Lectio 1

[87330] Super Mt.*, cap. 2 l. 1. 1 Supra egit Evangelista de Christi generatione, hic intendit manifestare eius nativitatem. Et primo, testimonio magorum; secundo, testimonio innocentum, ibi *qui cum recessissent*. Circa primum tria ponuntur: primo enim annuntiatur Christi nativitas; secundo inquiritur locus; tertio inquiritur persona. Secundum ibi *audiens autem Herodes*. Tertium ibi *tunc Herodes*. Circa primum tria facit: primo enim proponitur Christi nativitas, cui testimonium perhibetur; secundo inducuntur testes; tertio ponitur testimonium. Secundum ibi *ecce magi*. Tertium ibi *ubi est qui natus est?* Circa primum quatuor tanguntur: nativitas, nomen nati, locus et tempus. Primum ibi *cum ergo natus esset*. Et notandum, quod Lucas plenius exequitur nativitatem, sicut e converso Matthaeus plenius exequitur de adoratione magorum, quam Lucas. Nomen tangitur ibi *Iesus*. Locus ibi *in Bethlehem Iudae*, non Iudaeae, quia Iudaea vocatur tota regio populi Israelitici; sed *Iudae*; ista est terra illa, quae venerat in sortem Iudae. Dicitur Bethlehem Iudae ad differentiam alterius Bethlehem, quae est in tribu Zabulon, de qua Iosue IX, 10. Et nota, quod ista tria verba *cum natus esset Iesus in Bethlehem Iudae in diebus Herodis regis*, congrue ponuntur. Bethlehem enim significat Ecclesiam, in qua natus est Iesus, qui est verus panis, de quo Io. VI, 51: *ego sum panis vivus qui de caelo descendi*. Nulli ergo provenit salus, nisi sit in domo domini. In his salvator natus est Christus; Is. LX, 18: *occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio et cetera*. Et addidit *regis*, ad differentiam alterius Herodis: hic enim fuit, sub quo natus est Christus, Ascalonita; alius autem, qui Ioannem occidit, fuit filius huius Herodis, et non fuit rex. Sed quaeritur quare Scriptura facit mentionem de isto tempore. Et dicendum propter tres rationes. Primo, ut completam ostendat esse prophetiam Iacobi, Gen. penult., 10: *non auferetur sceptrum de Iuda, et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium*. Herodes enim fuit primus alienigena, qui regnavit in Iudaea. Secunda ratio est, quod maior morbus indiget maiori et meliori medico. Populus autem Israel tunc erat in maxima afflictione sub gentili dominio, et ideo indigebat maximo consolatore: in aliis enim afflictionibus suis mittebantur eis prophetae, sed nunc propter magnitudinem afflictionis mittebatur eis prophetarum dominus; Ps. XCIII, 19: *secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificaverunt animam meam*. Inde ponuntur testes, ibi *ecce magi*. Et describuntur tripliciter: a professione, a regione, et a loco, ubi testimonium dederunt. De primo dicit *ecce magi*: qui secundum communem usum loquendi vocantur incantatores; sed lingua Persica vocat magos philosophos et sapientes. Isti quidem venerunt ad Iesum, quia gloriam sapientiae, quam possidebant, recognoverunt a Christo. Et sunt quidem primitiae gentium, quia primo venerunt ad Christum. Et impletur, secundum Augustinum, in istorum adventu illud Isaiae VIII, 4: *antequam sciat puer vocare patrem suum, et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariae coram rege Assyriorum* etc.; ante enim quam Christus loqueretur, eripuit fortitudinem Damasci, et divitias et spolia Samariae, idest idololatriam. Dimiserunt enim illi idololatriam, et munera obtulerunt. Item considerandum quod ad Christum venerunt aliqui ex Iudaeis, scilicet pastores; aliqui ex gentibus, scilicet magi: ipse enim Christus est lapis angularis, qui fecit utraque unum. Et quare magi et pastores? Quia pastores magis simplices, et isti magis peccatores, ad significandum quod Christus utrosque recipit. Quot autem fuerint illi magi, Evangelista non dicit. Videtur autem, secundum munera, quod fuerunt tres reges, quamvis plures alii in eis repraesentabantur; Is. LX, 3: *ambulabunt gentes in lumine tuo*. De secundo, scilicet de regione, dicit *ab oriente*. Et notandum quod quidam ab oriente exponunt a finibus orientis; sed tunc quomodo in tam paucis diebus venissent? Et respondetur, ut quidam dicunt, quod miraculose venerunt; alii quod dromedarios habuerunt. Chrysostomus tamen dicit, quod stella apparuit eis per duos annos ante nativitatem, et quod tunc se paraverunt, et venerunt Ierosolymam in duobus annis et tredecim diebus. Aliter autem potest exponi, ut dicatur *ab oriente*, idest a quadam regione quae erat prope Ierusalem a parte Orientali; dicuntur enim isti fuisse de secta Balaam, qui dixit Num. XXIV, 17: *orientur stella ex Iacob*, qui Balaam habitabat iuxta terram promissionis in parte Orientali. Sequitur de loco *Ierosolymam venerunt*. Sed quare venerunt Ierusalem? Duplex est ratio. Una quia erat civitas regia; unde regem Iudaeorum in regia civitate quaerebant; item hoc factum fuit ex divina dispensatione, ut primo testimonium ferretur de Christo in Ierusalem, ut adimpleretur prophetia Is. II, 3: *de Sion exhibit lex, et verbum domini de Ierusalem*. Consequenter ponitur

testimonium, ibi *ubi est qui natus est?* In quo tria dicunt: primo denuntiant regis nativitatem; secundo afferunt nativitatis signum, ibi *vidimus enim stellam eius*; tertio profitentur pium propositum, ibi *et venimus adorare*. Dicunt ergo *ubi est?* Considerandum autem quod isti magi sunt primitiae gentium, et praefigurant in se statum nostrum. Isti enim aliquid supponunt, scilicet Christi nativitatem, et aliquid quaerunt, scilicet locum; et quidem nos fide tenemus Christum, sed aliquid quaerimus, scilicet spe: videbimus enim eum facie ad faciem. II Cor. V, 7: *per fidem ambulamus, et non per speciem*. Sed quaestio est. Cum ipsi audissent regem esse in Ierusalem, quomodo ista dicebant? Omnis enim qui alium regem profitetur in civitate regis, se exponit periculo. Sed certe hoc zelo fidei faciebant. Unde in istis nuntiabatur fides illa intrepida. Infra c. X, 28: *nolite timere eos qui occidunt corpus*. Consequenter proponunt signum huius nativitatis *vidimus*. Et nota quod in istis verbis fuit occasio duorum errorum. Quidam, sicut Priscillianistae, dixerunt omnes actus hominum fato agi et regi. Et confirmant per hoc, *vidimus enim stellam eius*. Ergo natus est sub aliqua stella. Alius error Manichaeorum, qui reprobant fatum, et per consequens istud Evangelium; quia dicebant quod Matthaeus introducit fatum. Sed excluditur error utriusque. Sed antequam procedamus ad expositionem litterae, oportet primo videre quid est fatum, et quomodo sunt haec credenda, et quomodo non. Nota ergo quod videmus multa in rebus humanis per accidens et casualiter accidere. Contingit autem aliquid casuale et fortuitum esse relatum ad causam inferiorem, quod relatum ad causam superiorem non est fortuitum: sicut si aliquis dominus mittat tres ad quaerendum aliquem, et unus nesciat de alio, si occurrant sibi invicem, est eis casuale; sed si referantur ad intentionem domini, non est casuale. Sed secundum hoc fuit duplex opinio de fato. Quidam dixerunt quod ista casualia non reducuntur in aliam causam superiorem ordinantem: et isti sustulerunt fatum, et ultra hoc omnem providentiam divinam. Et fuit, secundum Augustinum, haec opinio Tullii. Sed dicimus quod ista casualia reducuntur in causam superiorem ordinantem. Sed cum fatum dicatur a for faris, quasi quoddam pronuntiatum et prolocutum, a qua causa sit ista ordinatio, est differentia. Quidam enim dixerunt quod est ex virtute corporum supercaelestium. Unde dicunt fatum nihil aliud esse quam dispositio siderum. Alii ista contingentia reducunt in providentiam divinam. Sed primo modo negandum est esse fatum. Actus enim humani non reguntur secundum dispositionem corporum caelestium: quod patet ad praesens, cum multae sint ad hoc rationes efficaces. Primo, quia impossibile est, quod virtus corporalis agat supra virtutem incorpoream, quia nihil inferius in ordine naturae agit in superiorem naturam. In anima autem sunt quaedam potentiae elevatae supra corpus; quaedam potentiae sunt organis affixae, scilicet potentiae sensitivae et nutritivae: et corpora quidem caelestia, quamvis directe agant supra corpora inferiora, et mutant ea per se, per accidens tamen agunt in potentiis organis affixis. In potentiis autem organis non affixis nullo modo agunt necessitando, sed inclinando tantum. Dicimus enim istum hominem iracundum, idest primum ad iracundiam, et hoc ex causis caelestibus, sed directe electio ut sic in voluntate est. Unde numquam potest fieri tanta dispositio in corpore humano, quin superabundet iudicium liberi arbitrii. Unde quicumque poneret liberum arbitrium sub corporibus caelestibus, de necessitate poneret sensum ab intellectu non differre. Secundo, quia per hoc excluditur omnis cultus divinus, quia tunc omnia essent ex necessitate; et sic tunc etiam regimen reipublicae destrueretur, quia nec oporteret consiliari, neque aliquid providere, et huiusmodi. Tertio, quia nos attribueremus Deo malitias hominum; quod esset ipsum infamare, qui creator est stellarum. Patet ergo quod hoc dicere est contra fidem omnino. Et ideo dicit Gregorius: absit a fidelium cordibus ut fatum aliquid esse dicatur. Si autem vis vocari fatum divinam providentiam, tunc aliquid est. Sed, sicut dicit Augustinus, quia nihil commune debemus habere cum infidelibus, non hoc nomen ei imponere debemus, unde dicit: *linguam corrigas, sententiam teneas*. Non ergo potest dici *vidimus stellam*, idest a qua tota vita eius dependeat; quia, secundum Augustinum, tunc stella non sequeretur generatum, quia tunc Christus magis diceretur fatum stellae, quam e converso. Et notandum quod ista stella non fuit de primis causatis: quod patet ex quatuor. Primo ex motu, quia nulla stella movetur de Septentrione in meridiem. Regio autem Persarum, unde isti magi veniebant, est posita ad Septentrionem. Item, aliae numquam quiescunt; ista autem non continue movebatur. Tertio ex tempore, quia in die nulla lucet; ista autem de die praebebat lucem magis. Quarto ex situ, quia non in firmamento, quod patet, quia isti per eam determinate distinxerunt domum. Ergo dicendum quod ista specialiter creata fuit ad servitium Christi. Et ideo dicit *vidimus stellam eius*, idest ad obsequium eius factam. Quidam autem dicunt, quod ista stella fuit spiritus sanctus, qui, sicut super baptizatum apparuit in specie columbae, ita et nunc in specie stellae. Alii dicunt quod fuit Angelus. Sed dicendum est quod vera stella fuit. Et voluit ostendi sub indicio stellae, primo, quia conveniebat ei. Est enim rex caelorum, et ideo per caeleste indicium voluit manifestari; Ps. XVIII, 1: *caeli enarrant gloriam Dei et opera manuum eius annuntiat firmamentum*; Iudaeis quidem per

Angelos, per quos legem acceperant; Gal. III, 19: *lex data est per Angelos*; gentilibus per stellam, quia per creaturas in cognitionem Dei venerunt; Rom. I, 20: *invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Secundo, quia congruebat his quibus demonstrabatur, scilicet gentilibus, quorum vocatio promissa fuit Abrahae in similitudinem stellarum; Gen. XV, 5: *suspice caelum, et numera stellas si potes* et cetera. Unde tam in nativitate, quam in passione factum est signum in caelo, quod omnibus gentibus Christum notum fecit. Item, congruebat omnibus, quia ipse est salvator omnium. Sed dicit *in oriente*, quod exponitur dupliciter. Secundum Rabanum, sic: stella existens in Iudaea apparuit illis gentibus in oriente. Vel: nos vidimus stellam in oriente. Istud melius dicitur. Unde *ecce stella, quam viderant in oriente antecedebat eos*. Item patet ex hoc quod ista secundum situm erat propinqua terrae, quia aliter non distinxisset locum. Ergo non potuisset videri a tam remota regione. Consequenter ponitur pium propositum *et venimus adorare*. Hic est duplex quaestio. Dicit enim Augustinus: numquid isti erant curiosi, quod quaecumque fieret aliquod indicium per aliquam stellam quaerent regem natum? Hoc enim stultum fuisset. Sed dicendum quod non praestaverunt obsequium regi terreno, sed caelesti: in quo virtus divina ostenditur affuisse; quia aliter si terrenum regem quaesissent, totam devotionem amisissent, quando vilibus pannis invenerunt involutum. Sed quaerit iterum Augustinus: quomodo ex stella potuerunt scire, quod homo Deus natus esset? Et respondet quod hoc fuit Angelo revelante; qui enim ostendit eis stellam, misit Angelum qui hoc revelaret. Leo Papa dicit, quod sicut exterius oculi replebantur lumine istius stellae: ita interius radius divinus revelabat. Tertia ratio: quia isti erant de stirpe Balaam, qui dixit: *oriatur stella ex Iacob*. Unde habuerunt a prophetia eius. Et ideo videndo tantam claritatem stellae, suspicati sunt, quod rex caelestis natus esset, et ideo quaerebant. Et hoc est *et venimus adorare*. In hoc impletum est illud Ps. LXXI, 11: *et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei*.

Lectio 2

[87331] Super Mt. *, cap. 2 l. 2 Praenuntiata Christi nativitate per magos, hic inquit de loco nativitatis: et ponuntur tria: primo ponitur motivum ad inquirendum; secundo imponitur inquisitio; tertio inventio veritatis. Secundum ibi *et congregans*. Tertium ibi *at illi dixerunt ei: in Bethlehem Iudae*. Motivum fuit turbatio Herodis; unde *audiens*. Et signanter vocat Herodem regem, ut ostendat esse alium a rege, quem quaerebant. Fuit autem triplex causa turbationis. Prima processit ex ambitione, quam habebat circa custodiam regni sui, propterea quia alienigena erat. Sciebat enim vel audiverat illud Danielis II, 44: *in diebus regnorum Israel suscitabit Deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur, et regnum eius alteri populo non tradetur* et cetera. Sed in hoc decipiebatur, quia regnum illud spirituale erat; Io. XVIII, 36: *regnum meum non est de hoc mundo*. Unde Herodes turbabatur timens amissionem regni sui; sed magis turbabatur Diabolus timens regni sui destructionem totalem; Io. XII, 31: *nunc princeps mundi huius eiicietur foras*. Et nota quod homines, sicut dicit Chrysostomus, in sublimibus constituti ex levi verbo contra se prolato conturbantur; Ps. LXXXVII, 16: *exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus*; humiles autem numquam timent. Secunda causa processit ex timore Romani imperii. Statutum enim erat a Romano imperio quod nullus Deus aut rex diceretur sine eorum consensu; unde timebat. Sed iste timor mundanus erat, qui prohibetur; Is. LI, 12: *quis tu ut timeas ab homine mortali, et filio hominis, qui quasi foenum ita arescet?* Tertia ex rubore verecundiae. Verecundabatur enim coram populo ut alius rex vocaretur; similis in hoc Sauli, qui dixit: *peccavi, sed nunc honora me coram senioribus populi mei, et coram Israel* et cetera. I Reg. XV, 30. Sed mirum quod sequitur *et omnis Ierosolyma cum illo*. Videbatur enim quod deberent gaudere. Sed sciendum quod triplicem causam turbationis habuerunt. Prima fuit ipsorum iniquitas; iniqui enim erant, quibus semper detestabilis est conversatio iustorum. Prov. XIII, 19: *detestantur stulti eos qui fugiunt mala*. Secunda ut placerent Herodi; Eccli. X, 2: *secundum iudicem populi, sic et ministri eius*. Tertia quia timebant ne Herodes hoc audito amplius desaeviret in gentem Iudaeorum. Mystice autem in hoc significatur quod iste terrenus erat. Gregorius: *rex terrae turbatus est, caeli rege nato, quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum caelestis celsitudo aperitur*. Is. XXIV, 23: *erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit dominus exercituum in monte Sion, et in Ierusalem*. Et notandum quod, sicut dicit Augustinus, *quid autem erit tribunal iudicantis, quando superbos reges cuna terrebat infantis? Pertimeant reges ad dexteram patris sedentem, quem rex impius timuit matris ubera lambentem. Et congregans*. Hic ponitur inquisitio. Et, sicut dictum est, Herodes sollicitus erat inquirere, et propter regnum, et propter timorem Romanorum: unde inquisivit veritatem. Sed ad habendam certitudinem de aliquo tria requiruntur ab inquirentibus: creditur enim

multitudini, auctoritati, et litteratis. Unde congregavit multos, et auctoritatem habentes, et sapientes. Et hoc est quod dicit *congregans omnes*, quantum ad primum Sap. VI, 26: *multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Principes sacerdotum*, quantum ad secundum; Mal. II, 7: *labia sacerdotum custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius (...). Et Scribas*, quantum ad tertium: non ad scribendum tantum dicitur, sed ad interpretandum legis Scripturam; per istos quidem volebat investigare veritatem. Eccl. XXXII, 13: *in medio magnatorum loqui non praesumas, et ubi sunt senes non multum loquaris. Sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur*. Magi regem vocaverunt, sed ipsi Christum quaerebant: sciebant enim ex conversatione cum Iudaeis regem Iudaeorum legitimum inungi. Sed quaeritur: aut ipse credebat prophetiae, aut non. Si credebat, sciebat quod non poterat impediri quin ipse regnaret; quare ergo interfecit pueros? Si non credebat, quare ergo quaerebat? Sed dicendum quod non perfecte credebat, quia ambitiosus erat et ambitio hominem caecum reddit. *At illi dixerunt: in Bethlehem Iudae*. Hic invenitur veritas. Et primo ponitur veritas; secundo confirmatur eius prophetia, ibi *et tu, Bethlehem, terra Iuda*. Et sciendum quod Christus voluit nasci in Bethlehem propter tria. Primo ad vitandam gloriam. Propter hoc enim elegit duo loca: unum in quo nasci voluit, scilicet Bethlehem; alium in quo passus fuit, scilicet Ierusalem. Et hoc est contra illos qui gloriam quaerunt, qui volunt nasci in sublimibus locis, et nolunt pati in loco honoris. Ioan. VIII, 50: *ego gloriam meam non quaero*. Secundo ad confirmationem suae doctrinae, et ostentationem suae veritatis. Si enim natus fuisset in aliqua magna civitate, virtus suae doctrinae potuisset adscribi humanae virtuti; II Cor. VIII, 9: *scitis gratiam domini nostri Iesu Christi*. Tertio ad ostendendum se esse de genere David; Lc. II, 3: *Ioseph et Maria ibant in Bethlehem ut profiterentur ibi, eo quod essent de domo, et familia David*. Competit etiam mysterio, quia Bethlehem interpretatur domus panis: et Christus est ille *panis vivus, qui de caelo descendit*, Io. VI, 51. Consequenter confirmatur veritas. Unde *et tu, Bethlehem*, et cetera. Ex ista prophetia duo possemus considerare: magi enim aliquid annuntiabant, et aliquid quaerebant. Et ex ista prophetia ostenditur utrumque: quia quantum ad primum dicit *et tu Bethlehem*; quantum ad secundum dicit *ex te enim exiet dux*. Et ita confirmatur nativitas Christi duplici testimonio, scilicet stellae et prophetiae, quia in ore duorum vel trium testium est veritas; Deut. XIX, 15: *in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum*. Et nota, quod quando erant omnes infideles, data sunt signa corporalium; quando iam erant fideles, data est prophetia; I Cor. XIV, 22: *itaque linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus; prophetiae autem non infidelibus, sed fidelibus*. Et sciendum quod Iudaei dupliciter defecerunt in prolatione prophetiae. Quia ibi dicitur *et tu, Bethlehem Ephrata*, et iterum quia non est ibi, *nequaquam minima es*. Et potest assignari duplex ratio quare mutaverunt. Uno modo potest dici, quod hoc fecerunt ex ignorantia. Alio modo potest dici quod isti usi sunt scienter aliis verbis. Et dicunt sententiam. Quia cum Herodes esset alienigena, non intellexisset auctoritatem prophetae, et ideo dixerunt illud quod notum erat Herodi. Unde dicunt: *terra Iuda, et nequaquam minima es*, idest tu non es minima inter millia hominum Iuda; vel *in principibus Iuda*, idest inter principales civitates Iuda. *Ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel*. De isto duce habetur Dan. IX, 25: *usque ad Christum ducem*; et Ps. XXX, 5: *dux mihi eris*: regit enim populum Israel non solum carnaliter, sed etiam spiritualiter; Rom. XI, 1: *numquid Deus repulit populum suum?* et cetera. Ps. LXXIX, 2: *qui regis Israel, intende, qui deducis velut ovem Ioseph*. Et nota quod truncant caudam auctoritatis, scilicet *et egressus eius sicut ab initio, a diebus aeternitatis*. Per quod insinuat quod non debebat esse rex terrenus, sed caelestis; quod si scivisset Herodes, non fuisset impius. Unde fuerunt causa necis illorum. Item ex illa etiam cauda patet esse falsam interpretationem Iudaeorum, qui exponunt de Zorobabel: quia non convenit ei *et egressus eius ab initio a diebus aeternitatis*. Item non in Iudaea, sed in Babylone natus est. Consequenter inquiritur de persona nati, cum dicit *tunc Herodes, clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellae quae apparuit eis*. Et primo ponitur inquisitio; secundo inventio inquisiti, ibi *invenerunt eum* etc.; tertio veneratio inventi, ibi *et procidentes adoraverunt eum*. Ad inquirendum personam ex duobus moti sunt: ex persuasione Herodis, et ex ductu stellae. Unde circa primum ponitur exhortatio; secundo studium magorum in mutatione stellae, ibi *qui cum audissent regem abierunt*. Circa primum tria ponuntur: primo enim inquit tempus; secundo annuntiat locum, ibi *et mittens illos in Bethlehem*; tertio iniungit officium inquisitionis, ibi *ite, et interrogate diligenter de puero*. Dicit ergo *tunc Herodes*. Ubi considerandum quod Iudaei sciebant locum, sed non tempus. Unde confutantur a domino, Lc. XIX, 44: *eo quod non cognovisti tempus visitationis tuae*, et Is. I, 3: *cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit*. Ergo inquiritur tempus. Et dicit Chrysostomus quod per biennium ante apparuit istis stella. Alii autem quod in ipsa die nativitatis. Annuntiat locum, ibi *et mittens*. Iungit officium inquisitionis, ibi *ite, et*

interrogate et cetera. Et admonet duo: et ad hoc quod impleant praemittit tertium. Quantum ad primum dicit *ite* et cetera. Et quaerit insidiose ad occidendum, sicut illi quibus dicitur Io. VII, 34: *quaeritis me, et non inuenietis*. Quantum ad secundum dicit sic *cum inveneritis renuntiate mihi*. Et hoc propter malum etiam dicebat; Eccli. XIII, 14: *ex multa loquela tentabit te*. Quantum ad tertium dicit *ut et ego veniens adorem eum*; et quidem dolose promittit Dei cultum; Ier. IX, 8: *sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est*; Ps. XXVII, 3: *qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*. Et nota quod cum magi profiterentur regem, iste vocat puerum, quia ex abundantia cordis os loquitur. Nota etiam, quod petit a Iudaeis ubi Christus nasceretur, volens experiri, et tentare utrum gauderent. Consequenter ponitur studium magorum. Duo iniunxerat: quod inquirerent, et reverterentur; sed unum fecerunt magi. Unde *qui cum audissent regem abierunt*. Aliud autem non fecerunt. Tales quidem debent esse auditores, quod bona addiscant, mala vero relinquunt; infra XXIII, 3: *quae dicunt facite, secundum opera eorum nolite facere* et cetera.

Lectio 3

[87332] Super Mt.* , cap. 2 l. 3 Supra Evangelista posuit unum motivum magorum, scilicet persuasionem Herodis, hic ponit aliud motivum magorum ad inquirendum Christum, scilicet ducatum stellae; et circa hoc duo facit: primo enim ponit ducatum stellae; secundo effectum laetitiae huius ducatus, ibi *videntes autem stellam, gavisii sunt gaudio magno valde*. Et nota, quod stella primum exequitur suo motu, quia directe ducebat magos ad Christum; item manifestat suo statu pueri locum, ibi *usque dum veniens staret supra ubi erat puer*. Unde quantum ad primum dixit *antecedebat eos*. Ex hoc autem quod dicit *ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos*, datur intelligi quod quando magi declinaverunt in Ierusalem, stella disparuit; recedentibus autem ab Herode, apparuit. Disparuit autem propter tria. Primo propter confusionem Iudaeorum, qui cum instructi essent in lege, ut Christum quaerent, et gentes non essent instructae, tamen gentes quaerunt, et Iudaei contemnunt. Unde impletur illud Is. LV, 5: *gentes quae te non cognoverunt, ad te current*. Secundo propter magorum instructionem: non enim solum per stellam dominus voluit se eis manifestare, sed etiam per legem, ut sic adiungeretur cognitioni creaturarum cognitio legis. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, Deut. XIX, 15. Is. VIII, 20: *ad legem magis et ad testimonium*. Tertio propter instructionem nostram. Et instruimur de duobus, secundum Glossam. Primo quod qui humanum auxilium quaerunt, deseruntur a divino. Illicitum est enim humanum auxilium quaerere, non quaerendo divinum; Is. XXXI, 1: *vae qui descenditis in Aegyptum ad auxilium, in equis sperantes, habentes fiduciam super quadrigis, quia multae sunt, et super equitibus, quia praevalidi nimis, et non sunt confisi super sanctum Israel et dominum non requisierunt*. Secundo instruimur quantum ad hoc, quod nos, qui fideles sumus, non debemus quaerere signa, sicut isti, qui *videntes stellam gavisii sunt* etc.; sed debemus esse contenti doctrinis prophetarum, quia signa data sunt infidelibus. In hoc etiam est duplex mysterium. Stella enim significat Christum; Apoc. ult., 16: *ego sum radix David, stella splendida et matutina*. Unde per istam stellam intelligere possumus gratiam Dei, quam amittimus, cum ad Herodem, idest Diabolum, accedimus; Eph. V, 8: *eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in domino*. Item, cum ab Herode, idest Diabolo, recedimus, stellam, idest Christi gratiam, invenimus: simile Ex. XIII, 21, ubi dicitur, quod dominus praecedebat Israel, quando exivit de Aegypto, in specie ignis et cetera. Hic autem praecedebat in specie stellae. *Usque dum veniens staret supra ubi erat puer*. Duo intelligimus hic. Unum quod ista stella non erat multum alta, quia aliter non discrevissent domum pueri. Aliud quod stella completo officio suo redacta est in suam materiam. *Ubi erat puer*. Frequenter puerum vocat, ut scias illum esse de quo dicitur Is. IX, 6: *puer natus est nobis*. Consequenter ponitur effectus ducatus huius quantum ad magos. Unde *videntes autem stellam gavisii sunt* et cetera. Gavisii sunt propter spem, quam recuperaverunt. Timebant enim, quia de longinquis partibus venerunt, amittere quod sperabant; Rom. XII, v. 12: *spe gaudentes*. Item addit *gaudio*; aliqui enim gaudent, et non gaudent, quia laetitia humana non est perfectum gaudium; Prov. XIV, 13: *extrema gaudii luctus occupat*. Verum autem et perfectum gaudium de Deo est; Is. LXI, 10: *gaudens gaudebo in domino, et exultabit anima mea in Deo meo*. Tertio addit *magno*, quia isti magna iam cognoscebant de Deo, quia Deum incarnatum, et multum misericordem; Is. XII, 6: *exulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel*. Quarto addit *valde*, quia intense gaudebant; recuperaverant enim quod amiserant; Luc. XV, 10: *gaudium erit Angelis Dei* et cetera. Consequenter agitur de inventione pueri. Unde *et intrantes domum, invenerunt puerum*. Et tangit tria: *domum*, quae, si quaeratur qualis erat, ostenditur Luc. II, 7. Item si quaeratur

qualis puer, in nullo ab aliis differebat, sicut dicunt sancti. Quantum ad apparentiam, non loquebatur, infirmus videbatur, et huiusmodi. Item si quaeratur qualis mater, respondetur, qualis est uxor carpentarii. Et hoc ideo dico, quia si isti quaesivissent regem terrenum, videndo ista scandalizati fuissent; sed videntes vilia, et considerantes altissima, moti sunt ad admirationem, et adoraverunt eum. Et hoc est *et procidentes adoraverunt eum*. Sed quare non fit mentio de Ioseph? Dicendum quod divina dispensatione factum est quod non adesset, ne istis qui primitiae gentium erant, daretur suspicio pravae opinionis. Consequenter tangitur reverentia quam exhibuerunt ad puerum, ibi *et procidentes*. Et fuit triplex: in adorando, offerendo et obediendo. Dicit ergo *et procidentes adoraverunt eum*, tamquam Deum in homine latentem; Ps. LXXI, 9: *coram illo procident Aethiopes*. Item offerendo, reverentiam exhibuerunt; unde *et apertis thesauris suis*. Consuetudo enim erat apud Persas, quod semper cum munere adorabant; et hoc est *et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham*. Ps. LXXI, 10: *reges Tharsis et insulae munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent*. Is. LX, 6: *omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem domino annuntiantes*. Mystice considerandum est quod isti non in via, sed tunc primo aperuerunt thesaurum, quando venerunt ad Christum: similiter nos bona nostra in via non debemus manifestare. Unde reprehenditur hoc inf. XXV de virginibus, et XIII, 44 dicitur: *simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, et prae gaudio illius vadit, et vendit universa quae habet et emit agrum illum. Obtulerunt ei munera et cetera*. Aliqui assignant rationem istorum munerum litteralem et dicunt isti, quod tria invenerunt: domum sordidam, puerum infirmum, et matrem pauperem. Et ideo obtulerunt aurum ad sustentationem matris, myrrham ad sustentationem membrorum pueri, thus ad tollendum foetorem. Sed dicendum, quod aliquid mystice hic praetenditur, et potius ista tria ad tria referuntur, quae offerre debemus, sc. fidem, actionem et contemplationem. Quantum ad fidem dupliciter: primo quantum ad ea, quae in Christo concurrunt. Scilicet regia dignitas; Ier. XXIII, 5: *regnabit rex, et sapiens erit* etc.; et ideo in tributum obtulerunt *aurum*. Sacerdotii magnitudo; et ideo *thus* in sacrificium. Hominis mortalitas; et ideo *myrrham*. Item quantum ad fidem Trinitatis, quia designantur in nobis personae Trinitatis. Secundo possunt referri ad actionem nostram. Per aurum enim potest signari sapientia; Prov. II, 4: *si quasi thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem domini*. Per thus oratio devota; Ps. CXL, 2: *dirigatur, domine, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo* et cetera. Per myrrham mortificatio carnis: Col. III, 5: *mortificate membra, quae sunt super terram*; Cant. V, 5: *manus meae distillaverunt myrrham*. Quantum autem ad contemplationem, per ista tria possunt significari vel tres sensus sacrae Scripturae, scilicet litteralis, sub quo comprehenditur allegoricus, anagogicus et moralis; vel tres partes philosophiae, scilicet moralis, logica et naturalis: omnibus enim his debemus uti ad servitium Dei. Consequenter ponitur quomodo reverentiam exhibuerunt in obediendo. Unde *et responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam*. Sed quomodo responsum acceperunt qui non interrogaverunt? Sed dicendum quod dominus respondet aliquando interrogationi mentali, et isti intus quaerebant quid placeret Deo de reversione; Ex. XIV, 15: *quid clamas ad me?* Sed numquid sunt revelationes immediate a Deo? Dionysius probat quod non, nisi mediantibus Angelis. Quare ergo non nominat Angelum? Sed dicendum, quod quandoque Scriptura facit mentionem de Deo, et non de Angelo, hoc fit per quamdam excellentiam illius manifestationis; Gal. III, 19: *lex ordinata per Angelum in manu mediatoris*; Act. VII, 37: *hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tamquam me ipsum audietis* et cetera. Unde quod dicit Glossa, quod hoc fuit immediate per Deum, refertur ad modum loquendi Scripturae. *Per aliam viam reversi sunt in regionem suam*. In hoc ostenditur quod ad regionem nostram Paradisum, a qua per peccatum expulsi sumus, per obedientiam pervenimus. Prov. IV, 27: *vias quae a dextris sunt novit dominus; perversae vero sunt quae sunt a sinistris*. Chrysostomus hic dicit, quod isti reversi egerunt sanctam vitam, et postea facti sunt coadiutores s. Thomae apostoli; tamen nihil de eis invenitur scriptum in sacra Scriptura post recessum eorum.

Lectio 4

[87333] Super Mt.*, cap. 2 l. 4 Supra habitum est quomodo nascenti Christo magi testimonium perhibuerunt, nunc autem agitur quomodo innocentes testimonium perhibent, non loquendo sed moriendo. Et circa hoc tria facit Evangelista. Primo enim ponitur occultatio Christi; secundo interfectio puerorum, ibi *tunc Herodes*; tertio ponitur reditus ipsius Christi, ibi *defuncto Herode*. Circa primum tria facit. Primo enim ponitur admonitio Angeli; secundo ostenditur obedientia Ioseph; tertio impletio prophetiae. Secundum ibi *ut adimpleretur*. Circa

primum tria tanguntur. Primo ponitur tempus apparitionis; secundo describitur ipsa apparitio et modus apparitionis ibi *ecce Angelus*; tertio ponitur ipsa admonitio facta per Angelum, ibi *surge et accipe puerum*. Tempus describitur ibi *qui cum recessissent*. Et intelligendum quod non statim post recessum magorum facta est ista apparitio, quia totum quod dicitur Luc. II, 6, debet interponi, scilicet de purificatione: *postquam impleti sunt dies* et cetera. Non enim Herodes statim cogitavit de interfectione puerorum. Unde cum dicit *qui cum recessissent*, debet interponi tota historia purificationis. Consequenter ponitur ipsa apparitio; unde *ecce Angelus apparuit in somnis* et cetera. In somnis dicitur apparere, quia tunc homines ab actibus exterioribus cessant, et talibus fit revelatio per Angelos; Ps. IV, 9: *in pace in idipsum dormiam, et requiescam*; Prov. III, 24: *quiesces, et suavis erit somnus tuus*. In ista admonitione tria ponuntur. Primo enim persuadet Angelus fugere; secundo determinat moram; tertio assignat causam. Dicit ergo *surge*. Et nota, quod, sicut dicit Hilarius, beata virgo ante nativitatem ab Angelo nominatur coniux, supra I, 5, sed post nativitatem non. Et hoc propter duo. Primo ad commendationem virginis; sicut enim virgo concepit, ita virgo peperit. Secundo propter dignitatem eius: erat enim mater Dei, qua dignitate nulla maior, et denominatio fit a digniori. Item quod, sicut dicit Chrysostomus, puer non venerat propter matrem, sed potius e converso; et ideo dicit *accipe puerum, et matrem eius* et cetera. Sed quare *fuge in Aegyptum*? Nonne dicit Ps. XVIII, 15: *dominus adiutor meus, et redemptor meus*? Sed sciendum quod propter tria fugit. Primo ad manifestandam suam humanitatem; sicut enim divinitas in stella apparuit, ita humanitas in fuga. Phil. II, 7: *in similitudinem hominum factus*. Secundo propter exemplum; illud enim exemplo ostendit, quod verbo docuit. Infra X, 23: *cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam*. Tertio propter mysterium: sicut enim voluit mori, ut nos a morte revocaret, ita voluit fugere, ut fugientes a facie sua propter peccatum revocaret. Ps. CXXXVIII, 7: *quo ibo a spiritu tuo? Et esto ibi*. Sed quare potius in Aegyptum, quam alibi in aliam regionem? Dicendum propter duas rationes. Prima est, quia proprium est Dei, ut memor sit misericordiae in ira, Hab. III, 8. Dominus enim iratus fuit contra Aegyptios persequentes filios Israel, quia filii Israel erant primogenitus Dei. Et ideo datum est ei, ut obsequeretur unigenito; Is. XIX, 1: *ecce dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Aegyptum* etc.; ibid. IX, 2: *populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis*; Io. I, 14: *vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae, et veritatis*. Secunda, quia ipse induxerat tenebras in Aegypto, ideo voluit eam primo illuminare; et ideo bene ibi fugit; Is. IX, 2: *populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis*. Nota quod quando aliquis vult fugere peccatum, primo debet excutere pigritiam; Eph. V, 14: *surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus*. Secundo debet accipere fiduciam a matre, et filio, scilicet Christo; Eccli. XXIV, 25: *in me omnis spes vitae et virtutis*. Tertio debet fugere a peccato adiutus auxilio matris et pueri; Ps. LIV, 8: *ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine*. Subdit causam huius fugae *futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum ad perdendum eum*. Deceptus fuit Herodes, quia voluit perdere qui venerat regnum suum communicare; Lc. XXII, 29: *et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus regnum*. Secundo, quia eum qui non gloriam mundanam quaerebat; Hebr. XII, 2: *qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem. Qui consurgens*. Hic ponitur executio mandati angelici, et ponit eam quantum ad fugam, et quantum ad moram. Unde *qui consurgens accepit puerum et matrem eius*. Et fit mentio de tempore, unde dicit *nocte*, propter timorem et tribulationem, secundum illud Is. XXVI, 9: *anima mea desideravit te in nocte*, idest in tribulatione; in tribulationibus enim recurrendum est ad Deum: Os. VI, 1: *in tribulatione sua mane consurgent ad me. Qui consurgens*. Tunc adimpletum est illud Is. XIX, 1: *ecce dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Aegyptum*; quod ad litteram impletum est. *Et erat ibi*. Dicitur quod septem annos fuit ibi, et habitavit in civitate Heliopoli. Quantum autem ad mysterium, per Ioseph signantur praedicatores, hoc est apostoli, qui ponuntur ad expellendas tenebras per doctrinam, qui recedentes a Iudaeis conversi sunt ad gentes; Act. XIII, 16: *vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad gentes. Et esto ibi usque dum dicam tibi*, idest usquequo finiatur infidelitas Iudaeorum. Rom. II, 25: *caecitas ex parte contigit in Israel*. Consequenter adhibet testimonium prophetiae; unde dicit *ut adimpleretur quod dictum est a domino per prophetam*. Istud est, secundum translationem Hieronymi, Osee c. XI, 1. In translatione autem Septuaginta non est ita, sed *ex Aegypto vocavi filium eius*. Videtur hic esse quaestio: quia non videtur hoc facere ad propositum, quia praemittitur ibi, *puer Israel* etc., et sic loqui videtur de vocatione Israel de Aegypto. Sed dicendum quod in omnibus auctoritatibus, quae in Evangeliiis vel in epistolis ponuntur de Christo, quaedam distinctio notanda est; quia quaedam dicuntur specialiter de Christo sicut illud Is. LIII, 7: *tamquam ovis ad occisionem ducetur*;

quaedam autem dicuntur de quibusdam secundum quod duxerunt figuram Christi. Et sic est ista auctoritas: isti enim non fuerunt filii Israel, nisi in quantum similitudinem gesserunt veri filii unigeniti. Et hoc est: *ex Aegypto vocavi filium meum*, scilicet specialem. *Tunc Herodes*. Hic agitur de interfectione puerorum; et circa hoc duo facit. Primo ponitur occasio interfectionis; secundo ponitur interfectio; ibi *et mittens occidit omnes pueros*; tertio inducuntur prophetiae, ibi *tunc impletum est*. Occasio fuit ira Herodis: unde *tunc Herodes iratus est*. Iac. I, 20: *ira viri iustitiam Dei non operatur*. Et notandum quod quando aliquis rex amissionem regni suspicatur, cito irascitur et accenditur. *Videns quoniam illusus esset a magis, iratus est valde*. Et dicitur iratus valde propter duo: quia quando aliquis irascitur, de modica occasione fortiter accenditur. Unde quia in suspicione erat amissionis regni, et illusus fuit a magis, *iratus est valde*. Eccli. XI, 34: *a scintilla una augetur ignis*. *Et mittens*. In ira ista fuit crudelitas quantum ad tria: quantum ad locum, quantum ad multitudinem et quantum ad tempus. Quantum ad multitudinem, ut unum quaereret, omnes occidit. Unde dicitur *et mittens occidit omnes pueros*. Et nota quod dicit Augustinus quod *iste numquam profuisset tantum obsequio, quantum profuit odio*. Sed quaeritur, cum non habuerint liberum arbitrium, quomodo dicti sunt mori pro Christo. Sed, sicut dicitur Io. III, 17, *non misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*. Numquam enim Deus permisisset eos occidi, nisi fuisset eis utile. Unde dicit Augustinus quod idem est dubitare utrum profuerit illis ista occisio, quod est dubitare utrum pueris prosit Baptismus: passi sunt enim ut martyres et Christum moriendo confessi sunt, quamvis non loquendo. Apoc. VI, 9: *vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei*. Secunda crudelitas est, quia occidit *in omnibus finibus*, timebat enim ne fugeret, scilicet ad aliquam civitatem. Et contigit ei sicut bestiae vulneratae, quae non attendit quem vulnerare debeat; Prov. XXVIII, v. 15: *leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem*. Tertia quantum ad tempus. Unde *a bimatu*, idest duorum annorum. Et nota quod Augustinus dicit quod illo anno, quo Christus natus est, innocentes sunt occisi. Sed quare dicit *a bimatu et infra*? Dicunt quidam quod stella apparuit per duos annos ante; unde Herodes dubitabat utrum a tempore stellae natus fuisset. Et ideo dicit *secundum tempus quod exquisierat a magis*. Alii autem dicunt quod isti non sunt occisi eodem anno, sed post duos annos. Sed quare tantum distulit? Triplex ratio redditur a diversis. Una est, quia a principio putabat quod magi fuissent decepti et quod nihil invenissent, sed postquam audivit multa verba de Christo a Zacharia et Simeone et Anna, tunc motus fuit ad quaerendum. Alii dicunt quod hoc fecit ex cautela: timebat enim ne puerum, quem quaerebat, parentes occultassent. Unde primo voluit eos assecurare. Alii quod occupatione impeditus, quia misit post magos usque ad Tharsum Ciliciae et fecit incendi naves eorum. Item fuit occupatus, quia citatus fuit Romae accusatus a filiis. Et sic post reversionem incepit saevire. Et dicit *et infra* etc., quia cogitavit illum esse tantae potentiae, quod posset commutare faciem suam. Per istam occisionem significatur occisio martyrum, quia pueri per humilitatem et innocentiam, *infra XIX, 14: sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire*; item *infra XVIII, 3: nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum*. *In Bethlehem, et in omnibus finibus eius*; quia per totum mundum occiduntur: Act. I, v. 8: *eritis mihi testes, scilicet moriendo*. Duo anni sunt duplex caritas, Dei et proximi, quia *fides sine operibus mortua est*, Iac. c. II, 20. Et nota quod nato Christo, statim persecutio saevit, quia statim quando quis convertitur ad Christum, incipit tentari. Eccli. II, v. 1: *fili, accedens ad servitum Dei, sta in iustitia et in timore, et praepara animam tuam ad tentationem*. *Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam prophetam*. Posita occisione puerorum, hic more suo Evangelista prophetiam annuntiantem ponit, quae est Ier. c. XXXI, 15: *vox in Rama audita est, lamentationis, luctus et fletus, Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eis, quia non sunt*. Et notandum quod, sicut dicit Hieronymus, ubicumque per apostolos et Evangelistas introducitur aliqua auctoritas veteris testamenti, non oportet introducere verbum ex verbo semper, sed sicut dedit eis spiritus sanctus, aliquando sensum ex sensu in usu nostro. Ita habemus Ier. XXXI, 15: *vox in excelsis audita est lamentationis, luctus et fletus, Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eis, quia non sunt*. Et sensus idem est. Et considerandum quod, quantum ad hanc auctoritatem pertinet, ista est una de illis quae introducuntur in Evangelio, quae tamen sensum litteralem habet, qui est figura eius, quod fuit in novo testamento. Unde ad intellectum eius consideranda est quaedam historia, quae legitur Iudicum XIX ubi dicitur quod propter peccatum commissum circa uxorem Levitae fere tota tribus Benjamin extincta est; et dicitur quod ibi fuit maximus planctus, ita quod fuit auditus de Gabaa usque in Rama longe a Bethlehem per duodecim miliaria. Hoc dicitur Rachel plorare, quia mater fuit Benjamin; et est locutio figurativa, scilicet ad exprimendum magnitudinem doloris. Sed haec est prophetia de praeterito. Alio modo est de futuro dupliciter. Quia uno modo potest referri ad captivitatem Israel, qui quando in captivitatem

ducebantur, dicuntur in via iuxta Bethlehem plorasse; et tunc dicitur Rachel plorasse, quia sepulta erat ibi, Gen. XXXV, 19. Et dicitur hoc eodem modo loquendi quo locus dicitur plorare mala quae in loco accidunt. Vult ergo dicere propheta quod sicut maximus dolor et luctus fuit, quando extincta est tribus Benjamin, ita futurus est maximus alius tempore captivitatis. Tertio modo exponitur sic. Evangelista assumit factum de occisione innocentum et exaggerat istum dolorem quadrupliciter. Ex diffusione doloris, ex multitudine doloris, ex materia, et inconsolabilitate. Dicit ergo: *vox in Rama*. Quaedam civitas est in tribu Benjamin, Iosue XVIII, 25, et potest accipi pro civitate Liae. Hic autem accipitur pro excelso; et potest dupliciter exponi. Primo sic: *vox*, in excelso prolata, *audita est*, quia vox quae in loco alto est, longe lateque diffunditur; Is. XL, 9: *supra montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam*. Vel *audita est* in excelso, idest in caelo apud Deum; Eccli. XXXV, 21: *oratio humiliantis se nubes penetrabit, et donec propinquet, non consolabitur, et non discedet donec altissimus aspiciat*. Et iterum: *nonne lacrimae viduae ad maxillam descendunt, et exclamatio eius super deducens eas?* *Ploratus*: hoc potest referri ad fletum infantium occisorum. *Et ululatus multus*; hoc ad matrum ploratus. Vel utrumque ad pueros: *ploratus* inquantum elevabantur a militibus, *ululatus* inquantum iugulabantur. Maior est dolor matrum, quam filiorum. Item matrum erat dolor assiduus, puerorum fuit brevis: propter quod dicit Zach. XII, 10: *plangent eum quasi super unigenitum, et dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti*. Item ex materia doloris, quia de morte filiorum. Unde Rachel plorat. Sed obiicitur, quia Bethlehem non erat in tribu Benjamin, sed in tribu Iuda, qui fuit filius Liae. Et solvitur tripliciter. Primo, quia Rachel sepulta fuit iuxta Bethlehem, Gen. XXXV, 19. Et ita ploravit pueros eo modo, quo aliquis locus dicitur plorare; Ier. II, 12: *obstupescite, caeli, super hoc, et portae eius, desolamini vehementer, dicit dominus*. Vel aliter. Supra habitum est quod Herodes occidit pueros in Bethlehem, et in omnibus finibus eius et cetera. Bethlehem autem erat in confinio duarum tribuum, scilicet Iudae et Benjamin; unde de pueris Benjamin occisi sunt: et sic cessat obiectio, sicut exponit Hieronymus. Augustinus autem aliter exponit et dicit quod consuetudo est quod quando alicui aliqua prospera succedunt, ille, quando adversitates veniunt, magis dolet. Lia et Rachel sorores fuerunt, et isti qui occisi sunt fuerunt de filiis Liae. Et sic corporaliter occisi sunt, ne aeternaliter punirentur, ut in facto Gabaa. Dicitur ergo plorare videns filios suos occidi et damnari. Vel per Rachel Ecclesia signatur, quia interpretatur videns Deum, et Ecclesia per fidem videt: quae plorat filios suos occisos, non quia occisi sunt, sed quia per ipsos poterat alios acquirere. Vel non plorat propter occisos, sed propter occidentes. Sequitur de inconsolabilitate doloris: *et noluit*. Et exponitur illud multipliciter. Primo ut referatur ad populum, qui tunc erat. Consolatio enim debetur quamdiu speratur aliquod remedium; sed quando non speratur, non est consolatio, sicut patet in infirmo desperato; et ideo dicit, ut referatur ad opinionem matrum, *quia non sunt*, quia scilicet non apparent; Gen. XXXVII, 30: *puer non comparet*. Vel *noluit consolari, quia non sunt*, idest ac si non essent: consolatio enim non debetur nisi de malis. Unde secundum hoc refertur ad opinionem Ecclesiae, quae habet eos tamquam regnarent; unde, sicut de regnantibus, gaudet de eis, I Thess. IV, v. 12: *nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent vel noluit consolari de praesenti, sed expectat consolationem in futuro*; infra V, 5: *beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Consequenter agitur de revocatione Christi; unde *defuncto Herode, ecce Angelus domini apparuit in somnis Ioseph*. Et primo ponitur apparitio Angeli; secundo mandatum Angeli; tertio executio mandati Angeli. Circa primum tria ponuntur. Primo describitur tempus; secundo persona; tertio modus apparitionis. Dicit ergo *defuncto Herode*: non ille qui fuit in morte Christi, quia ille fuit filius istius. *Ecce Angelus apparuit*. Notandum quod omnis turbatio Ecclesiae secundum mysterium terminatur per mortem persecutorum quia *in perditione impii erit laudatio* Prov. XI, 10. Item nota quod infidelitate Iudaeorum terminata, Christus rediit ad eos. Rom. XI, 26: *et tunc omnis Israel salvus fiet. Ecce (...) apparuit*. Notandum quod talis est ordo Angelorum et hominum, ut divinae illuminationes non fiant nobis nisi per Angelos; ad Hebr. I, 14: *omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos qui haereditatem capiunt salutis*. Unde etiam Christus secundum quod homo, voluit per Angelos nuntiari. Modus, ibi *in somnis Ioseph in Aegypto*. Mandatum, ibi *surge, et accipe puerum*. Non dicit filium, non coniugem, sed puerum, ut designetur dignitas pueri, et integritas matris. In hoc significatur, quod Ioseph non fuit ei datus ad carnalem copulam, sed ad ministerium et custodiam. Consequenter assignat causam *defuncti sunt enim qui quaerebant animam pueri*. Sed quaeritur, quare dicit *sunt*. Non enim nisi Herodes mortuus erat. Hoc solvitur dupliciter. Primo quia iste tot mala fecerat, quod Iudaei gaudebant de morte eius: qui praesentiens mandavit adhuc vivens sorori suae, quod nobiliores de Iudaeis interficeret in morte sua; et isti quaesiverant animam pueri cum Herode; et hoc est *defuncti sunt enim qui quaerebant animam pueri*. Vel

aliter. Mos est sacrae Scripturae ponere plurale pro singulari: unde *mortui sunt*, idest mortuus est et cetera. Unde in hoc quod dicit *qui quaerebant animam pueri*, destruitur error Apollinaris, qui dixit, quod divinitas erat in Christo loco animae. Ponitur executio huius mandati *qui consurgens, accepit puerum et matrem eius*; et circa hoc duo facit: primo ostendit quomodo reversus est in terram Israel; secundo quam partem vitavit; tertio qua parte declinavit, ibi *et admonitus in somnis secessit in partes Galilaeae*. Dicit ergo *qui consurgens*. Notandum, quod Angelus non dixit vade in terram Iuda, vel in Ierusalem, sed universaliter *in terram Israel*, sub qua etiam Galilaea potest comprehendi. Unde potest dici, quod Ioseph intravit fines terrae, quam habitabat Iudas. Consequenter ponitur quam partem vitavit, ibi *audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudaea*. Et notanda est hic historia Herodis. Iste Herodes habuit sex filios, et ante mortem suam occidit Alexandrum et Aristobolum; in morte autem sua mandavit ut occideretur Antipater. Unde tres remanserunt, inter quos Archelaus primogenitus fuit, et usurpavit sibi regnum; sed tandem accusatus a Iudaeis apud Caesarem Augustum, ablatum fuit ei regnum et divisum fuit in quatuor partes, et duas habuit Archelaus, duas alias alii diviserunt sibi, ita quod unam tetrarchiam habuit Herodes, aliam Philippus, sicut habetur Lc. III, v. 1. Iste Archelaus missus est in exilium post novem annos regni sui. *Et admonitus in somnis*. Dixerat primo Angelus, quod iret ad terram Israel; sed quia Ioseph nondum intellexerat, ideo Angelus, qui prius indeterminate revelaverat, nunc determinat. Et hoc est *et admonitus (...) secessit in partes Galilaeae*. Sed contra. Sicut Archelaus in Iudaea, ita Herodes in Galilaea regnabat. Sed dicendum, quod hoc fuit statim post mortem Herodis, quando Archelaus tenebat totum, quia postmodum facta est divisio. Sed tunc etiam quaeritur, quare non timuit Archelaum. Dicendum, quod in Ierusalem erat sedes regni; unde ibi quasi semper morabatur. Sed quaeritur, quare Luc. II, 41 dicitur quod singulis annis ducebant puerum in Ierusalem. Et solvit Augustinus, quod secure ducebant per turbam magnam, quae tunc ascendebat; sed periculum fuisset si ibi diu moratus fuisset. Item quaeritur, quare innuit Evangelista quod quasi per accidens venit Ioseph in Nazareth, sed Lc. II, 39 dicitur quod in Nazareth habuit proprium domicilium. Sed dicendum, quod Angelus dixerat ei, quod iret in terram Israel, quae stricte accepta non continebat Galilaeam, nec Nazareth: et sic intellexit Ioseph; et ideo non proponebat ire in Nazareth. *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetam: quoniam Nazaraeus vocabitur*. Hoc non invenitur scriptum, sed potest dici, quod ex multis locis colligitur. Nazarenus igitur interpretatur sanctus: et quia Christus dicitur sanctus; Dan. IX, 24: *donec ungetur sanctus*; ideo signanter dicitur *per prophetam*. Vel potest dici, quod per Nazarenum interpretatur floridus; et hoc habetur Is. XI, 1: *egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet* etc.; et convenit cum eo, quod dicitur Cant. II, 1: *ego flos campi et lilium convallium*.

CORPUS THOMISTICUM

Sancti Thomae de Aquino

Super Evangelium S. Matthaei lectura

a capite III ad caput IV

Reportatio Petri de Andria

Textum Taurini 1951 editum

ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas

denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit

Caput 3

Lectio 1

[87334] Super Mt.*, cap. 3 l. 1. 1 Supra egit Evangelista de ingressu Christi in mundum; nunc autem agit de eius processu, qui quidem est attendendus secundum processum suae doctrinae: ad hoc enim venit, Io. XVIII, 37. Circa doctrinam autem duo considerantur. Primo enim ponitur praeparatio ad doctrinam; secundo ponitur ipsa doctrina cap. V. Ad doctorem autem evangelicae doctrinae duo requiruntur. Primo ut sit velatus sacris mysteriis; secundo ut probatus sit virtutibus: et sic duo praemittuntur ante doctrinam, scilicet Baptismus eius, et tentatio cap. IV. Circa primum duo facit. Primo introducitur Ioannis Baptismus, ibi *exibat ad eum Ierosolyma*; secundo instructio baptizatorum, ibi *videns autem multos*. Invitantur autem dupliciter a Ioanne, scilicet verbo et exemplo. Secundum ibi *ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum* et cetera. Circa doctrinam Ioannis tria facit, sive tanguntur. Primo persona doctoris introducitur; secundo ponitur doctrina; tertio confirmatio. Secundum ibi *poenitentiam agite*; tertium ibi *hic est enim de quo dictum est*. Circa personam quinque ponuntur, scilicet tempus, persona, officium, studium, et locus. Primum ibi *in diebus illis* et cetera. Et notandum quod tempus praedicationis Lucas describit per principes reipublicae et Iudaeorum. Illud ergo quod dicit Lucas, exprimitur hic, cum dicit *in diebus illis*. Nec debet hoc referri ad dies, de quibus facta est mentio, scilicet ad tempus infantiae Christi; non enim est intelligendum hoc fuisse in diebus illis, in quibus Christus reversus est de Aegypto. Sed hoc sic ponitur, quia Christus habitavit continue in Nazareth; Luc. II, 40: *puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo*. Secundo ponitur persona, ibi *venit Ioannes*; venit, idest apparuit, qui primo occultus erat. Hic est de quo Io. I, 7: *hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine*. Sed quare Christus voluit eius testimonium, cum haberet testimonium operum? Dicendum quod propter tria. Primo propter nos qui ducimur in cognitionem spiritualium per ea quae sunt similia nobis; Io. I, 7: *hic venit ut testimonium perhiberet de lumine*. Et quare? *Ut omnes crederent per illum*. Secundo propter malitiam Iudaeorum, quia non solum Christus sibi testimonium perhibet, secundum quod ipsi dicebant, Io. VIII, 13: *tu de teipso testimonium perhibes*, sed etiam alius; Io. V, 33: *vos misistis ad Ioannem, et testimonium perhibuit veritati*. Tertio ad ostendendum aequalitatem Christi ad patrem, quia sicut pater praenuntios habuit, scilicet prophetas, ita Christus; Luc. I, 76: *tu, puer, propheta altissimi vocaberis: praeibis enim ante faciem domini parare vias eius*. Tertio ponitur officium baptizandi. Hoc fuit speciale eius officium, quia primus baptizavit, et fuit eius Baptismus praeparatorius ad Baptismus Christi: quia si Christus novum ritum adiunxisset, statim potuissent homines scandalizari. Et ideo praevenit Ioannes ut praepararet homines ad Baptismus; Io. I, 31: *ut manifestetur in Israel*. Quarto ponitur studium, quia venit, ut diligenter praedicaret. Et hoc est *praedicans*

Baptismum. Christus quidem baptizaturus ista adiunxit, Matth. ult., 19: *ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, et filii, et spiritus sancti.* Ioannes autem in utroque praeparavit viam. Et notandum quod Ioannes in trigesimo anno hoc fecit, in qua aetate David etiam factus est rex, et Ioseph gubernacula regni Aegypti suscepit, Gen. XLI, 46. Per quod datur intelligi, quod ad nullum officium debet aliquis assumi ante perfectam aetatem. Quinto ponitur locus *in deserto.* Praedicavit autem in deserto propter quatuor. Primo ut quietius audirent: in civitate enim multi curiosi impediendo convenissent, sed in deserto non nisi studiosi ibant; Eccle. XII, 11: *verba sapientium sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi, quae per magistrorum consilium data sunt a pastore uno.* Secundo quia congruebat suae praedicationi; quia ipse poenitentiam praedicabat. Talis autem debet esse locus poenitentiae, vel corporaliter, vel mentaliter; Ps. LIV, 8: *ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine.* Tertio ad designandam conditionem Ecclesiae, quae per desertum significatur: datur enim intelligi, quod non est in synagoga praedicationis salutis, sed in Ecclesia; Is. LIV, 1: *laetare, sterilis, quae non parit; decanta laudem, et, hinnit, quae non pariebas, quoniam multi filii desertae, magis quam eius quae habebat virum, dicit dominus.* Quarto ad designandam conditionem Iudaeae, quae iam derelinquebatur a Deo; inf. XXIII, 38: *ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Sequitur *poenitentiam agite* et cetera. Ioannes annuntiat quamdam novam vitam, sicut dicit Augustinus in libro de poenitentia: nullus qui suae voluntatis arbiter constituitur, potest novam vitam inchoare, nisi poeniteat veteris vitae. Quaere in Glossa. Et ideo primo monet ad poenitentiam; secundo annuntiat salutem, ibi *appropinquabit enim regnum caelorum.* Item *poenitentiam agite*, per quam est remissio peccatorum. Chrysostomus: nato filio Dei, Deus misit praeconem in mundum. Et notandum quod aliud est poenitentiam agere et poenitere. Ille poenitet qui peccata deflet, et flenda non committit. Et sciendum, quod totum refertur ad propositum mentis, ut scilicet dicatur et flenda non committit, id est, proponit non committere: hoc enim requirit poenitentia. Poenitentiam autem agere est satisfacere pro peccatis; Luc. III, 8: *facite fructus dignos poenitentiae.* Et fit hic quaestio. Cum omnia peccata dimittantur in Baptismo, quare Ioannes praenuntians Baptismum Christi, incepit a poenitentia? Et respondetur in Glossa, quod triplex est poenitentia, scilicet ante Baptismum, quia oportet ut doleat de peccatis quando accedit; secunda post Baptismum, de mortalibus; tertia, de venialibus. Hic agitur de poenitentia quae est post Baptismum; unde Petrus dixit Act. II, 38: *poenitentiam agite*, scilicet ut sitis parati ad salutem consequendam. *Appropinquabit.* Et nota quod numquam in Scriptura veteris testamenti invenitur promissum regnum caelorum; sed primo Ioannes nuntiat, quod pertinet ad dignitatem eius. Regnum autem caelorum in Scriptura quatuor modis accipitur. Quandoque enim dicitur ipse Christus habitans in nobis per gratiam; Luc. XVII, 21: *regnum Dei intra vos est.* Et dicitur regnum caelorum, quia per inhabitantem gratiam inchoatur nobis via caelestis regni. Secundo, sacra Scriptura; infra XXI, 43: *auferetur a vobis regnum Dei*, id est sacra Scriptura. Et dicitur regnum, quia lex eius ducit ad regnum. Tertio, dicitur praesens Ecclesia militans; infra XIII, 47: *simile est regnum caelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti* et cetera. Et dicitur regnum caelorum, quia ad modum caelestis Ecclesiae est institutum. Quarto dicitur regnum caelorum caelestis curia; infra VIII, 11: *venient ab oriente, et occidente, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Iacob in regno caelorum.* Ante tempus autem Ioannis non fiebat mentio, nisi de regno Iebusaeorum, Ex. III, 8, sed modo promittitur regnum caelorum suae Ecclesiae. Consequenter ponitur confirmatio huius praedicationis *hic est de quo dictum est per Isaiam prophetam* et cetera. Et, sicut dicit Augustinus, istud potest dupliciter exponi. Primo quod hoc, scilicet *hic est de quo scriptum est*, sint verba Evangelistae; et tunc sensus est planior. Secundo, illud introducit a Matthaeo, velut sint verba Ioannis poenitentiam agentis. Unde *hic est*, id est ego sum; et loquitur de se sicut de alio, sicut Ioan. I loquitur de alio sicut de se. Sed non est vis cuius sint verba, quia sensum eundem habent. Hic est ergo de quo scriptum est, Is. XL, 3: *vox clamantis in deserto: parate viam domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Tria ponuntur, per quae confirmantur tria praedicta. Primo praenuntiatur locus praedicationis Ioannis, quia *vox clamantis in deserto*; secundo adventus regni caelorum; unde *parate viam.* Tertio poenitentiam, ibi *rectas facite semitas eius.* Dicit ergo *vox clamantis in deserto.* Et dicit vox propter tria. Primo quia, sicut dicit Gregorius, vox verbum praecedit; et Ioannes Christum. Luc. I, 17: *ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae.* Secundo, quia per vocem verbum cognoscitur; vox enim verbum deducit in cognitionem, ita Ioannes Christum; Io. I, 31: *ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Tertio, quia vox sine verbo non facit animi certitudinem; I Cor. XIV, 8: *si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum?* Et revelatio divinarum mysteryum non facta est per Ioannem, nisi in quantum annuntiavit Christum, sed per Christum verbum; Io. I, 18: *unigenitus qui est in sinu patris ipse enarravit.* Igitur *vox clamantis*; et potest intelligi dupliciter. Primo

Christi clamantis, qui in Ioanne loquebatur; II ad Cor. XIII, 3: *an experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christus?* Ita etiam clamavit in omnibus prophetis. Unde semper dicitur: *factum est verbum domini ad Ieremiam, vel Isaiam et cetera.* Et tamen nullus est dictus vox, quia non immediate praecesserunt Christum; Mal. III, 1: *ecce ego mitto Angelum meum qui praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos quaeritis, et Angelus testamenti quem vos vultis.* Vel vox clamantis, idest Ioannes clamans. Sciendum quod clamor fit ad surdos, et tales erant Iudaei; Is. XLII, 18: *surdi, audite, et caeci, intuemini ad videndum. Quis caecus, nisi servus meus, et quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?* Secundo ex indignatione; Ps. CV, 40: *iratus est furore dominus in populum suum, et abominatus est haereditatem suam.* Tertio ad distantes: et isti elongati a Deo. *Parate viam domini.* Et videtur magis fuisse consonum quod dixisset parate viam vestram ad suscipiendum dominum. Et sciendum quod nos adeo eramus infirmi, quod non poteramus accedere ad dominum, nisi ipse veniret ad nos. Et ideo supra dixit Ioannes *appropinquabit enim regnum caelorum:* et hoc est *parate.* Sed quae est ista via? Fides quae est per auditum; Eph. III, 17: *habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Gregorius: via fidei devotus auditus est; Amos IV, 12: *praepara te in occursum Dei tui, Israel. Rectas facite.* Fides est communis, est una; sed dirigit in diversis operibus. Et ideo *rectas facite.* Tunc autem sunt rectae istae viae operum, quando non discordant a lege divina, quae est regula actuum humanorum, sicut secundum voluntatem figuli est regula bonitatis in vasis fictilibus, ut haberi potest Ier. XVIII, 4. Vel hoc, scilicet *parate,* pertinet ad caritatem, quae est de necessitate salutis; Is. c. XXX, 21: *haec est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Ergo via intelligitur totum illud quod pertinet ad communem salutem; I Cor. c. XII, 31: *adhuc excellentiorem vobis viam demonstro.* Semitae vero sunt observationes consiliorum: quae semitae dicuntur esse rectae, quia non propter inanem gloriam debent fieri; infra VI, 1: *non faciatis iustitiam coram hominibus, ut videamini ab eis;* et Prov. III, 17: *viae eius, viae pulchrae, et omnes semitae eius pacificae.* Consequenter ostenditur, quomodo Ioannes testimonium perhibuit Christo in vita, ibi *ipse autem Ioannes.* Sed quis perhibuit testimonium de Ioanne, qui perhibebat testimonium Christo? Et dicendum quod vita sua: quia, sicut dicit Chrysostomus, nullus idoneus testis alterius est, nisi sit testis suus, et hoc bona vita; Eccli. c. XIX, 27: *amictus corporis, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiant de illo.* Unde hic describitur austeritas eius in vita, et cibo: et hoc est *ipse autem erat indutus pilis camelorum* et cetera. Alii de lana, Ioannes de pilis: reputabat enim vestimentum de lana mollitiem, quae non convenit praedicatori. Item zona pellicea. Illud dupliciter exponitur. Hieronymus dicit, quod tunc temporis Iudaei habebant cingulum de lana, sed Ioannes reputans ad mollitiem, accipit de pellibus imitans Eliam, sicut dicitur IV Reg. I, 8. Rabanus exponit sic, et dicit quod Ioannes accipiebat pelles crudas, non paratas, et utebatur eis, ut refraenaret libidinem: et hoc est *et zonam.* Sed sive sic, sive sic exponatur, in utroque tamen austeritas vitae intelligitur. *Cibus autem eius locustae et mel silvestre.* Hic cibus non paratus, sed quem natura ministrabat; et sunt locustae animalia quaedam apta ad comedendum. *Et mel silvestre.* Hoc dupliciter potest intelligi. Proprie enim mel silvestre dicitur illud, quod non reconditur in alveis artificiose factis, sed invenitur in silvis in aliquibus arboribus. Alii dicunt quod est canna mellis, et quoddam quod invenitur intus in cannis valde dulce; tamen in omnibus his nihil aliud habetur, nisi quod simplicibus erat contentus; I Tim. VI, 8: *habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus.* Consequenter agitur de Baptismo: unde dicitur *tunc exhibant:* et tangit tria. Primo quomodo visitabatur a turbis; secundo quomodo turbae baptizabantur; et tertio quomodo confitebantur peccata sua. Et quantum ad primum sciendum, quod tria sunt quae invitabant homines ad exeundum ad Ioannem. Primo nova praedicatio. Numquam audiverant fieri mentionem de regno caelorum, et ideo mirabantur; Iob c. XXXVIII, 33: *numquid nosti ordinem caeli, et pones rationem eius in terra?* Ioannes primo docuit quod ratio regni caelorum non esset ponenda in terra. Secundo propter vitam. Unde dicit *tunc exhibant,* videntes scilicet vitam ipsius; Iac. II, 18: *ostende mihi fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam* et cetera. Tertio, quia Iudaea privata erat instructione prophetarum. Ps. LXXIII, 9: *signa nostra non vidimus, iam non est propheta.* Et ideo exhibant a Iudaea ad videndum; et hoc est *tunc exhibant (...) et baptizabantur ab eo in Iordane.* Sed quare in Iordane? Quia in Iordane primo fuit praefiguratus Baptismus. IV Reg. c. II, 8-11, ubi dicitur de Eliseo quod transivit per Iordanem, et Elias raptus est in caelum. Item ibi fuit mundatus Naaman leprosus, qui significat mundatum a peccatis in Baptismo. Item quia ipsa interpretatio convenit Baptismo; interpretatur enim descensus; et significat humilitatem, quam homo debet habere in Baptismo; I Petr. II, 2: *quasi modo geniti infantes, rationabile, et sine dolo, lac concupiscite.* Tertium ponitur ibi *confitentes peccata sua.* Causa quare confessio est inducta, supra est ostensa, quia de necessitate salutis; Iac. V,

16: *confitemini alterutrum peccata vestra*. Et dicit Glossa, quod ideo inducta est, ut homo habeat erubescendum. Sed sciendum quod erubescendum est causa concomitans, sed principalis est propter virtutem clavium: nullus enim posset ligare, vel solvere, nisi sciret quid ligandum, vel solvendum esset. Unde sicut nullus potest amovere necessitatem clavium, ita nullus posset amovere confessionem vocalem. Sed quaeritur, an accedens ad Baptismum confiteri teneatur. Videtur quod non indigeat virtute clavium, cum omnia dimittantur peccata in Baptismo. Sed dicendum, quod tenetur saltem in generali; et hoc facit quando abrenuntiat Satanae, et omnibus pompis eius: in hoc enim profitetur se esse Satanae obligatum. *Videns autem multos*. Ostendo quod multi a Ioanne baptizabantur, hic agit de instructione eorum. Et circa hoc duo facit: primo ponuntur qui sunt qui instruantur; secundo ponitur eorum instructio, ibi *quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?* Dicit ergo *videns autem multos Pharisaeorum et Sadducaeorum*. Sciendum quod apud Iudaeos sunt aliquae sectae, inter quas istae duae erant praecipuae. Pharisei enim dicebantur quasi a communi vita divisi, propter suas observantias. Isti in multis bene dicebant, tamen deficiebant, quia, ut dicitur, omnia provenire ex necessitate ponebant. Alii, scilicet Sadducaei, dicebantur iusti propter quasdam speciales observantias legis; qui non recipiebant prophetas, nec dicebant animas post corruptionem corporis resuscitari, nec spiritum esse. Utrique autem ex ipso nomine notabantur, quia Phares divisionem significat, quae opponitur caritati. Et hi omnino erant divisi ab aliis, quasi haberent superabundantem spiritum sanctum: hoc enim bonum esset. Alii etiam, scilicet Sadducaei, sibi iustitiam usurpabant; contra quos Rom. X, 3: *ignorantes enim iustitiam Dei, et suam quaerentes statuere, iustitiae Dei non sunt subiecti*. Et tamen quamvis magis iusti apparerent, tamquam ad magistrum, ad Ioannem veniebant; Is. XLIX, 7: *reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt propter dominum, quia fidelis est, et sanctum Israel, qui elegit te*. Isti ergo hic convenienter instruuntur. Unde *quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?* Et notandum quod instructio debet variari secundum conditiones auditorum. Simplicibus enim sufficit ea quae ad salutem pertinent breviter loqui; sed sapientibus debent singula explicari; quod innuit apostolus I Cor. III, v. 1: *non potui vobis loqui tamquam spiritualibus sed quasi carnalibus*. Ita fecit Ioannes: breviter turbas admonuit de poenitentia, et annuntiavit regnum caelorum. Ista duo hic explicat per singula Pharisaeis. Unde primo exhortatur ad poenitentiam; secundo nuntiat de appropinquatione regni caelorum, ibi *ego quidem baptizo vos* et cetera. Circa primum duo facit: primo ponit inductivum ad poenitentiam; secundo removet ea quae possent a poenitentia retrahere, ibi *et ne velitis dicere intra vos: patrem habemus Abraham*. Circa primum duo facit: primo ponit inductionem ad poenitentiam; secundo ponit perfectae poenitentiae modum, ibi *facite ergo fructum dignum poenitentiae*. Duo autem sunt quae inducunt ad poenitentiam: cognitio proprii peccati; Is. LVIII, v. 1: *annuntia populo meo scelera eorum*: secundo timor divini iudicii. Ista duo annuntiat Ioannes. Unde dicit *progenies viperarum*. Et notandum, quod in sacra Scriptura dicitur filius alicuius ad imitationem; Ez. XVI, v. 45: *pater vester Amorrhaeus*; Io. VIII, 44: *vos ex patre Diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere*. Isti similes erant viperis; et ideo dicit *progenies viperarum*. Et sunt similes in tribus, secundum Chrysostomum. Natura enim illius est, quando mordet aliquem, recurrere ad aquam; et si invenit non moritur, alias moritur. Unde Ioannes perpendens intentionem eorum, quare veniebant ad aquam Baptismi, dixit *progenies viperarum*. Sed quomodo venenati veniebant ad Baptismum? Quia Ioannes promittebat remissionem peccatorum, unde faciebat intrare aquam deponentem pravam intentionem, ideo dicit *agite poenitentiam (...) et baptizabantur ab eo*. Secunda proprietas est quod nascendo occidit parentes; unde dicitur quasi vi pariens, et isti similiter. Infra XXIII, 31: *quem prophetarum non occidistis?* Tertia ratio est, quia est pulchra exterius, interius habens venenum: isti etiam pulchri sunt exterius quadam simulata iustitia, interius habentes peccata; infra XXIII, 27: *vae vobis quia similes estis sepulcris dealbatis, quae foris apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia*; et secundum hoc *progenies viperarum* sonat in malum. Ambrosius exponit aliter, et dicit, quod prudentia serpentibus adscribitur; inf. X, 16: *estote prudentes sicut serpentes*. Unde Ioannes, commendans eos de prudentia, quia veniebant ad Baptismum, dicit *progenies viperarum*. Primum ergo quod inducit ad poenitentiam est cognitio proprii peccati; secundum est timor divini iudicii; Prov. XV, 27: *per timorem domini declinat omnis a malo*; Iob XIX, 29: *scitote esse iudicium*. Et hoc est, quod dicit *quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?* Et sciendum quod Ambrosius et Chrysostomus exponunt de praeteritis, Rabanus de futuris; unde dicit *quis demonstrabit?* Et secundum Ambrosium sic: *progenies* etc., quasi diceret: quis demonstravit, ut recederetis a malo? Quasi dicat: nullus, nisi Deus. Ps. LXXXIV, 8: *ostende nobis, domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis*. Secundum Chrysostomum, sic: *progenies viperarum*, quia retinent voluntatem peccati, *quis demonstravit vobis fugere*, sicut vos vultis? Non, quia dixit

Isaias I, 16: *lavamini, et mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*. Non, quia dixit David, Ps. 1, 4: *amplius lava me, domine, ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me*; et post: *sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias*. Rabanus de futuro sic, quasi diceret: bonum est quod agatis poenitentiam, quia aliter quis demonstrabit? Ps. CXXXVIII, 7: *quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?* Ira de Deo non accipitur pro affectu mentis, sed pro effectu: unde eius ira est ultio. Praemissis his duobus ducentibus ad poenitentiam, consequenter concludit Evangelista *facite ergo fructum dignum poenitentiae*. In arbore fructus sunt post flores, et si flores non sequantur fructus, arbor illa nihil valet. Flos enim quidam poenitentiae apparet in contritione, sed fructus est in executione. Eccli. XXIV, 23: *flores mei fructus honoris et honestatis*. Et notandum quod alius est fructus iustitiae, et alius poenitentiae: plus enim requiritur a poenitente, quam ab eo, qui non peccat. Est autem triplex fructus dignus poenitentiae. Primus est ut puniat in se, quod commisit, et hoc iudicio sacerdotis. Ier. XXXI, v. 19: *postquam convertisti me, egi poenitentiam, et postquam ostendisti mihi, percussi femur meum*: id est carnem meam affixi. Secundus est ut fugiat peccata, et occasiones peccati, unde dicitur, quod satisfacere est causas peccatorum excidere. Eccli. XXI, 1: *fili, peccasti? Ne adicias iterum: sed et de pristinis deprecare, ut tibi dimittantur et cetera*. *Quasi a facie colubri fuge peccatum*, Eccli. c. XXI, 2. Tertius est, ut tantum studeat ad bene agendum, quantum studuit ad peccandum. Rom. VI, 19: *humanum dico propter infirmitatem carnis nostrae. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire iustitiae in sanctificationem*. Consequenter excludit impedimentum poenitentiae, cum dicit *et ne velitis dicere intra vos: patrem habemus Abraham*. Duplex impedimentum est poenitentiae. Praesumptuositas de se, et desperatio de divino iudicio. Primo removet primum; secundo secundum, ibi *iam enim securis ad radicem arborum posita est*. Circa primum duo facit: primo excludit impedimentum; secundo assignat rationem, ibi *dico enim vobis*. Dicit ergo *et ne velitis dicere intra vos: patrem habemus Abraham*. Isti secundum carnem erant de genere Abrahae: unde poterant credere, quod quantumcumque peccarent, Deus misereretur eis propter Abraham; Ex. XXXII, 11: *cur, domine, irascitur furor tuus?* Et post: *recordare Abraham, Isaac, et Iacob servorum tuorum* et cetera. Et ideo excludit hoc Ioannes: *et ne velitis dicere*. Et est modus loquendi; quasi diceret, non dicatis hoc, quia non valebit vobis. Rom. IX, 8: *non qui filii sunt carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine* et cetera. Isti enim multum gloriabantur de Abraham, sed dominus dicit Io. VIII, 39: *si filii Abrahae estis, opera Abrahae facite*. Contra tales dicit Chrysostomus: *quid prodest ei quem mores deturpant, generatio clara?* Et est etiam hoc in spiritualibus. Consequenter assignat rationem *dico enim vobis*, magis est enim magnum imitari patrem, quam nasci ex eo, *potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae*. Legitur Iosue IV quod quando populus Israel transivit Iordanem siccis pedibus, in memoriam miraculi, mandavit Iosue, quod extraherentur duodecim lapides ex fundo fluminis, et ponerentur extra, et duodecim de lapidibus exterioribus ponerentur intus. Ioannes autem in illo loco baptizans, eos ostendit. Potest autem intelligi dupliciter. Ad litteram primo: hoc enim est primum fidei fundamentum, credere omnipotentiam Dei; Iob c. XLII, 2: *scio quia potes, et nulla te latet cogitatio*. Vel possumus intelligere per lapides gentiles, qui dicuntur lapides propter duo: primum quia lapides adorant; secundo propter duritiem. Et licet lapides sint duri, tamen diu conservant impressionem: et licet etiam aedificium ex eis factum tarde fiat, tamen forte est, et durable. Unde gentiles quamvis fuerint duri ad recipiendum fidem Christi, tamen tenuerunt fortiter. Hoc significatur Ez. XI, 19: *auferam a vobis cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum, et spiritum meum ponam in medio vestri*. Secundum autem Hieronymum in verbis istis videtur reducere ad memoriam prophetiam Is. LI, 2: *attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quae peperit vos* et cetera. Nominat enim petram Abraham propter impotentiam generandi, et Saram propter sterilitatem; quasi dicat: Deus, qui fecit potentem Abraham, et foecundam Saram *potens est de lapidibus istis suscitare filios Abrahae*. *Iam enim securis ad radicem arborum posita est*. Possent enim dicere: nec credimus quod aliqua ira superveniat nobis; et ideo hoc removet dicens *iam enim*. Unde primo ponit iudicium; secundo ponit sententiam iudicii. Dicit ergo *iam enim* et cetera. Dupliciter enim aliqui poenitere nolunt: ex desperatione iudicii, quia non credunt iudicium esse; Eccli. V, 1: *ne dixeris: est mihi sufficiens vita*; Iob XIX, 29: *fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est, et scitote esse iudicium*. Aliqui autem ex mora; II Petr. III, 9: *non tardat Deus promissionem suam, sicut quidam aestimant, sed patienter agit propter nos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti*. Sed utramque Ioannes excludit. Primo primam, cum dicit *iam enim securis*; secundo secundam, cum dicit *posita est*; quasi dicat, non tardabit. Et tripliciter intelligitur hoc. Chrysostomus dicit, quod per securim intelligitur districtio divini iudicii,

quae quandoque per securim, quandoque per arcum, et gladium designatur; Ps. VII, 13: *nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, et paravit illum*. Hieronymus: *per securim praedicatio Evangelii intelligitur, quia sicut per doctrinam Evangelii aliqui ducti sunt ad vitam, ita contemptores ad mortem*. Ier. XXIII, 29: *nonne verba mea sicut ignis, et quasi malleus conterens petram?* Lc. II, 34: *ecce positus est hic in ruinam, et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur* et cetera. *Iam enim securis ad radicem arborum posita est*; quasi dicat: in promptu est, ut veniat. Secundum Gregorium per securim redemptor noster intelligitur, qui velut ex manubrio et ferro, ex humanitate et divinitate constat; cuius humanitas, quia patienter expectat, quasi tenetur: divinitas, quasi ferrum incidit. Securis ergo ad radicem ponitur, quia iudicium fit per Deum et hominem. Et dicit *ad radicem* propter duo, quia in radice fit praecisio universalis, eius etiam quod est in ramis. Item quia quod a radice exciditur, non germinat: quasi diceret: universalis erit extirpatio malorum. Sequitur ergo, et ponit primo universalitatem dicens *omnis arbor*; quasi dicat: tam Iudaeus quam gentilis; Rom. II, 11: *non est acceptatio personarum apud Deum*. Item culpam, quia non facit fructum, propter solam enim omissionem fit poenitentia; infra XXV, v. 42: *esurivi, et non dedistis mihi manducare*. Tertio ponit duplicem poenam: scilicet temporalem, *excidetur*, scilicet ex hac vita; Lc. XIII, 7: *ecce tres anni sunt, ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, et non invenio: succide ergo illam*, et post: *ut quid terram occupat?* Et hoc est *excidetur*, cum prosperitate terrena. Item ponit poenam aeternam, unde dicitur *in ignem mittetur*; Is. ult., 24: *vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*. Et inf. XXV, 41: *ite, maledicti, in ignem aeternum*. *Ego quidem baptizo*. Supra Ioannes exhortatus fuit ad poenitentiam explendam, modo intendit facere quod frequenter dixerat, scilicet annuntiare regnum caelorum: et circa hoc duo facit. Primo ponitur praeparatio ad regnum; secundo agitur de praenuntiatione regni, ibi *qui autem post me venturus est*. Regnum illud Christus est, de quo Lc. XVII, 21: *regnum Dei intra vos est*. Praeparatio quidem est Baptismus; unde *ego quidem*, quod mirabile est vobis, *baptizo*, in aqua sola, scilicet quia sum purus homo. Unde non poterat nisi corpus lavare, nec poterat dare spiritum sanctum, cum nondum esset solutum pretium pro peccato; Hebr. IX, v. 22: *non enim fit remissio sine sanguine*. Item spiritus sanctus nondum descenderat, nec Christus tactu suae carnis aquam sanctificaverat. Quare ergo baptizabat? Propter tria. Primo, ut praeveniret Christum, baptizando; Lc. I, 76: *praeibis ante faciem domini parare vias eius*. Secundo, ut congregatis hominibus haberet opportunitatem praedicandi de Christo; Io. I, 31: *ut manifestaretur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans*. Tertio, ut ad Baptismum Christi praepararet. Unde consuetudo est in Ecclesia, ut prius catechumeni fiant qui baptizari debent, scilicet ut fiat quaedam praeparatio, et accipiant quoddam signaculum, per quod idonei reputantur: et hoc est quod dicit, *ego baptizo*, ut scilicet sciatis vos aptos esse, qui a Christo baptizari intenditis. Nota, quod Magister in IV Sent. dicit, quod baptizati a Ioanne non baptizabantur a Christo, nisi illi qui ponebant spem suam in Ioanne. Sed hoc falsum est; unde dicit *ipse vos baptizabit*. Item nota, quod Augustinus movet quaestionem. Si post Baptismum Ioannis rebaptizabantur, quare non rebaptizabantur post Baptismum haereticorum? Dicendum, quod Ioannes baptizabat in persona sua; haeretici in persona Christi; unde Baptismus Christi iudicandus est. Consequenter agitur de regno. Et primo ostendit dignitatem ipsius; secundo officium eius, ibi *ipse vos baptizabit*. Dicit ergo *qui post me venit*, nascendo, baptizando, praedicando, moriendo, ad Inferos descendendo. Sed hic de duobus tantum loquitur, videlicet de praedicatione et Baptismo; unde dicit *qui post me venit*, ad baptizandum et docendum; Lc. I, 17: *ipse praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae. Fortior me est*, et fortior eius Baptismus; I Reg. II, 2: *non est sanctus ut est Deus*; Iob IX, 19: *si fortitudo quaeritur, robustissimus est*. Et ne sic credatur quod sit comparatio inter eos, dicit *cuius non sum dignus calceamenta portare*; quasi dicat: incomparabiliter me dignior est, ut exponit Chrysostomus, ita ut ei officium non debeam exhibere. Sed sciendum quod in aliis tribus Evangeliiis non est sic: quia illic dicitur *solvere*, hic *portare*. Unde dicit Augustinus quod Ioannes voluit tantum suam humilitatem, et Christi excellentiam ostendere, et tunc idem significatur in omnibus. Unde dicit, quod hoc fuit per spiritus sancti inspirationem, quod in talibus Evangelistae dissonent in verbis, ut documentum accipiamus, quod non mentimur, si eundem sensum cum aliis loquimur, quamvis non eadem verba dicamus. Si vero mysticum aliquid significare voluit, tunc differentia est in verbis Matthaei et aliorum: et possunt in corrigia calceamenti duo significari, quia per calceamentum humanitatem; Ps. LIX, 10: *in Idumaeam extendam calceamentum meum*. Corrigia est unio, qua humanitas ligata est divinitati. Et quia non reputabat se sufficientem ad explicandum mysterium unionis, ideo dicit *cuius non sum dignus calceamenta portare*. Vel mos erat apud Iudaeos, Deut. XXV, 9, quod si quis nollet accipere uxorem fratris sui, deberet solvere corrigiam ab illo, qui uxorem accipiebat. Sponsa Christi Ecclesia est. Tunc ergo Ioannes

reputabat se indignum esse accipere sponsam Christi. Vel aliter secundum Hilarium. Calceamentum portant quippe nuntiatores humanitatis Christi per mundum; quod fuit reservatum apostolis; Is. LII, 7: *quam pulchri super montes pedes annuntiantis et praedicantis pacem, annuntiantis bonum, praedicantis salutem*. Ergo Ioannes dicit se non esse dignum portare calceamentum quod apostolis erat reservatum: maius enim officium est evangelizare, quam baptizare; I Cor. I, 17: *non misit me Christus baptizare, sed evangelizare*. Numquid ergo maiores apostoli Ioanne? Non merito, sed officio novi testamenti. Et secundum hunc sensum dicitur infra XI, 11: *qui minor est in regno caelorum, maior est illo*. Vel aliter secundum Chrysostomum. Pedes sunt apostoli, et alii eius famuli, inter quos Ioannes erat. Calceamentum est infirmitas eorum: quia sicut decor pedum non cognoscitur quamdiu teguntur calceamento, ita decor apostolorum; II Cor. XII, 9: *libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*. Cuius non sum dignus calceamenta portare: quia nec ipse, nec apostoli se dignos reputant, ut sint ministri Evangelii Christi; II Cor. III, 4: *fiduciam talem habemus per Christum ad Deum: non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*. Si ergo diversa significat secundum mysterium, quid horum dixit Ioannes? Dicendum, secundum Augustinum, quod si verba Ioannis ad diversa referuntur, sic utrumque dixit. Vel quod Ioannes turbis praedicans quandoque dixit illud, quandoque aliud. Consequenter agit de officio Christi. Et primo de officio baptizandi; secundo de officio iudicandi, ibi *cuius ventilabrum in manu sua*. Dicit ergo *ipse vos baptizabit in spiritu sancto et igni*. Multi libri habent *et ignis*. Sed loquuntur more Graecorum, qui carent ablativo. Et dicit *in spiritu sancto et igni*: in quo datur intelligi quod Baptismus Christi habet amplius quam Baptismus Ioannis, quia addit super illud, quia Christus in aqua et spiritu; Io. III, 5: *nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Sed nota quod, cum dicit *baptizabit vos in spiritu sancto*, insinuat habendam esse affluentiam spiritus sancti, quam habentes totaliter abluuntur; Act. I, 5: *vos autem baptizabimini spiritu sancto*. Insinuat etiam facilem immutationem. *Et igni*. Istud multipliciter exponitur. Hieronymus dicit, quod idem designatur per spiritum sanctum et ignem; Lc. XII, v. 49: *ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendantur?* Idest spiritum sanctum. Et ideo etiam in igne apparuit; Act. II, v. 3: *et apparuerunt illis dispartitae linguae tamquam ignis*. Secundum Chrysostomum per ignem significatur praesens tribulatio, quae purgat peccata; Eccli. XXVII, 6: *vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis*. Sed sciendum, quod dicit, istud Baptisma esse necessarium, quia Baptismus spiritus sancti continet mentem, ne vincatur a tentationibus, sed non totaliter tollit germina carnis: et ideo necessaria est tribulatio, quia caro tunc attrita non germinabit concupiscentiam. Necessarius ergo est ignis qui reficiat carnem. Vel per ignem intelligitur purgatio futura in Purgatorio; I Cor. III, 13: *quale sit opus, ignis probabit*. Hilarium autem exponit de igne Inferni, et dicit quod duo intendit in hoc quod dicit, *ipse vos baptizabit spiritu sancto et igni*, salutem scilicet quam efficit in praesenti et in futuro. In futuro purgabit per ignem Inferni, in quantum attrahet malos; et hoc consonat ei quod sequitur, *paleas autem comburet igni inextinguibili*. Consequenter agitur de iudiciaria potestate *cuius ventilabrum in manu eius*. Et primo tangitur iudiciaria potestas; secundo iudicii effectus; tertio iudicii modus. Dicit ergo *cuius ventilabrum*, et utitur similitudine. Area dicitur Ecclesia; fruges, fideles, qui congregabuntur per Angelos; Lc. c. X, 2: *rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam*; Io. IV, 34 *qui misit me ut perficiam opus eius*. Ventilabrum, iudiciaria potestas Christi, quae discernet triticum a paleis; Io. V, 22: *pater omne iudicium dedit filio*; Act. X, 42: *ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum*. *Permundabit*, idest perfecte mundabit. Primo per tribulationes quae sunt quasi quidam ventus, qui si non est, paleae sunt cum tritico: ita etiam quamdiu sunt in Ecclesia, non discernuntur boni a malis; et sicut per minorem ventum paleae tenues expelluntur, et per fortem grossae, ita in Ecclesia, si crescat tribulatio, etiam qui firmi videntur, cadunt; Lc. VIII, 13: *ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt*. Secundo per sententias praelatorum, quando scilicet excommunicantur; I ad Cor. V, 13: *auferte malum ex vobisipsis*. Tertio in die iudicii, quando segregabuntur boni a malis; infra XXV, 32. *Congregabit in horreum suum*, scilicet Paradisi, *triticum*, idest electos; Ps. CV, 47: *salvos nos fac, domine Deus noster, et congrega nos de nationibus*. Paleas autem comburet. Et nota quod differentia est inter paleas et zizania: aliud enim est semen palearum et zizanium, quia palearum est idem semen cum tritico. Unde per zizania possumus intelligere schismaticos, qui non communicant nobiscum in sacramentis; per paleas, fideles, licet malos. Sed utrique igni comburentur. *Igni inextinguibili*; Is. ultim., 24: *ignis eorum non extinguetur*. Et dicit *inextinguibili*, ad differentiam ignis Purgatorii. De hoc igne infra XXV, 41: *ite, maledicti, in ignem aeternum et cetera*.

Lectio 2

[87335] Super Mt.* , cap. 3 l. 2 Supra introduxit Evangelista Ioannem baptizantem, nunc introducit Christum ad Baptismum Ioannis venientem: et circa hoc duo facit. Primo ponit ea quae praecesserunt Baptismum; secundo consequentia ad Baptismum, ibi *baptizatus autem Iesus*. Circa primum ponuntur quatuor. Primo mira Christi humilitas; secundo humilitatis admiratio; tertio Christi satisfactio admirationi; quarto Ioannes satisfactioni consentit. Secundum ibi *Ioannes autem prohibebat eum*; tertium ibi *respondens autem Iesus*; quartum ibi *tunc dimisit eum*. Circa primum quatuor ponuntur: tempus, personae, loca et officium. Tempus, cum dicit *tunc*, scilicet Ioanne lumen suum habente. Sicut enim sol oritur adhuc apparente Lucifero, ita Christus Ioanne praedicante et baptizante, Lc. III, 21. Iob XXXVIII, 32: *numquid producis Luciferum in tempore suo, et vesperum super fines terrae consurgere facis?* Vel *tunc* quando Christus fuit in trigesimo anno, Lc. III, 23, ut daret intelligi quod officium praedicationis, et praelationis non debet aliquis sumere ante perfectam aetatem. Vel *tunc* quando secundum cursum aliorum multa peccata poterat perpetrasse. Unde noluit statim baptizari, sed multo tempore legem servavit, quasi constitutus sub lege, et ut Iudaei non haberent causam scandali, quia non venit solvere legem, infra V, 17. Sed posset alicui videri, quod ideo Christus terminasset legem, quia non potuisset legem implere; et ideo voluit diu observare; et ideo non ita cito baptizatus est. Ponuntur personae, cum dicitur *venit Iesus ad Ioannem*, dominus ad servum, creator ad creaturam; infra XI, 29: *discite a me, quia mitis sum et humilis corde*. Loca a Galilaea. Ista mystice conveniunt baptizatis, quia Galilaea significat transmigracionem: oportet enim baptizatos transmigrare de vitiis ad virtutes; I Petr. II, v. 1: *deponentes omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones*. Item, in Iordanem. Iordanis interpretatur descensus, et significat humilitatem, quae debet esse in baptizando ad gratiam percipiendam; Iacob. IV, 6: *humilibus autem dat gratiam*. Ponitur officium *ut baptizaretur*. Deus voluit baptizari a Ioanne quatuor rationibus. Primo ut Baptismum Ioannis conservaretur, quia illi aliqui detrahebant, infra XXI, v. 24. Secundo, ut suo tactu totam consecraret aquam; et ideo Baptismus dicitur fieri de fontibus salvatoris; Is. XII, 3: *haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris*. Tertio, ut demonstraret in se veram conditionem hominis, quia sicut fuit in similitudinem carnis peccati, Rom. VIII, 3, ita voluit mundari quasi peccator. Quarto, ut aliis imponeret necessitatem baptizandi: prius enim voluit servare quae imposuit; Act. I, 1: *coepit Iesus facere et docere*, contra illos de quibus infra XXIII, 4: *alligant onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea tangere*. Consequenter ponitur admiratio. Et nota tria. Primo enim Ioannes recusat honorem sibi oblatum; secundo confitetur suam humilitatem; tertio suam infirmitatem. Secundum ibi *Ioannes autem prohibebat eum*; Eccli. VII, 4: *noli quaerere ab homine ducatum, neque a rege cathedram honoris*. Tertium ibi *ego a te debeo baptizari*. Cognoscebat enim quod interius baptizaret; et ideo dicit *baptizari* idest ab originali peccato mundari: ita dicit Glossa. Sed contra, quia erat sanctificatus in utero. Sed dicendum quod ante adventum Christi aliqui quodammodo mundati sunt quantum ad infectionem personae per circumcisionem, et huiusmodi; sed quantum ad culpam et infectionem totius naturae nullus mundatus fuit ante passionem Christi. *Et tu venis ad me?* Ps. CXXXVIII, 6: *mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam*. Consequenter ponitur Christi satisfactio. Nota quod Ioannes unum fecerat, quia prohibebat; et duo dixerat: *ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Et tamen Christus ad unum non respondit, ad hoc scilicet *ego a te*; sed respondit ad hoc quod prohibebat: unde *sine modo*. Et dicit *modo*, quia, secundum Chrysostomum, Ioannes postmodum baptizatus est a Christo, non solum Baptismo flaminis, sed etiam aquae. Vel *sine modo*, hoc dicit, quia postmodum baptizatus est Ioannes Baptismo spiritus sancti. Vel *sine modo*, ut baptizer Baptismo aquae, quia alio Baptismo habeo baptizari, scilicet Baptismo passionis; Lc. XII, v. 50: *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum perficiatur?* Et isto etiam Ioannes baptizatus est a Christo, inquantum mortuus est pro iustitia, quod idem est quod mori pro Christo. Vel *sine modo*, quando gero formam servilem, implere me humilitatis officium: quia quando apparebo gloriosus, tunc baptizabo te Baptismo gloriae. Consequenter respondet Christus admirationi, et dicit *sic enim decet nos implere omnem iustitiam*. Quod exponitur tripliciter. Primo *sic decet nos implere omnem iustitiam*, scilicet per Baptismum: futurum enim erat, quod Christus impleteret omnem iustitiam, et legis, et naturae; sed voluit per istam viam implere, quia sine Baptismo non impletur; Io. III, 3: *nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei* et cetera. Remigius sic exponit: *sic enim decet nos implere omnem iustitiam*. Decet me dare exemplum huius sacramenti, in quo datur plenitudo omnis iustitiae, quia datur plenitudo gratiae et aliarum virtutum; Ps. LXIV, 10: *flumen Dei repletum est aquis*, scilicet gratiarum.

Vel sic: *sic enim decet* etc., idest, decet me habere perfectam humilitatem. Primus gradus est non praeferre se pari, et subiicere se maiori, quod quidem est necessitatis. Secundum cum subiicit se aequali. Perfecta autem, quando praelatus se subiicit inferiori: et hoc est *sic enim decet* etc., idest perfectam humilitatem implere. Sed cum esset inter eos talis altercatio, Christus vicit. Unde *tunc dimisit eum* etc., hoc est permisit ut ab eo baptizaretur. Glossa: vera est humilitas quam non deserit obedientia: pertinaciter enim resistere, superbiae est. I Reg. XV, 23: *quasi scelus idololatriae nolle acquiescere*: sic enim laudantur Ieremias et Moyses qui finaliter consenserunt. Consequenter cum dicit *baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua*, ponuntur quatuor consequentia ad Baptismum. Et sciendum, quod sicut Christus in suo Baptismo dedit exemplum baptizandi aliis, ita in consequentibus Baptismum dedit intelligere quae nos consequamur. Sunt autem quatuor consequentia, scilicet ascensus Christi, aperitio caeli, apparitio spiritus sancti, et protestatio patris. Primum ibi *baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua*. Et ad litteram hoc dicit, quia fluvius habebat alveos altos. In hoc tamen significatur, quod illi qui baptizantur ascendunt per bona opera. Et dicit *statim*, quia immediate baptizati in Christo induunt Christum; Gal. III, 27: *quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis*. Item adipiscuntur haereditatem caelestem; I Petr. I, 3: *regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem in haereditatem incorruptibilem*: et hoc est *et aperti sunt caeli*. Hoc non est intelligendum corporaliter, sed imaginaria visione. *Et aperti sunt ei caeli*. Et significat hoc quod humano generi clausum erat caelum per peccatum; Gen. III, 24: *et collocavit ante Paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendam viam ligni vitae*. Dicitur quod posuit Seraphim, sed apertum est per Christum. Sed quaeritur, quare aperti sunt ei caeli, cum semper fuerint ei aperti? Et dicendum, secundum Chrysostomum, quod Evangelista loquitur secundum communem modum locutionis, quia merito Baptismi eius aperti sunt nobis: sicut rex amico suo petenti pro alio gratiam, dicit: concedo hoc vobis. Et sciendum quod tria sunt hominum genera, qui statim ad caelum evolant post mortem: baptizati, ut hic; martyres, unde Act. c. VII, 56: *ecce video caelos apertos, et filium hominis stantem a dextris virtutis Dei*, et qui peregerunt poenitentiam, Act. X, 19 dicitur quod Petro oranti apertum est caelum. Consequenter ponitur apparitio spiritus sancti; unde *et vidit spiritum Dei descendantem sicut columbam, et venientem super se*. Hoc est quod competit baptizatis, qui accipiunt spiritum sanctum in se; Io. III, v. 6: *quod natum est ex spiritu, spiritus est*, idest spiritualis est. *Et vidit*, non imaginaria visione, alias ipse solus vidisset, *spiritum Dei*, idest columbam. Et sciendum, quod nihil corporale dicitur de Deo secundum substantiam suam, sed vel per imaginariam visionem, Is. VI, 1: *vidi dominum sedentem super solium excelsum et elevatum* etc., vel per significationem, I cor c. X, 4: *petra autem erat Christus*, vel per assumptionem in unitatem personae, Io. I, 14: *verbum caro factum est*. Nullo autem istorum modorum spiritus sanctus dicitur columba. Quod non per imaginariam visionem, patet, quia communiter ab omnibus visa est. Non per significationem, quia non primo extiterat. Non per assumptionem in unitatem personae. Et ideo est quartus modus, qui est quando de novo formatur aliqua species ad repraesentationem divinatorum effectuum, sicut in Ex. III, 2 apparuit dominus in igne et rubo; et in legislatione, in fulgure et in tonitruo, Ex. XIX, 16. Unde columba fuit ad repraesentandam influentiam spiritus sancti: et hoc est *et vidit spiritum Dei descendantem*. Apparuit autem in specie columbae propter quatuor. Primo propter caritatem; columba enim est animal amorosum. Chrysostomus: alia dona habet etiam servus Diaboli in simulatione, quae habet servus Dei in veritate: *solam caritatem sancti spiritus non potest immundus spiritus imitari*. Cant. V, 2: *aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea*. Secundo propter innocentiam et simplicitatem; infra X, 16: *estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae*. Tertio quia habet gemitum pro cantu; et homo sanctificatus per spiritum sanctum debet gemere pro peccatis; Nahum II, 7: *et ancillae eius minabantur, gementes ut columbae*. Quarto propter foecunditatem. Unde etiam praecipiebatur in lege, ut offerrent columbam: et hoc convenit baptizatis, quia, sicut dicit Io. III, 6: *quod natum est ex spiritu, spiritus est. Descendentem sicut columbam*. Semper emanatio donorum divinatorum a Deo in quacumque creatura est per descensum, quia creatura non potest recipere nisi per descensum in illam; Iac. I, 17: *omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum. Et venientem super se*. Nota. Missio visibilis semper est signum missionis invisibilis: et significat aut gratiam de novo acceptam, aut augmentum gratiae: sicut in apostolis, quando in linguis apparuit spiritus sanctus, significavit augmentum gratiae. Item missio talis vel significat gratiam tunc factam, aut prius factam. In Christo autem non significavit novum effectum, quia ab instanti conceptionis suae fuit plenus gratia et veritate; sed gratia quae fuit ante super se, fuit in quantum homo, non in quantum Deus. Consequenter cum dicit *et ecce vox de caelo dicens, ponitur protestatio patris hic est filius meus*. Nota quod Baptismus non solum facit spirituales, sed etiam filios

Dei; Io. I, 12: *dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Et sciendum quod ista vox quasi exprimit illud, quod columba significavit. *Dilectus*, non sicut aliae creaturae, Sap. II, 13, sed tamquam filius naturalis; Io. V, 20: *pater diligit filium, et omnia demonstrat ei quae ipse facit, et maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini*. Hoc etiam significat Ps. II, 7: *dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te*. Sed quia sancti etiam diliguntur ab eo, addit *filius*, per quod distinguit filium, secundum unum intellectum, ab aliis. *In quo mihi complacui*. In quocumque enim relucet bonum alicuius, in illo aliquid complacet sibi, sicut artifex sibi complacet in pulchro artificio suo, et sicut si homo videat suam pulchram imaginem in speculo. Bonitas divina est in qualibet creatura particulari; sed numquam tota perfecta nisi in filio et spiritu sancto; et ideo totum non complacet sibi nisi in filio, qui tantum habet de bonitate quantum pater: et hoc est *in quo*, idest, ego complaceo mihi in ipso; Io. III, 35: *pater diligit filium, et omnia dedit in manu eius*. Sed nota quod contrarietas quaedam videtur esse inter istum Evangelistam, et alios, quia Marcus I, 11 et Lucas III, 22 dicunt, *tu es filius meus dilectus*; Matthaeus vero, *est filius meus dilectus*, et: *in te*. Sed eadem est sententia, quia quod dicitur *tu es*, hoc directe videbatur dici ad Christum; sed dicebat propter alios, quia Christus certus erat de dilectione patris. Et ideo Matthaeus expressit intentionem dicentis, et dicit *hic est* et cetera. Unde demonstrat quasi aliis dictum esse; ita dixit Augustinus. Item quaeritur, quare Matthaeus et Marcus dicunt *in quo mihi*, Lucas vero, *in te*. Augustinus dicit quod pater in filio complacet sibi, et hominibus. Propter hoc ergo quod dicitur *in quo*, significat quod complaceat sibi in hominibus. Unde complaceat aliis mihi, idest ad honorem meum, quia aliqui videntes filium, glorificaverunt patrem. Vel secundum utrumque sensum: *in quo mihi complacui*, idest placitum meum fuit implere salutem hominum: et hoc est in te, idest per te. Et nota quod in isto Baptismo non solum repraesentatur finis et fructus, sed etiam forma Baptismi, quae est, *in nomine patris, et filii, et spiritus sancti*, infra. Filius enim fuit in carne, pater in voce, spiritus sanctus in columbae specie. Et nota quod hoc quod seorsum fuit, non pertinet ad divisionem operationis personae de Trinitate, cum, sicut est communis essentia, ita operatio; sed hoc dicitur propter appropriationem quamdam, quia tota Trinitas illud et columbam creavit, et carnem creavit; sed referuntur ista ad diversas personas.

Caput 4

Lectio 1

[87336] Super Mt.*, cap. 4 l. 1. 1 Supra ostensum est, quod Christus se praeparavit ad doctrinam, Baptismum accipiendo; nunc autem tentationem superando. Circa hoc duo facit: primo ponitur victoria, quam de tentatione habuit; secundo, quomodo discipulos ad doctrinam audiendam vocavit, ibi *ambulans autem Iesus iuxta mare Galilaeae*. Circa primum tria facit: primo praemittit quaedam praeambula de tentatione; secundo ponitur tentationis insultus, ibi *et accedens tentator dixit*; tertio victoria, ibi *tunc reliquit eum Diabolus*. Ponuntur autem tria praeambula, scilicet locus, ieiunium et famis experientia. Quantum ad primum quatuor tanguntur: tempus et locus, ductor et finis huius ducatus. Tempus *tunc*, quando scilicet iam declarabatur voce paterna quod esset filius Dei. In quo dat intelligi, quia illis tentatio imminet, qui efficiuntur filii Dei per Baptismum; Eccli. II, 1: *fili, accedens ad servitutum Dei sta in iustitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem*. Istud desertum erat inter Ierusalem et Iericho, ubi multi occidebantur, de quo Lc. X, v. 30: *homo quidam descendit ab Ierusalem in Iericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum, et plagis impositis abierunt, semivivo relicto*. Et nota quinque rationes, quare quis post acceptam spiritualem gratiam tentatur. Prima ut accipiat experimentum suae iustitiae; Eccli. XXXIV, 9: *qui non est tentatus, qualia scit?* Secundo ad reprimendam superbiam; II Cor. XII, 7: *ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, Angelus Satanae qui me colaphizet* et cetera. Tertio ad confundendum Diabolum, ut sciat quanta sit virtus Christi, ut superare non possit. Huius exemplum habetur Iob I, 8: *numquid considerasti servum meum Iob?* et cetera. Quarto, ut fortior reddatur, sicut milites fortes redduntur per experientiam; Iudic. III: *quare voluit dimittere hostes cum filiis Israel?* Quinto, ut suam dignitatem cognoscat: quia quando Diabolus aggreditur aliquem, hoc cedit ad honorem, quia Diabolus sanctos aggreditur; Iob XL, 10: *cibus eius foenum (...), et habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius*. Sequitur de loco *tunc ductus est Iesus in desertum*. Hoc convenit praecedentibus et subsequentibus: quia conveniens fuit quod post Baptismum desertum intraret. Hoc significatur in populo Israelitico, qui post transitum maris rubri, qui fuit figura Baptismi, in terram promissionis venit per desertum et solitudinem: ita baptizati vitam solitariam et quietam debent quaerere, corpore mundum derelinquendo, vel

mente; Osee II, v. 14: *ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius*. Ps. LIV, 8: *ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine*. Conveniens enim erat ut exiret in desertum, quasi ad singulare certamen cum Diabolo. Chrysostomus: ille in desertum vadit, qui exit extra fines (idest voluntatem) carnis et mundi, ubi non est locus tentationis. Quomodo enim de libidine tentatur, qui tota die est cum uxore? Sed qui non exeunt a voluntate carnis et mundi, non sunt filii Dei, sed filii Diaboli, qui etiam uxorem propriam habentes, appetunt alienam; sed filii Dei habentes spiritum sanctum ducuntur in desertum, ut tententur cum Christo, de quo sequitur: ductus est *a spiritu*, intellige sancto. Sed ille qui ducit, maior est eo qui ducitur. Ergo spiritus sanctus maior Christo. Respondendum: si referatur ad Iesum secundum quod est filius Dei, sic est aequalis spiritui sancto. Et aliquis potest alium ducere, vel imperio, et sic est maior: vel exhortatione, et sic est par; Io. I, 40 s., Andreas duxit Petrum ad Iesum; et sic ductus est Iesus. Hilarius refert ad Christum, secundum quod homo: scilicet spiritus sanctus hominem quem repleverat, exponit tentationi. Homines enim tunc ducuntur a spiritu sancto, quando caritate moventur, sic quod non motu proprio moventur, sed alieno, quia sequuntur impetum caritatis; II Cor. V, 14: *caritas Dei urget nos*. Et sic filii Dei aguntur a spiritu sancto, ut tempus huius vitae, quae plena est tentationibus Iob VII, 1: *tentatio est vita hominis super terram*, transeant cum victoria per Christi virtutem. Ipse enim tentari voluit, ut sicut morte sua vicat nostram, sic tentatione sua superet omnes tentationes nostras; Hebr. IV, v. 15: *non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato*. Gregorius dicit, quod est triplex tentationis gradus, scilicet per suggestionem, delectationem et consensum. Prima ab extrinseco est, et potest esse sine peccato; secunda est ab intrinseco, in qua incipit esse peccatum; quae quidem perficitur per consensum. Primus gradus potuit esse in Christo, non alii. Et nota quod Diabolus non fuisset ausus accedere ad tentandum Christum, nisi prius Christus accessisset ad eum. Consequenter ponitur secundum praeambulum, scilicet ieiunium *et cum ieiunasset* etc., quod convenit et praeteritis, et futuris: praeteritis, quia convenienter aliquis post Baptismum ieiunat, cum post Baptismum non sit otio vacandum, sed exercendum in bonis operibus; Gal. V, 13: *vos autem, fratres, in libertate vocati estis*; libertas autem vera non est committenda carnali vitae. Item futuris competebat, ut is ieiunaret quem Diabolus erat tentaturus, quia *hoc genus Daemoniorum non eiicitur nisi per orationem et ieiunium*, inf. XVII, 20. *Quadragesima diebus*. Ad litteram hoc intelligendum est. Et addit *et noctibus*, ne crederent aliqui quod comedere liceret in nocte, sicut Saraceni faciunt. Et sciendum quod hic numerus praefiguratur in veteri testamento in Moyse et Elia, Ex. XXIV, 18, et III Reg. XIX, 8. Et latet in hoc mysterium, quia numerus huiusmodi consurgit ex denario ducto per quaternarium. Denarius significat legem, quia in decem praeceptis tota lex continetur. Quaternarius significat compositionem carnis, quia caro composita est ex quatuor elementis. Quia igitur nos per suggestionem carnis transgredimur legem divinam, iustum est ut carnem nostram affligamus diebus quadragesima. Secundum autem Gregorium hic numerus est ad ieiunandum ab Ecclesia institutus, quod per hoc decimas solvimus totius anni: a prima enim dominica usque ad Pascha sunt triginta sex dies ieiunabiles, qui sunt decima pars ipsius anni, sex diebus exceptis. Et ideo ab antiquo a quibusdam addita fuit dies media, qui ieiunabant usque ad mediam noctem sabbati sancti. Tertium additur, quia *postea esuriit*. Non legitur hoc de Moyse et Elia, qui homines erant; sed Christus esurire voluit, ut suam humanitatem demonstraret; quia aliter Diabolus ausus non fuisset accedere ad tentandum eum; Phil. II, 7: *in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo*. Consequenter insultus tentationis ponitur; et est triplex. Primus de gula; secundus de inani gloria; tertius de ambitione. Secundum ibi *tunc assumpsit eum Diabolus in sanctam civitatem*. Tertium ibi *iterum assumpsit eum Diabolus in montem excelsum valde*. Circa primum duo facit. Primo ponit insultum Diaboli; secundo quomodo Christus respondit, ibi *qui respondens* et cetera. *Et accedens tentator dixit*. Hoc enim poterat effici, ut ipse ad Iesum accederet in aliqua forma corporea. Et est triplex tentatio, quia Deus tentat ut instruat; Gen. XXII, 1: *tentavit Deus Abraham*. Quandoque homo ut addiscat, sicut regina Saba tentavit Salomonem, III Reg. X, 1, ubi de ea dicitur, *sed et regina Saba, audita fama Salomonis, venit tentare eum in aenigmatibus*. Diabolus tentat ut decipiat; I Thess. c. III, 5: *ne forte tentaverit vos is qui tentat*. Quicumque vult tentare de scientia, primo de communibus tentat. Communia autem totius generis humani vitia sunt vitia carnis; et praecipue gula. Item qui vult obsidere castrum, incipit a debiliori parte; homo autem habet duas partes, carnalem et spiritualem. Diabolus ex parte debiliori semper tentat: unde primo de vitiis carnalibus tentat, sicut patet in primo parente, quem primo tentavit de gula. Sed notanda est mira astutia in tentando: *si filius Dei es*: ita enim directe de uno tentavit, quod ex obliquo de altero. Unde in primo homine suadebat quod comederet de ligno, quod ad peccatum carnale, scilicet gulae, directe pertinebat; sed latenter inducebat ad superbiam et avaritiam, quae sunt peccata spiritualia; unde

dixit, *et eritis sicut dii* Gen. III, 5. Ita in Christo: audierat enim quod Christus venturus esset in mundum, et hic videbatur esse filius Dei; sed in dubitationem venerat, utrum hic esset ille de quo erat prophetatum, quia nihil inveniebat in eo; Io. XIV, 30: *venit princeps mundi huius, et in me non habet quicquam*. Unde suggerebat quod homini esurienti delectabile est. Item induxit ad appetendum ea quae sunt Dei; et hoc est *si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*. Eccle. VIII, 4: *sermo illius potestate plenus est*; et Ps. XXXII, 6: *verbo domini caeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum*. Ergo potest eius verbo lapis mutari. Ergo volebat inclinare ad hoc, quod si faceret, sciret esse filium Dei, si non, inducebat ad arrogantiam. Et notandum quod multi homines sunt qui consentiunt peccatis carnalibus, aestimantes, quod non debeant amittere statum spirituales. Sed si in hoc quod tentatur consentiens homo, non amitteret spiritualitatem, levis esset tentatio. Ita persuadere voluit mulieri Diabolus, et Christo, promittens spiritualia. *Qui respondens dixit: scriptum est: non in solo pane vivit homo*. In ista responsione dat tria documenta, quae facienda sunt tentato. Primum ut recurat ad Scripturae medicinam; Ps. CXVIII, 11: *in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi* et cetera. Unde dixit, *scriptum est*. Secundum documentum ut homo nihil faciat ad arbitrium Diaboli. Vegetius: nihil umquam sapiens dux debet facere ad arbitrium sui hostis, etiam si bonum videatur. Et ideo dominus cum posset sine peccato lapides in panem commutare, noluit, quia ille suggerebat. Tertium est, quod non debet facere sine utilitate, ad ostentationem suae virtutis, quia hoc est vanitas. *Qui respondens dixit: scriptum est: non in solo pane vivit homo*. Notandum, quod Diabolus ad duo nitebatur: primo ducere in affectum carnalium, item praesumptionis. Christus autem contra utrumque primo vitat iactantiam; quasi dicat, tu vocas filium Dei, ego nomino hominem; unde *non in solo pane vivit homo*. Item trahit Diabolus in affectum carnalium: *dic ut lapides isti panes fiant*; hic trahit se in affectum spiritualium: *sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. Quasi dicat, non tantum vita corporalis affectanda est, quantum vita spiritualis, quae conservatur per cibum spirituales, *sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. Io. VI, 69: *domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes*; Ps. CXVIII, 93: *in aeternum non obliviscar iustificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me*. Et dicit *in omni verbo*, quia tota spiritualis doctrina est a Deo, sive ab homine, sive a Deo dicatur. Et iterum *de ore*: quia praedicator os Dei; Ier. XV, 19: *si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris*. Vel aliter. *Non in solo*, idest, non vivit solum homo per panem, sed etiam verbo, idest imperio Dei potest conservari sine aliquo cibo. *Tunc assumpsit eum Diabolus in sanctam civitatem*. Posita prima tentatione, de qua Diabolus victus fuit, nunc ponitur secunda, scilicet de inani gloria. Et ordo congruus est, quod postquam Diabolus se vinctum videret vitio carnali, tentaret de inani gloria, vel superbia: quia superbia bonis operibus insidiatur, ut pereant, Augustinus in regula. Circa istam ergo tentationem tria facit. Primo ponitur locus tentationis; secundo insultus, sive conatus tentationis, ibi *si filius Dei es, mitte te deorsum*: tertio resistentia Christi, ibi *ait ei Iesus*. Sed sciendum, quod Lucas posuit tertiam tentationem, hic e converso; sed non est vis, secundum Augustinum: quia omnia quae narrantur hic, et in Luca narrantur; nec ponitur in Luca, vel hic quae fuit prima, vel secunda. Rabanus vero dicit quod Lucas attendit ad ordinem historiae; et ideo sic ordinavit, secundum quod factum est. Matthaeus vero naturam tentationis secutus est, quia post tentationem de gula, et de inani gloria, sequitur tentatio de ambitione: ita enim fuit tentatus Adam, quia primo de gula; unde Gen. II, 17: *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris*; secundo de gloria: *eritis sicut dii*; tertio de avaritia, sive ambitione, *scientes bonum et malum*. Sed quare dicit *tunc assumpsit*? Hoc enim nomen assumptio vim importat. Et respondet Hieronymus, quod hoc dicit Evangelista secundum opinionem Diaboli, quia quod Christus sustinuit ex virtute, Diabolus accepit quasi faceret sua potentia. Dicit *sanctam*, vel quia ibi agebantur sancta, temporalia scilicet sacrificia, et huiusmodi. Vel dicit propter sanctitatem patrum eorum qui ibi fuerunt. Unde ex antiqua consuetudine vocat *sanctam*, licet cessaverit; Is. I, 21: *quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii?* Sed post dicit, *vocaberis civitas iusti, urbs fidelis* et cetera. Sed sciendum quod Mc. I, 13 dicitur, quod *erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus, et tentabatur a Satana*. Ex quo videtur quod omnes tentationes fuerint in deserto. Ergo non videtur verum esse quod dicitur *tunc assumpsit eum Diabolus*. Et est hic duplex responsio. Quidam dicunt, quod omnes tentationes fuerunt in deserto, et quod fuerunt secundum imaginariam visionem, scilicet quod Christus ita imaginabatur, ipso etiam permittente. Alii dicunt, quod fuerunt secundum visionem corporalem: et quod Diabolus apparuit ei in specie corporali. Hoc videtur innui, quia dicit, quod *assumpsit eum in sanctam civitatem*. Quidam dicunt quod hoc ideo ad desertum pertinet, quia Ierusalem deserta erat a Deo. Sed dicendum melius, quod illud, quod dicitur Mc. I, 13 non est intelligendum, quod omnes tentationes fuerint in deserto, nec etiam ipse hoc dicit; sed quod tentabatur a Satana. Et ideo sciendum, quod prima tentatio fuit in deserto; aliae duae extra desertum. Sed

quaeritur quomodo assumpsit. Dicunt quod deportavit eum supra se. Alii (et melius), quod exhortando induxit ad hoc quod iret; et Christus ex dispositione suae sapientiae ivit in Ierusalem. *Et statuit eum super pinnaculum templi* et cetera. Sciendum quod legitur III Reg. c. VI, quod Salomon fecit tria tabulata in templo cum tecto plano, et quaedam pinnacula iuxta templum, per quae poterant homines ascendere: et de hoc dicitur hic *et statuit eum super pinnaculum templi*. Utrum autem accesserit in primum, vel secundum, vel tertium, hic non dicitur; sed certum est, quod aliquod ascendit. Sed numquid homines non videbant quando Diabolus Christum portabat? Dicendum, secundum illos qui dicunt quod eum portabat, quod Christus sua virtute faciebat, quod videri non posset. Vel dicendum quod Diabolus in figura hominis erat; et consuetudo erat quod homines sic ascenderent. *Et dixit ei: si filius Dei es, mitte te deorsum*. Semper Diabolus duabus sagittis percutit: ex una parte enim inducit inanem gloriam, ex alia parte homicidium; et hoc est *si filius Dei es* et cetera. Sed certe ista consequentia Christo non convenit, quia ei competit ascendere; Io. III, v. 13: *nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius hominis, qui est in caelo* et cetera. Et dicit *mitte*, quia eius intentio est semper praecipitare, sicut ipse praecipitatus est; Apoc. XII, 4: *cauda draconis trahebat tertiam partem stellarum caeli, et misit eam in terram*. Notat etiam Diabolus infirmitatem suam, quia nullus nisi volens ab eo vincitur; unde dicit *mitte*, non praecipitat; Is. XLI, 23: *incurvare ut transeamus*. Sed quare supra pinnaculum? Glossa: quia in illo loco docebant. Unde significat quod Diabolus magnos de inani gloria tentat. Contra quod apostolus I Thess. c. II, 6: *nec quaerentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis*. Et dicit *mitte te deorsum* etc., quia homines qui quaerunt gloriam, oportet quod intantum persuadeant ut ostendant Dei filiationem in multis humilem; et ideo dicit Tullius in libro de officiis: cavenda est gloriae cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Consequenter inducit auctoritatem *scriptum est*: et utitur ista, non ut doceat, sed ut decipiat; et hoc sumitur argumentum, quod sicut ipse transfiguratur se in Angelum lucis, ita et sui ministri, qui utuntur auctoritate sacrae Scripturae ad simplices decipiendum; II Petr. ult., 16: *indocti et instabiles depravant Scripturas ad suam ipsorum perditionem*. Unde hoc praefigurabat Diabolus in se sicut in capite. *Quia Angelis suis mandavit de te*. Nota quod tribus modis depravat quis auctoritatem sacrae Scripturae: aliquando sicut cum dicitur de uno, et exponitur de alio: sicut si dicitur de uno iusto, et exponitur de Christo; verbi gratia: *qui potuit transgredi, et non est transgressus*, Eccli. XXXI, v. 10. Item Io. XIV, 28 *pater maior me est*, hoc dicitur de Christo, secundum quod homo. Unde si exponatur de eo secundum quod filius Dei, depravatur auctoritas. Ita Diabolus hic dicit *Angelis*, quia Ps. XC dicit hoc de membro Christi, qui indiget custodia Angelorum, quod patet, quia subdit *ne forte offendas*: hoc enim non potest dici de Christo, quia non poterat offendere occasione alicuius peccati. Secundo modo depravat, quando inducit quis auctoritatem ad aliquid, ad quod non est auctoritas; sicut illud Prov. XXV, 21 et Rom. XII, 20: *si esurierit inimicus tuus, ciba illum* et cetera. Si enim aliquid facit alicui ut ille puniatur a Deo, hoc facit contra sensum auctoritatis. Ita Diabolus, quia Scriptura intendit quod homo iustus ita per Angelos custoditur, quod in periculo non incidat; Ps. IX, v. 10: *adiutor in opportunitatibus in tribulatione* et cetera. Diabolus autem exponit quod homo periculo se ingerat, quod est Deum tentare. Tertio modo quando illud quod est pro se, de auctoritate accipit, et aliud quod est contra se dimittit, quod est mos haeretici: ita fecit hic Diabolus quia dimisit illud quod subditur, quod erat contra eum, scilicet: *super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*. Unde factus est exemplar omnium Scripturas depravantium. *Ait illi dominus*. Non violentia, sed sapientia se defendit; Sap. VII, 30: *sapientiam non vincit malitia*. Et ideo contra auctoritatem ponit auctoritatem quae exponit praemissam; quasi dicat, tu dicis ut proiciam me, ut videam an Deus eripiat me; sed hoc prohibetur in Scriptura; unde *non tentabis dominum Deum tuum*, Deut. VI, 16. Vel aliter, tu tentas, et tentando contra auctoritatem facis; non debet autem uti auctoritate sacrae Scripturae, qui contra auctoritatem facit. Et Scriptura dicit *non tentabis* et cetera. Sed tu tentas dominum Deum tuum, qui sum ego; Io. XIII, 13: *vos vocatis me, magister et domine, et bene dicitis, sum etenim* et cetera. Tamen prima est magis litteralis. Consequenter ponitur tertia tentatio, scilicet de ambitione, vel de avaritia; unde *tunc assumpsit*. Et ponitur insultus tentationis; secundo resistentia Christi, ibi *tunc dicit ei Iesus: vade, Satana*. Tentat autem Diabolus dupliciter, facto et verbo; unde *haec omnia tibi dabo* et cetera. In facto duo consideranda sunt. Quia primo assumpsit in montem; secundo ostendit omnia regna mundi. Dicit ergo *tunc assumpsit*. De assumptione dictum est supra; sed hoc, scilicet *in montem*, potest dupliciter exponi. Rabanus dicit, quod iste mons erat in deserto, quia secundum eum omnes tentationes in deserto fuerunt. Dicitur autem excelsus in comparatione ad aliquos qui in circuitu erant. Chrysostomus autem dicit, quod duxit eum ad maiorem montem de mundo; et hoc videtur littera sonare, cum dicitur *excelsus valde*. In hoc autem significatur, quod

Diabolus semper ad superbiam erigit, sicut et ipse superbus est; Ier. XIII, 16: *antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos*. Unde etiam dicitur mons; Ier. I, 15: *ecce ego convocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis, ait dominus. Et ostendit ei omnia regna mundi*. Sciendum quod regnum mundi dupliciter accipitur. Primo spiritualiter: et sic Diabolus dicitur regnare in eo; Io. XII, 31: *nunc princeps mundi huius eiicietur foras*. Secundo ad litteram dicitur regnum mundi, secundum quod unus regnat super alium. Hoc autem quod hic dicitur, videtur quibusdam quod dicatur de regno Diaboli; unde *ostendit omnia regna mundi*, scilicet super quae regnabat, *et gloriam eorum* etc., quia quando perfecte regnat super homines, facit eos etiam gloriari; Prov. II, 14: *laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis*; Ps. LI, 3: *quid gloriaris in malitia?* Et hic est ultimus gradus peccati. Alii exponunt de regno carnali. Sed tunc quaeritur, quomodo potuit ostendere omnia regna mundi. Remigius dicit, quod miraculose: quia omnia regna in ictu oculi ostendit, sicut etiam de beato Benedicto legitur, quod ostensus est ei totus mundus in uno intuitu. Sed sciendum quod istae duae non videntur bonae expositiones, quia non oporteret dicere, quod *assumpsit in montem excelsum valde*: quia totum hoc potuisset fieri in valle. Unde dicit Chrysostomus aliter: *ostendit ei*, non quod ostenderit ei singula regna, sed ad quam partem singulum regnum esset; et non solum hoc, sed *ostendit gloriam eorum*, hoc est expressit ei temporalem gloriam mundi; Osee IV, 7: *gloriam eorum in ignominiam commutabo*; Phil. III, 19: *gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Et dixit ei: haec omnia tibi dabo*. In istis verbis duo facit: unum promittit, et aliud expetit: et in promissione est mendax, in expetitione superbus. Diabolus in primis exploravit si esset filius Dei; modo credens iam deprehendisse quod non esset, dicit *haec omnia tibi dabo* etc.; ubi mendax est quia haec non erant in potestate sua; Prov. VIII, 15: *per me principes regnant, et potentes decernunt iustitiam*. Daniel IV, 14: *donec cognoscant viventes, quoniam dominatur excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit dabit illud*; alias non dixisset *haec omnia tibi dabo*; nullus enim malus regnat nisi permissione divina; Iob c. XXXIV, 30: *qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*. Expetiit aliud; unde *si cadens adoraveris me*. Nota tria. Primo quod Diabolus semper in id quod in principio appetiit, perseverat; Is. XIV, 13: *in caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo*. Et propterea inducit ad idololatriam homines, volens usurpare sibi quod Dei est. Item nota quod nullus adorat Diabolum nisi cadat, sicut et ipse cecidit; Dan. III, 7: *cadentes adoraverunt statuam auream*. Et ideo dicit *si cadens adoraveris me*. Tertio, nota hic esse avaritiam. Unde promittit regnum, in quo intelligitur abundantia divitiarum, et excellentia honorum. Et petit quod cadat: quia ambitiosi semper humiliant se ultra debitum. Unde Ambrosius: habet ambitio domesticum periculum: curvatur obsequio, ut honori donetur: et dum vult esse sublimis, fit deiecta. Consequenter ponitur deprehensio hostis; unde *tunc dicit ei Iesus*: et circa hoc duo facit. Primo cohibet tentationem; secundo inducit auctoritatem, ibi *scriptum est* et cetera. Dicit ergo *tunc dicit ei Iesus*. Nota quod Christus audierat multas iniurias, sed non curavit. Sed hoc *si cadens adoraveris me*, non sustinuit: quia primae cedebant in iniuriam sui, sed hoc ad iniuriam Dei. Unde Chrysostomus: iniuria propria toleranda est: iniuriam Dei dissimulare nimis est impium. Et ideo dicit *vade, Satana*. III Reg. XIX, 10: *zelo zelatus sum pro domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactum suum filii Israel*; Ps. LXVIII, 10: *zelus domus tuae comedit me*. Item quod non est in potestate Diaboli, ut tentet quantum vult, sed quantum Deus permittit; unde dicit *vade*; quasi dicat: nolo quod amplius tentes: I Cor. X, 13: *fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere*; Iob XXXVIII, v. 11: *hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos*. Et notandum quod dominus quasi similia verba dixit Petro infr. XVI, 23. Sed ibi dixit *retro*. Unde alia est sententia hic et ibi: quia Satan interpretatur adversarius. Voluit ergo dominus, quod Petrus iret post eum, qui volebat impedire passionem; sed hic dicit *vade* tantum; quia Diabolus eum sequi non potest; et ideo dicit *vade*, scilicet ad Infernum; inf. XXV, 41: *ite, maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo et Angelis eius. Scriptum est*; Deut. VI, 16. Et inducit frequenter tales auctoritates ex Deuteronomio, ut significet doctrinam novi testamenti per Deuteronomium significari. Quod insequitur *dominum Deum*, hoc dupliciter inferri potest; quasi dicat, tu Diabole, dicis quod cadens adorem te; sed lex dicit *dominum Deum tuum adorabis*. Unde potest induci ad hoc quod purus homo non debet adorari. Vel accipiendum est quod loquatur de se tamquam de Deo, *dominum Deum tuum adorabis* etc., quasi dicat, magis debes adorare me, quam e converso: quia *scriptum est* et cetera. Prima tamen est magis litteralis. Et nota, quod duo dicit, scilicet *adorabis*, et *servies*: et est inter ista differentia. Homo enim dupliciter se habere debet ad Deum, quia debet ei subiectus esse; et debet se in eum erigere sicut in ultimum finem. Quantum ad primum debemus ei omnem obedientiam;

Act. V, 29: *obedire oportet Deo magis quam hominibus*. Tunc enim sumus ei subiecti, quando omnem eius voluntatem facimus. In Deum autem erigimur dupliciter: quia aliquando trahimus nos ad ipsum; Ps. XXXIII, v. 6: *accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae non confundentur*; aliquando alios ad ipsum trahimus; I Cor. III, 9: *Dei enim sumus coadiutores*. Utrumque istorum demonstramus sensibiler: quia dum prostrationes facimus, admonemus nos quod debemus esse subiecti Deo; et ideo dicit, *dominum Deum*; Ps. LXXI, 11: *omnes gentes servient ei*. Item in hoc quod offerimus sacrificia et laudes, significamus hoc quod mentem nostram debemus elevare in ipsum: et ad hoc pertinet servitus; et hoc est *et illi soli servies*. Et est duplex servitus; quaedam quae debetur soli Deo; et ista in Graeco dicitur latria: et haec est duplex. Quedam enim est adoratio quae soli Deo debetur, quae est ut ei prae omnibus serviatur; alia servitus est ut in ipsum tendamus sicut in ultimum finem, aliqua enim est adoratio vel servitus quae solum subiectorum est, sicut quando superioribus serviunt inferiores; Rom. XIII, 1: *omnis anima potestatibus sublimioribus subiecta sit*. Sed non debet illi obedire super omnia, quia numquam contra Deum. Similiter nulla creatura est quae debeat haberi sicut finis ultimus; Ps. CXLV, 3: *nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus*. Ier. XVII, 5: *maledictus homo qui confidit in homine*. Est etiam servitus secunda, quae debetur praelatis; quae in Graeco vocatur dulia. Consequenter ponitur victoria Christi, et insinuat in duobus. In recessu Diaboli *tunc reliquit eum Diabolus*. Iac. IV, 7: *resistite Diabolo et fugiet a vobis*. Et sicut consuetudo erat apud antiquos, quod quando aliqui victoriam habebant, venerabantur; ita hic celebratur triumphus Christi ab Angelis. Unde *et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei*. Non dicit descenderunt: quia semper cum eo erant, etsi ad horam recesserunt de eius voluntate, ad hoc ut Diabolus locum tentandi haberet: exhibebant enim ministerium in exterioribus, scilicet in miraculis, et aliis corporalibus quae fiunt mediantibus Angelis, in interioribus enim non indigebat. In hoc significatur quod homines qui vincunt Diabolum, merentur ministerium Angelorum; Lc. XVI, 22: *factum est ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahae*. Et sciendum quod Diabolus reliquit Christum usque ad tempus: quia post usus est Iudaeis tamquam membris suis ad eum impugnandum et cetera.

Lectio 2

[87337] Super Mt.* , cap. 4 l. 2 Supra Evangelista ostendit quomodo Christus examinatus est, et approbatus, scilicet vincendo Diabolum, hic ostendit quomodo Christus docere incepit: et circa hoc tria facit. Primo enim describitur locus in quo praedicat; secundo ostendit quomodo ministros suae praedicationis elegit, ibi *ambulans autem Iesus iuxta mare Galilaeae, vidit duos fratres*; tertio quomodo turbam ad audiendum induxit, ibi *et circuibat Iesus totam Galilaeam*. Circa primum describit tempus, locum et modum praedicandi; secundum ibi *secessit in Galilaeam* etc.; tertium ibi *et exinde coepit Iesus praedicare*. Tempus istud publicae praedicationis Christi fuit post incarcerationem Ioannis; unde dicit *cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, a Deo scilicet, quia ipso permittente*. Et notandum hoc pro intellectu Evangeliorum, quod hic videtur quaedam contrarietas esse inter Ioannem et alios tres: quia illi dicunt quod Christus descendit in Capharnaum post incarcerationem Ioannis; Ioannes vero dicit quod descendit in Capharnaum ante incarcerationem Ioannis: quae tamen in Galilaea erat. Respondetur, quod Ioannes qui ultimus fuit, supplevit ea quae ab aliis praetermissa sunt. Sed quare praetermiserunt? Dicendum, quod licet Christus aliqua fecerit primis duobus annis, pauca tamen fecerat respectu eorum quae facta sunt ultimo anno. Ergo dicendum quod Ioannes loquitur de his quae fecit primo et secundo, et aliqua de tertio: isti vero, quae facta sunt ultimo anno. Item quaeritur quot annis Christus praedicavit. Quidam dicunt, quod duobus annis et dimidio, ut dimidius computetur ab Epiphania usque ad Pascha, licet non sit completus: Ioannes enim non fecit mentionem nisi de triplici Pascha, quia post Baptismum dicit quod ivit in Ierusalem, Io. II, 13. Postea facit mentionem de Pascha, quando factum fuit miraculum de quinque panibus, et post unus annus fuit usque ad passionem. Sed ista opinio non videtur vera pro tanto, quia non concordat opinioni Ecclesiae: tenet enim Ecclesia, quod tria miracula sint facta in die Epiphaniae, scilicet de adoratione magorum, de Baptismo et de conversione aquae in vinum. Oportet ergo dicere quod a Baptismo usque ad conversionem aquae in vinum fuerit annus unus. Unde videtur quod Christus tribus annis praedicavit, quia usque ad miraculum de vino fuit unus annus: et inde ad Pascha fuit medius alius: a purificatione alius usque ad passionem: ita enim sentit Ecclesia. Et secundum hoc dicendum quod Ioannes parum dicit de primo anno; de secundo vero dicit aliquid, scilicet quomodo descendit Capharnaum: et de quaestione quae fuit de purificatione

inter ipsum Christum et Iudaeos. Sciendum etiam quod Ioannes circa Pascha occisus fuit: quia legitur Io. VI, v. 4, quod quando factum fuit miraculum de quinque panibus, quod Pascha proximum erat; et Matth. XIV, 13 dicitur quod Christus, audita morte Ioannis, secessit in Galilaeam. Patet ergo quod Ioannes decollatus fuit circa Pascha: et Christus publice praedicationem non tenuit, nisi per unum annum. Deinde agitur de loco, cum dicitur *secessit in Galilaeam*. Et primo agitur de loco provinciae; secundo de civitate. Dicit ergo *secessit*; ista secessio non est prima de qua Ioannes dicit, sed post unum vel duos annos hoc fuit, quia hanc tacent Evangelistae. Secessit autem propter duo. Primo ut differret tempus passionis suae; Io. VII, 6: *tempus meum nondum advenit*. Secundo propter exemplum nostrum, ut scilicet persecutiones fugeremus; Io. XV, 20: *si me persecuti sunt, et vos persequentur*. Sed mystice declarat quod praedictio Christi transitura erat ad gentes: quia Iudaei persequerentur gratiam Dei; Act. XIII, 46: *vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repulistis illud, et indignos vos iudicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad gentes*. Veniens autem in Galilaeam venit primo in Nazareth, sicut dicit Lucas IV, v. 18 ss., et ibi intravit in synagogam, et docuit *spiritus domini super me*. Et inde duxerunt eum Iudaei ad supercilium montis, et voluerunt eum praecipitare, et post Christus fugit, et venit in Capharnaum, et ibi statim curavit daemonicum, de quo Mc. I, 23. Sed hoc Matthaeus omittit. Nazareth autem interpretatur flos. Per hoc intelliguntur doctores legis, qui non veniunt ad maturitatem. Capharnaum enim interpretatur villa pulcherrima, et significat Ecclesiam; Cant. VI, 3: *pulchra es, amica mea*, et cetera. Capharnaum est maritima ad litteram, quia iuxta lacum quemdam dulcem. Iudaei enim omnem congregationem aquarum appellant mare: et mystice, quia Ecclesia posita est iuxta tribulationes mundi. *In finibus Zabulon et Nephtalim*. Galilaea enim divisa erat, et una pars erat in tribu Zabulon et Nephtalim. Inde enim electi sunt principes Ecclesiae, scilicet apostoli. *Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam*. Nota quod hic non dicitur sicut Is. IX, 1; sed ponitur sensus tantum. Isaias sic: *primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephtalim: et novissimo aggravata est via maris trans Iordanem Galilaeae gentium: populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam* et cetera. Et exponitur tripliciter secundum Hieronymum. Primo sic. Primo tempore alleviata est per praedicationem Christi a peccatis, et novissimo via, quae iuxta mare Galilaeae, aggravata est onere peccatorum, quia post praedicationem Christi persecuti sunt apostolos. Vel aliter. *Primo tempore*. Tangit historiam: quia rex Assyriorum Teglatphalassar, qui primo venit super terram Iudaeorum, primo duxit in captivitatem illas tribus. Et hoc est *primo tempore alleviata est*: quia tunc peccatores fuerunt primo in captivitatem ducti. *Et novissimo* etc., quia postea totus populus ductus fuit in captivitatem. Sed quid ad propositum? Dicendum quod ubi primo incepit persecutio, ibi prius dominus voluit dare consolationem. Vel aliter. *Primo tempore*, idest tempore praedicationis Christi, *alleviata* etc., idest onere peccatorum exonerata per praedicationem Christi, *et novissimo aggravata est*, idest condensata Christi praedictio, et multiplicata per Paulum qui ibi praedicavit. Evangelista enim non ponit nisi sensum in constructione: *terra Zabulon, et terra Nephtalim, via maris trans Iordanem*, idest iuxta mare. Et dicit *terra*, idest populus, ut omnes sint nominati. Et dicit *Galilaea gentium*, quia Galilaea dividitur in duas partes: una gentium, alia Iudaeorum: et tunc divisa erat secundum quod dicitur III Reg. c. IX, 11, quia Salomon propter ligna quae rex Tyri misit ad eum in aedificationem templi, dedit ei viginti oppida: qui cum esset gentilis posuit gentiles ad habitandum; et ideo dicitur *Galilaea gentium* et erat in tribu Nephtalim; licet alia in tribu Iuda. Alia littera: *trans Iordanem Galilaeae*, idest in comparatione ad Galilaeam. Sed prima expositio melior est. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam*. Duo dicit *qui ambulabat*, et *qui sedebat*; qui enim est in tenebris a principio quae non sunt multum condensae, nec stupefit ab eis, vadit, maxime quando sperat invenire lucem: et dum stupefactus est a tenebris, stat. Ista est differentia inter Iudaeos et gentiles: quia Iudaei quamvis essent in tenebris, non tamen totaliter oppressi erant ab eis, quia non omnes colebant idola, sed sperabant Christum venturum, et ideo ambulabant; Is. I, 10: *quis ambulavit in tenebris, et non est lumen ei? Speret in nomine domini* et cetera. Gentiles vero non expectabant; et ideo non erat spes de luce. Et iterum oppressi erant tenebris, quia idola colebant, quia secundum Ps. LXXV, 2, *notus in Iudaea Deus*, et ideo stabant. Et hoc est quod dicitur *populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam*. Lux Iudaeorum non magna, II Pet. I, 19: *habemus propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes sicut lucernae lucenti in caliginoso loco*, sed ista magna sicut solis lux; Mal. IV, 2: *vobis autem timentibus nomen domini orietur sol iustitiae. Et sedentibus*, idest gentibus, *in regione umbrae mortis*. Mors est damnatio in Inferno; Ps. XLVIII, 15: *mors depascet eos*. Umbra mortis est similitudo futurae damnationis, quae est in peccatoribus. Magna autem poena eorum qui in Inferno sunt, est separatio a Deo. Et quia peccatores iam separati sunt a Deo, ideo similitudinem habent futurae damnationis, sicut et iusti

similitudinem habent futurae beatitudinis; II Cor. III, 18: *nos autem gloriam domini speculantes in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem*. Et nota quod gentibus *lux orta est*, quia ipsi non iverunt ad lucem, sed lux venit ad eos; Io. III, 19: *lux venit in mundum. Orta est eis*. Et illa terra est in confinio Iudaeorum et gentium, ut ostenderet quod utrosque vocavit; Is. XLIX, 6: *parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob, et faeces Israel convertendas*. Et post: *dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Exinde coepit Iesus praedicare*. Posito loco ubi Christus primo praedicare incepit, hic ponitur modus praedicandi. *Exinde*, scilicet post superationem gulae, inanis gloriae et ambitionis, sive avaritiae, *coepit praedicare*: tales enim convenienter praedicare possunt. Et sic impletur illud Act. I, 1: *coepit Iesus facere et docere*. Vel *exinde*, idest post incarcerationem Ioannis, incepit publice praedicare: prius enim occulte et quibusdam, Io. I, 38 ss., scilicet Petro, Andreae, Philippo et Natanaeli, sed hic publice. Noluit autem primo praedicare publice, ut daret locum praedicationi Ioannis: aliter nihil valuisset, sicut lumen stellarum offuscatur per lumen solis. Significatur autem per hoc quod cessantibus figuris legis, incepit praedicatio Christi; I Cor. XIII, 10: *cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*. Per Ioannem enim significatur lex; infra XI, 13: *lex et prophetae usque ad Ioannem. Poenitentiam agite*. Notandum quod eadem verba dicit hic Christus, quae Ioannes, propter duo. Primo enim admonet nos de humilitate, ut scilicet nullus dedignetur verba ab aliis dicta praedicare, cum ipse fons ecclesiasticae scientiae eadem praedicaverit. Secundo quia Ioannes est vox; ipse vero verbum. Idem autem significatur per verbum et vocem, nisi quia verbum est expressivum vocis. Circa hoc autem duo facit: unum admonet; aliud promittit. Primum ibi *poenitentiam agite*; secundum ibi *appropinquabit enim regnum caelorum*. Sed quare non admonuit de iustitia in principio suae praedicationis, sed ad poenitentiam? Dicendum quod causa fuit, quia prius admonuit de iustitia per legem naturae, et Scripturae, sed transgressi erant; Is. XXIV, 5: *transgressi sunt leges, mutaverunt ius, dissipaverunt foedus sempiternum*. In hoc enim dat intelligere quod omnes peccatores invenit; I Tim. I, 15: *Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere*; Rom. III, v. 23: *omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei*. Et hoc est *poenitentiam agite*. Promittit autem aliud; unde *appropinquabit enim regnum caelorum*. Ista promissio in duobus differt a promissione veteris testamenti; quia ibi temporalia, hic caelestia, et aeterna; Is. I, 19: *si me audieritis, bona terrae comedetis*. Item ibi regnum Chananaeorum et Iebusaeorum; hic regnum caelorum; unde *appropinquabit, in vos, regnum caelorum*. Et ideo doctrina Christi dicitur novum testamentum: quia facta est ibi nova pactio inter nos et Deum de regno caelorum; Ier. XXXI, 31: *feriam domui Israel et domui Iuda foedus novum*. Secundo quia vetus lex simul cum promissione habebat comminationem; Is. I, 19: *si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis: quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos*. Et Deut. XXVIII idem habetur: ubi multae benedictiones promittuntur his qui legem servaverint, et multas comminatur Moyses maledictiones transgressoribus legis. Et hoc ideo est, quia vetus erat lex timoris, nova vero amoris. Augustinus: brevis differentia, timor et amor. Hebr. XII, 18: *non enim accessistis ad tractabilem et accessibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, et tubae sonum, et vocem verborum, quam qui audierunt excusaverunt se, ne eis fieret verbum*. Et ideo dicit *appropinquabit regnum caelorum*, scilicet beatitudo aeterna. Et dicit *appropinquabit*, quia ille qui dabat, ad nos descendit, quia nos non poteramus ascendere ad Deum. *Ambulans autem* et cetera. Postquam incepit praedicare, voluit suae praedicationis habere ministros: unde hic advocat ad se eos: et circa hoc duo facit, secundum quod duo paria ministrorum advocat. Quia primo Petrum et Andream; secundo Iacobum et Ioannem. Circa primum quatuor facit: primo enim describitur locus vocationis; secundo ponitur conditio vocatorum, ibi *erant enim piscatores*; tertio vocatio, ibi *et ait illis*; quarto ipsorum obedientia perfecta, ibi *at illi continuo relictis retibus secuti sunt eum*. Dicit ergo *ambulans iuxta mare Galilaeae*. Locus congruus: quia, sicut dicit Glossa, piscatores vocaturus, ambulat iuxta mare. Quantum autem ad mysterium, sciendum, quod stare Dei significat aeternitatem et immobilitatem; ipsius ambulare, temporalem nativitatem. Per hoc ergo quod ambulans discipulos vocavit, significatur quod per mysterium suae incarnationis nos ad se traxit; Ps. VII, 7: *exsurge, domine, in praecepto quod mandasti, idest disposuisti implendum, et synagoga populorum circumdabit te*. Et dicit *Galilaeae*, per quod intelligitur turbulentia huius mundi; Is. LVII, 20: *cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in conculcationem et lutum*. Christus similitudinem habuit peccatoris; Rom. VIII, 3: *misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati* et cetera. Consequenter vocatorum describitur conditio. Et primo quantum ad numerum; secundo quantum ad nomina; tertio quantum ad actum; quarto quantum ad officium. Dicit ergo *vidit duos*, non oculo corporis tantum, sed etiam mentis: visus enim eius est respectus misericordiae; unde Ex. III, 7: *videns vidi*

afflictionem populi mei, qui est in Aegypto et cetera. Et nota quod idem significatur per *duos*, et *fratres*: utrumque enim ad caritatem pertinet, quae consistit in dilectione Dei et proximi. Et ideo binos elegit, et binos ad praedicandum misit: et voluit significari per hoc caritas spiritualis, quia caritas firmatur magis, quando in natura fundatur; Ps. CXXXII, v. 1: *ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. Simonem qui vocatur Petrus*, nunc scilicet, sed non tunc: quia Christus postea imposuit ei hoc nomen, sed primo promisit; Io. I, 42: *tu vocaberis Cephas*, sed imposuit Matth. XVI, 18: *tu es Petrus. Et Andream.* Ista nomina debet habere quilibet praedicator. Simon enim interpretatur obediens; Petrus agnoscens; Andreas fortitudo. Et praedicator debet esse obediens, ut alios possit ad hoc invitare, Prov. XXI, 28: *vir obediens loquetur victorias*: agnoscens, ut alios sciat instruere: I Cor. XIV, 19: *volo quinque verba sensu meo loqui, ut alios instruam*, fortis, ut non terreatur comminationibus; Ier. c. I, 18: *dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum aereum*; Ez. III, 8: *dedi faciem tuam valentiolem faciebus eorum, et frontem tuam duriolem frontibus eorum, ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam.* Sequitur *mittentes rete in mare.* Quaerit Chrysostomus quare dominus captavit istam horam. Et dicit, ut daretur exemplum quod numquam debemus omittere servitium Dei propter occupationes. Vel ideo, quia per hunc actum praefigurabatur actus futurorum praedicatorum, quia per verba praedicatorum quasi per retia trahuntur homines. Ponitur officium *erant enim piscatores.* Et sciendum quod inter omnes homines, piscatores sunt simpliciores; et dominus de simplicissimo statu voluit habere homines, et illos eligere, ut non imputaretur sapientiae humanae id quod factum fuit per eos; I Cor. I, 26: *videte vocationem nostram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quae stulta sunt mundi eligit Deus, ut confundat sapientes.* Et ideo non elegit Augustinum, aut Cyprianum oratorem, sed Petrum piscatorem: et de piscatore lucratus est et imperatorem, et oratorem. *Et ait.* Hic ponitur vocatio, circa quam tria consideranda sunt. Primo enim invitat; secundo ducatum promittit; tertio praemium. Dicit ergo *venite.* Hoc ex sola liberalitate divina est, ut ad se trahat; Eccli. XXIV, 26: *transite ad me omnes qui concupiscitis me, et a generationibus meis adimplemini*; infra c. XI, 28: *venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Post me*, quasi dicat: ego vado, et vos venite *post me*, quia ego ero dux vester; Prov. IV, 11: *viam sapientiae monstrabo tibi, et ducam te per semitas aequitatis; quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum*; Ps. CXXXVIII, 17: *mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Faciam*, quasi, commutabo vestrum officium in maius. De istis dicitur Ier. XVI, 16: *ecce ego mittam piscatores multos, dicit dominus, et piscabuntur eos* et cetera. Et dicit *faciam*, quia frustra laborat praedicator exterior, nisi adsit interior gratia redemptoris: non enim virtute sua trahebant homines, sed operatione Christi. Et ideo dicit *faciam*. Ista quidem est maxima dignitas; unde Dionysius: nihil dignius in officio hominum quam Dei cooperatorem fieri. Dignitas enim sola in sua claritate consistit. Ad illam autem dignitatem magis appropinquant qui sic illuminantur quod alia illuminent. Quamquam vero illuminent homines qui sequuntur Christum, et quantum ad iustitiam magna faciunt, sed tamen asserunt dignitatem Christi quantum ad unum tantum; vita autem praedicatorum quantum ad duo; Dan. XII, 3: *qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates.* Ponitur eorum obedientia *at illi, relictis retibus et navi, secuti sunt eum.* Et ostendit obedientiam eorum quantum ad tria. Primo quantum ad promptitudinem, quia non distulerunt: unde *at illi.* Contra illos de quibus Eccli. V, 8: *ne differas de die in diem*; Gal. I, 15: *cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini.* Is. I, 5: *dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii.* Secundo quantum ad expeditionem, quia reliquerunt; quia non pensandus est census, sed affectus; quia omnia dimittit qui quicquid habere potest, dimittit. Sed quae necessitas relinquendi omnia? Chrysostomus: nullus potest possidere divitias, et perfecte ad regnum caelorum venire; sunt enim impedimentum virtutis, diminuunt enim sollicitudinem aeternorum, propter quod non perfecte potest homo inhaerere divinis. Et ideo dimittenda sunt; I Cor. c. IX, 25: *omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet* et cetera. Tertio quantum ad executionem, quia secuti sunt eum: non est enim nimis magnum dimittere omnia, sed perfectio consistit in sequela ipsius, quae est per caritatem; I Cor. XIII, 3: *si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Non enim consistit per se in exterioribus perfectio, scilicet paupertate, virginitate, et huiusmodi, nisi quia ista sunt instrumenta ad caritatem; et ideo dicit *et secuti sunt eum.* Consequenter agitur de alia vocatione: *et procedens inde vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedaei et Ioannem fratrem eius.* Et primo describuntur vocati; secundo ponitur vocatio, ibi *et vocavit* etc.;

tertio obedientiam vocatorum, ibi *illi autem, relictis retibus et patre, secuti sunt eum*. Vocati quadrupliciter describuntur. Quantum ad numerum, nomina, pietatem, et paupertatem. Dicit ergo *et procedens inde vidit alios duos fratres*. Nota quod a principio vocavit fratres: et quamvis multos alios vocavit, tamen de istis specialiter fit mentio, quia praecipui erant, et quia binos vocavit eos; lex enim nova in caritate fundatur; unde et in veteri testamento duos fratres vocavit, Aaron et Moysen, quia etiam ibi dabatur mandatum de caritate. Et quia perfectior est nova, ideo in principio vocatur duplex numerus fratrum. *Jacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem eius*. Per istos quatuor designatur doctrina quatuor Evangeliorum, vel quatuor virtutes: quia per Petrum, qui interpretatur agnoscens, virtus prudentiae; per Andream, qui interpretatur virilis, seu fortissimus, virtus fortitudinis; per Iacobum, qui interpretatur supplantator, virtus iustitiae; per Ioannem propter virginitatem, virtus temperantiae. Ponitur pietas, quia erant cum Zebedaeo patre. Chrysostomus: admiranda est eorum pietas, quia pauperes arte piscatoria panem quaerunt, et tamen senem patrem non derelinquunt. Eccli. III, 8: *qui timet Deum, honorat parentes*. Paupertas designatur in hoc, quia reficiebant retia sua. Nihilominus per istos qui mittebant retia, signantur illi qui in prima aetate negotiantur in mundo; per istos qui iam miserunt, et reficiebant, significantur illi qui diu negotiati sunt in mundo; et sunt iam per peccatum absorpti, et vocantur ad Christum. Thren. III, 27: *bonum est viro, cum portaverit iugum domini ab adolescentia sua. Et vocavit eos*, interius et exterius; ad Rom. VIII, 30: *quos praedestinavit, hos et vocavit*. Vocare interius nihil aliud est quam praebere auxilium humanae menti cum vult convertere nos. Sequitur de obedientia *illi autem, relictis retibus et patre, secuti sunt eum*. Nota quod duo superiores navem tantum, isti autem reliquerunt retia, navem et patrem: in quo significatur quod propter Christum debemus omittere omnes terrenas occupationes, quae designantur per rete; II Tim. II, 4: *nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus*; divitias, sive possessiones, quae designantur per navem; infra XIX, 21: *si vis perfectus esse, vade et vende omnia quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo, et veni, sequere me*; affectum carnalem, qui per patrem; Ps. XLIV, 11: *obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Mystice vero per Zebedaeum significatur mundus, qui interpretatur fluxus vehemens. Sed hic est quaestio: videtur enim quod isti peccaverunt dimittendo patrem senem et pauperem, quia filii tenentur subvenire parentibus. Et generaliter quaeritur utrum alicui liceat dimittere parentes in ultima necessitate, intrando religionem. Dicendum quod consilium numquam praeiudicat praecepto; sed hoc, scilicet *honora patrem tuum et matrem tuam*, Ex. XX, 12 est praeceptum; et ideo si pater nullo modo possit vivere nisi adiutus a filio, filius non debet intrare religionem. Sed hic casus non erat in Zebedaeo, quia poterat se iuvare, et habebat necessaria. Item est quaestio litteralis. Matthaeus enim videtur hic contrarius Ioanni et Lucae: Ioannes enim I, 28 dicit eos vocatos iuxta Iordanem; hic dicit iuxta mare Galilaeae. Item Lucas V, 10 dicit quod simul vocavit Petrum et Andream, Iacobum et Ioannem, licet de aliis duobus non fiat mentio, quia creditur quod ibi fuerint. Item ibi dicitur quod omnes simul, hic quod seorsum. Sed sciendum quod trina fuit vocatio apostolorum. Primo enim vocati sunt ad Christi familiaritatem, et illud dicitur Io., I, et hoc in primo anno praedicationis Christi. Nec obstat quod dicitur post: *ascenderunt cum eo discipuli eius in Cana Galilaeae*, quia secundum Augustinum non tunc erant discipuli, sed futuri erant: sicut si dicatur quod Paulus apostolus natus fuerit in Tharso Ciliciae, cum tunc non esset apostolus. Vel dicendum quod loquitur de aliis discipulis, qui vocantur omnes credentes in Christo. Secundo vocati fuerunt ad discipulatum; et de ista dicitur Lc. cap. V. Tertia vocatio fuit ut totaliter Christo adhaerent: et de ista hic dicitur; quod patet, secundum Augustinum, quia Luc. V, 11 de hoc habetur, *et subductis ad terram navibus*; ergo habebant navim, et curabant de ea, quasi ad eam redituri; hic vero dicit, *at illi, relictis omnibus et cetera*. Et ideo dicendum, quod de ultima sequela loquitur hic.

Lectio 3

[87338] Super Mt.*, cap. 4 l. 3 Consuetudo est apud reges, quod congregato exercitu procedunt ad bellum: ita Christus, congregato exercitu apostolorum, procedit ad pugnandum contra Diabolum per officium praedicationis, ad expellendum eum de mundo. Unde hic agitur de doctrina et praedicatione Christi. Et ponitur primo Christi praedictio; secundo effectus praedicationis, ibi *abiit opinio eius in totam Syriam et cetera*. Circa primum tria tangit. Primo sollicitudinem docentis et modum docendi, et propositae doctrinae confirmationem. Et sollicitudo ostenditur in duobus, quia non quaerebat propriam quietem; unde *circuibat*; Rom. XII, 11: *sollicitudine non pigri*. Secundo quia non erat acceptator personarum, terrarum, vel villarum, sed *circuibat totam Galilaeam*, absque differentia; Mc. I, 38: *eamus in proximas civitates, ut et ibi praedicem*; Ps. CII, 22: *in omni*

loco dominationis eius. Modus, ibi in synagogis docens. Duo dicit docens et praedicans; docens quae agenda sunt in praesenti, praedicans de futuris: vel docens ea quae pertinent ad instructionem morum, Is. XLVIII, 17: ego dominus docens te utilia, praedicans futura; Is. LII, 7: quam pulchri super montem pedes annuntiantis et praedicantis pacem, annuntiantis bonum, praedicantis salutem. Vel docens naturales iustitias: quaedam enim in theologia traduntur quae naturalis ratio dictat, scilicet iustitia, et huiusmodi: et quantum ad hoc dicit docens; quaedam vero quae excedunt rationem, sicut mysterium Trinitatis, et huiusmodi: et quantum ad hoc dicit praedicans. Sed obiicitur de hoc quod dicit Glossa, quod doceret naturales iustitias, ut est castitas, et humilitas, et huiusmodi: naturales enim virtutes non videntur posse dici virtutes, quia virtutes sunt per gratiam. Et dicendum quod inclinatio et inchoatio est naturalis; sed perfectio, qua gratus homo redditur, est ex gratia, politica, et ex assuetudine. In synagogis eorum. Nota duo. Primum quia quaerebat multitudinem, ut praedicatio magis proficeret; Ps. XXXIV, 18: confitebor tibi in Ecclesia magna. Item quia solum Iudaeis praedicabat; Act. XIII, 46: vobis primum oportuit praedicari verbum Dei. Et praedicans Evangelium regni: non fabulas et curiosa, sed quae ad Dei regnum pertinebant, et ea quae hominibus proficerent. Consequenter confirmatur praedicatio miraculis; Mc. ult., 20: illi autem profecti praedicaverunt ubique, domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Unde sanans. Languor potest referri ad infirmitates corporales, infirmitas ad infirmitatem animae: non enim minores sunt infirmitates animae quam corporis. Vel per languores graves infirmitates et diuturnas; per infirmitates quamcumque aliam; Ps. CII, 3: qui sanat omnes infirmitates tuas; Eccli. X, 12: brevem languorem praecidit medicus. Datur intelligi etiam in hoc quod praedicatores debent suam doctrinam confirmare per opera; et si non per miracula, per vitam virtuosam; Rom. XV, 18: non audeo aliquid loqui eorum quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium in verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute spiritus sancti. Et abiit opinio eius in totam Syriam. Hic ponitur effectus praedicationis: et est triplex, scilicet fama circa exemplum, fiducia quam homines de eo habebant, et devotio qua homines eum sequebantur. Dicit ergo abiit opinio eius in totam Syriam. Syria est regio a Capharnaum usque ad mare magnum: unde et in terra gentilium divulgatum est. Hoc etiam pertinet ad praedicatores, ut habeant testimonium bonum; Eccli. XLI, 15: curam habe de bono nomine; II Tim. II, 15: sollicitate autem cura teipsum probabilem exhibere Deo operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. Per Syriam autem potest intelligi superbia mundi, quia sic interpretatur: et fama Christi per totum mundum diffusa est. Fiducia, ibi et obtulerunt ei omnes male habentes; sciebant enim quod sanare poterat; Ier. XVII, 14: sana me, domine, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero. Et dicit primo abiit opinio eius etc., et post, obtulerunt ei etc., quia quando aliquis habet famam de sanctitate, homines facilius detegunt ei conscientiae vulnus. Variis languoribus et tormentis comprehensos. Per istas graves infirmitates designantur infirmitates spirituales. Per languores possunt intelligi diuturnae infirmitates, et signatur infirmitas diu perseverans; Eccli. X, 11: languor prolixior gravat medicum. Et quia aliqui gravantur infirmitate, aliqui vero acerbitate doloris, hoc significatur cum dicit et tormentis comprehensos: et significantur illi qui habent conscientiam gravatam remordentem; Ps. XVII, 5: circumdederunt me dolores mortis, dolores Inferni circumdederunt me. Et qui Daemonia habebant, et hoc est quod dicitur Lc. VI, 1: et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. Per hoc intelliguntur illi qui colebant idola; Ps. XCV, 5: omnes dii gentium Daemonia; I Cor. X, 20: nolo vos socios fieri Daemoniorum. Lunatici proprie dicuntur qui patiuntur infirmitatem cuiusdam amentiae in defectu lunae: et tunc arripiuntur a Daemonibus. Et Diabolus tunc magis affligit propter duas rationes. Unam assignat Hieronymus, et est ut infamet creaturam Dei; et hoc etiam fit in effectibus magicae artis, qua invocantur Daemones sub certis constellationibus et Daemones veniunt ad hoc ut extollant creaturam, et inducant ad idololatriam. Secunda ratio est melior, quia Diabolus non potest aliquid, nisi per virtutes corporis. Non est autem dubium, quod corpora inferiora immutantur secundum diversas immutationes corporum superiorum. Et ideo tunc Diabolus invocatus libenter venit, quando videt superiora corpora operari ad illum effectum pro quo invocatur. In defectu autem lunae, sicut patet, humiditates deficiunt; et ideo defectus lunae facit ad talem infirmitatem, quando terra non abundat humoribus; et ideo Diabolus tunc magis vexat: et hoc est et lunaticos. Per istos possumus intelligere inconstantes Eccli. XXVII, 12: homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur, qui habent propositum caste vivendi, sed vincuntur passionibus, secundum illud Rom. VII, 15: non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod odi malum, illud ago. Et paralyticos. Paralytici proprie dicuntur, qui habent membra resoluta, ita quod non possunt habere officium membrorum. Per istos significantur ignorantes: et isti omnes a Christo curantur; unde et curavit eos, scilicet perfecte. Consequenter ponitur tertius effectus, scilicet devotio sequentium; unde et secutae sunt

eum turbae multae; Ps. VII, 8: exurge, domine, in praecepto quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te. Sciendum autem quod diversimode aliqui sequebantur, quia quidam studio salutis, scilicet spiritualis, scilicet apostoli; unde supra: *relictis omnibus sequuti sunt eum;* et infra XIX, 27: *ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.* Quidam studio salutis corporalis; Lc. VI, 17: *turba copiosa plebis ab omni Iudaea, et Ierusalem, et maritima, et Tyri, et Sidonis, qui venerant ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis.* Quidam curiositate tantum videndi miracula; Io. VI, 2: *et sequebantur eum multi, quia videbant signa quae faciebat super his qui infirmabantur.* Alii ad insidiandum, ut Pharisei et Scribae; Ier. XX, 10: *audivi contumelias multorum, et terrorem in circuitu. De Galilaea.* Provincia est ubi Christus praecipue praedicabat, et interpretatur transmigratio. Per hoc significantur illi qui debent transmigrare de vitiis ad virtutes. *Et Decapoli.* Regio est ubi sunt decem villae; et significantur illi qui student ad observantiam decem mandatorum. *Et de Ierosolymis.* Ierosolyma interpretatur visio pacis; et significat illos qui desiderio pacis ad Christum veniunt; Ps. CXVIII, 165: *pax multa diligentibus nomen tuum.* *Et de Iudaea.* Iudaea interpretatur confessio; et significat illos qui per peccatorum remissionem ad Christum veniunt; Ps. CXIII, v. 2: *facta est Iudaea sanctificatio eius.* *Et de trans Iordanem;* et significantur illi qui per Baptismum ad Christum veniunt: in Iordane enim fuit figuratus Baptismus.

© 2006 *Fundación Tomás de Aquino quoad hanc editionem*

Iura omnia asservantur

OCLC nr. [49644264](#)

CORPUS THOMISTICUM

Sancti Thomae de Aquino

Super Evangelium S. Matthaei lectura

caput V ad versiculum X a

Reportatio Petri de Andria

Textum Taurini 1951 editum

ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas

denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit

Caput 5

Lectio 1

[87339] Super Mt.*, cap. 5 l. 1 *Videns autem Iesus turbas*. Hic dominus suam doctrinam proponit: et dividitur in partes tres. In prima ponitur doctrina Christi; in secunda ponitur virtus doctrinae; in tertia finis ad quem perducit. Secundum in cap. XIII; tertium in cap. XVII. Prima dividitur in tres. In secunda instruuntur ministri doctrinae; in tertia confunduntur adversarii. Secunda in cap. X; tertia in capite XI. Prima dividitur in duas. In prima proponitur doctrina Christi; in secunda confirmatur per miracula, in cap. VIII. Prima in duas. In prima praemittitur quasi quidam titulus ad doctrinam; in secunda explicatur ipsa doctrina, ibi *beati pauperes spiritu*. Circa primum tria facit. Primo describit locum, ubi doctrina fuit proposita; secundo auditores doctrinae; tertio ponit modum docendi. Secundum ibi *et cum sedisset*; tertium ibi *et aperiens os suum docebat eos*. Dicit ergo, ita dixi quod secuti sunt et cetera. *Videns autem Iesus turbas*. Ista littera duplicem intellectum habere potest. Primo sic. *Ascendit* ad docendum turbas, scilicet non fugiens. Unde Chrysostomus dicit, quod sicut artifex, quando videt praeparatam materiam, delectatur operari, ita sacerdos delectatur praedicare, quando populum videt congregatum; et ideo, *ascendit*; Ps. XXXIV, 18: *confitebor tibi in Ecclesia magna*. Vel aliter. *Ascendit*, fugiens scilicet turbas, ut securius discipulos doceret; Eccl. IX, v. 17: *verba sapientium audiuntur in silentio*. Et notandum quod legitur quod Christus habebat tria refugia: quandoque enim fugiebat ad montem, sicut dicitur hic; et Io. VIII, 1: *Iesus autem perrexit in montem oliveti*. Aliquando ad navem; Lc. V, 1: *cum turbae multae irruerent in eum (...) ascendens in unam navim, quae erat Simonis (...) sedens docebat*. Tertium in desertum; Mc. VI, 31: *eamus seorsum in desertum*. Et satis convenienter; in tribus enim homo potest habere refugium ad Deum: in protectione divinae altitudinis, quae per montem significatur; Ps. CXXIV, 1: *qui confidunt in domino sicut mons Sion*. In societate ecclesiastica, quae per navem designatur; Ps. CXXI, v. 3: *Ierusalem quae aedificatur ut civitas, cuius participatio eius in idipsum*. In solitudine religionis, quae per desertum accipitur, per contemptum temporalium; Osee II, 14: *ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor eius*; Ps. LIV, 8: *ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine*. Ascendit autem in montem propter quinque rationes. Prima ad ostensionem suae excellentiae: ipse enim est mons, de quo Ps. LXVII, 16: *mons Dei, mons pinguis*. Secunda ad ostendendum quod doctor huius doctrinae debet ad eminentiam vitae conscendere; Is. XL, 9: *super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion*. Chrysostomus: nemo potest in valle consistere, et de caelo loqui et cetera. Tertia ratio ad ostendendum altitudinem Ecclesiae cui doctrina proponitur; Is. II, 2: *erit mons domus domini in vertice montium, et elevabitur super colles*. Quarto ad ostendendum perfectionem huius doctrinae, quia perfectissima; Ps. XXXV, 7: *iustitia tua sicut montes Dei*. Quinto ut congrueret ista veteri legislationi, quae

data fuit in monte. Exod. XIX et XXIV. Consequenter ponuntur auditores *et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius*. Duo possunt notari in sessione eius. Humiliatio; Ps. CXXXVIII, 2: *tu cognovisti sessionem meam*. Quando erat in altitudine divinae maiestatis, non poterat capi eius doctrina; sed tunc coeperunt homines capere, quando se humiliavit. Vel hoc pertinet ad dignitatem magisterii; infra XXIII, 2: *super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei*. Ad studium enim sapientiae requiritur quies. *Accesserunt ad eum discipuli eius* etc., non tantum corpore, sed animo; Ps. XXXIII, 6: *accedite ad eum, et illuminamini*; Deut. XXXIII, 3: *qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius*. Et nota quod quando dominus praedicavit turbis, stetit; Lc. VI, 17: *descendens Iesus de monte stetit in loco campestri*; sed hic quando discipulis, sedit. Ex hoc inolevit consuetudo quod turbis praedicatur stando, religiosi sedendo. *Et aperiens os suum docebat eos*. Hic ponitur modus doctrinae. In hoc quod dicit *aperiens*, significatur quod diu ante tacuerat. Et demonstrat quod magnum et longum erat facturus sermonem, sicut dicit Augustinus. Vel quod magna et profunda dicturus erat; sic enim consueverunt facere homines; Iob III, 1: *post hoc Iob aperuit os suum, et maledixit diei suo*. Et dicit *suum*: prius enim aperuit ora prophetarum; Sap. X, 21: *sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas*: ipse enim est sapientia patris. Sed hic est quaestio: hic enim sermo ponitur quantum ad multa etiam Lc. VI, 20 ss. Sed videtur hic et ibi contrarietas, sicut patet in textu. Et ponit Augustinus duas solutiones. Una est quod iste est alius sermo ab illo: ipse enim primo ascendit in montem, et fecit hunc sermonem discipulis, et postea descendens invenit turbam congregatam, cui eadem praedicavit, et multa recapitulavit: et de hoc dicitur Lc. VI, 20 ss. Vel aliter dicendum, quod unus mons erat, et habebat planitiem in latere: illam planitiem elevabat monticulus alius. Unde dominus ascendit in montem, idest in planitiem illius montis. Et primo ascendit superius, et convocavit discipulos, et ibi elegit duodecim apostolos, sicut patet in Luca: et postea descendens invenit turbam congregatam, et venientibus discipulis sedit, et habuit sermonem istum ad turbas et discipulos. Et hoc videtur verius: quia Matthaeus dicit in fine sermonis, quod *mirabantur turbae super doctrina eius*. Tamen quodcumque accipiatur, non est contrarietas.

Lectio 2

[87340] Super Mt.*, cap. 5 l. 2 Posuit supra Evangelista quasi brevem titulum doctrinae Christi, nunc ponit ipsam doctrinam, et effectum eius, scilicet admirationem turbarum. Considerandum autem, quod secundum Augustinum in isto sermone domini tota perfectio vitae nostrae continetur. Et probat per id quod dominus subiungit finem ad quem ducit, scilicet repromissionem aliquam. Id autem quod maxime homo desiderat, est beatitudo. Unde dominus hic tria facit. Primo praemittit praemium quod consequitur istos qui istam doctrinam accipiunt; secundo ponit praecepta, ibi *nolite putare quoniam veni solvere legem* etc.; tertio docet quomodo aliquis potest pervenire ad observandum ea, ibi *petite et accipietis*. Circa primum duo facit, quia huius doctrinae aliqui sunt observatores tantum, aliqui ministri. Primo ergo describit beatitudinem observantium; secundo ministrantium, ibi *beati estis cum maledixerint vobis*. Notandum autem quod hic ponuntur plura de beatitudinibus; sed numquam aliquis in verbis domini posset ita subtiliter loqui, quod pertingeret ad propositum domini. Sciendum tamen quod in istis verbis includitur omnis plena beatitudo: omnes enim homines appetunt beatitudinem, sed differunt in iudicando de beatitudine; et ideo quidam istud, quidam illud appetunt. Invenimus autem quadruplicem opinionem de beatitudine. Quidam enim credunt, quod in exterioribus tantum consistat, scilicet in affluentia istorum temporalium; Ps. CXLIII, v. 15: *beatum dixerunt populum cui haec sunt*. Alii quod perfecta beatitudo consistit in hoc quod homo satisfaciatur voluntati suae; unde dicimus: *beatus est qui vivit ut vult*. Eccle. III, 12: *et cognovi quod non esset melius nisi laetari* et cetera. Alii dicunt quod perfecta beatitudo consistit in virtutibus activae vitae. Alii quod in virtutibus contemplativae vitae, scilicet divinorum et intelligibilium, sicut Aristoteles. Omnes autem istae opiniones falsae sunt: quamvis non eodem modo. Unde dominus omnes reprobat. Opinionem illorum qui dixerunt quod consistit in affluentia exteriorum, reprobat: unde dicit *beati pauperes*, scilicet quasi, non beati affluentes. Opinionem vero eorum qui ponebant beatitudinem in satisfactione appetitus, reprobat cum dicit *beati misericordes*. Sed sciendum quod triplex est appetitus in homine: irascibilis, qui appetit vindictam de inimicis, et hoc reprobat, cum dicit *beati mites*. Concupiscibilis, cuius bonum est gaudere et delectari: hoc reprobat cum dicit *beati qui lugent*. Voluntatis, qui est duplex, secundum quod duo quaerit. Primo quod voluntas nulla superiori lege coerceatur; secundo quod possit restringere alios ut subditos: unde desiderat praeesse, et non subesse. Dominus autem contrarium ostendit quantum ad utrumque. Et quantum

ad primum dicit *beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam*. Quantum autem ad secundum dicit *beati misericordes*. Ergo et illi qui ponunt beatitudinem in exteriori affluentia, et qui in satisfactione appetitus, errant. Illi autem qui ponunt beatitudinem in actibus activae vitae, scilicet moralibus, errant; sed minus, quia illud est via ad beatitudinem. Unde dominus non reprobatur tamquam malum, sed ostendit ordinatum ad beatitudinem: quia vel ordinantur ad seipsum, sicut temperantia et huiusmodi, et finis eorum est munditia cordis, quia faciunt vincere passiones; vel ordinantur ad alterum, et sic finis eorum est pax, et huiusmodi: opus enim iustitiae est pax. Et ideo istae virtutes sunt viae in beatitudinem, et non ipsa beatitudo; et hoc est *beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt*. Non dicit vident, quia hoc esset ipsa beatitudo. Et iterum *beati pacifici*, non quia pacifici, sed quia in aliud tendunt, *quoniam filii Dei vocabuntur*. Illorum autem opinio qui dicunt quod beatitudo consistit in contemplatione divinorum, reprobatur dominus quantum ad tempus, quia alias vera est, quia ultima felicitas consistit in visione optimi intelligibilis, scilicet Dei: unde dicit *videbunt*. Et notandum quod, secundum philosophum, ad hoc quod actus contemplativi faciant beatum, duo requiruntur: unum substantialiter, scilicet quod sit actus altissimi intelligibilis, quod est Deus; aliud formaliter, scilicet amor et delectatio: delectatio enim perficit felicitatem, sicut pulchritudo iuventutem. Et ideo dominus duo ponit *Deum videbunt et filii Dei vocabuntur*: hoc enim pertinet ad unionem amoris; I Io. cap. III, v. 1: *videte qualem caritatem dedit nobis pater, ut filii Dei nominemur et simus*. Item notandum quod in istis beatitudinibus quaedam ponuntur ut merita, et quaedam ut praemia: et hoc in singulis. *Beati pauperes spiritu*: ecce meritum; *quoniam ipsorum est regnum caelorum*: ecce praemium, et sic in aliis. Et notandum est etiam aliquid circa meritum in communi, et aliquid circa praemium in communi. Circa meritum sciendum, quod philosophus distinguit duplex genus virtutis: unum commune, quae perficit hominem humano modo; aliud specialis, quam vocat heroicam, quae perficit supra humanum modum. Quando enim fortis timet ubi est timendum, istud est virtus; sed si non timeret, esset vitium. Si autem in nullo timeret confisus Dei auxilio, ista virtus esset supra humanum modum: et istae virtutes vocantur divinae. Isti ergo actus sunt perfecti, et virtus etiam, secundum philosophum, est operatio perfecta. Ergo ista merita vel sunt actus donorum, vel actus virtutum secundum quod perficiuntur a donis. Item nota quod actus virtutum sunt illi de quibus lex praecipit; merita autem beatitudinis sunt actus virtutum; et ideo omnia quae praecipuntur et infra continentur, referuntur ad istas beatitudines. Unde sicut Moyses primo proposuit praecepta, et post multa dixit, quae omnia referebantur ad praecepta proposita: ita Christus in doctrina sua, primo praemisit istas beatitudines, ad quas omnia alia reducuntur. Circa primum autem notandum, quod Deus est praemium eorum qui ei serviunt; Thren. III, 24: *pars mea dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum*; Ps. XV, 5: *dominus pars haereditatis meae et calicis mei*; Gen. XV, 7: *ego dominus qui eduxi te de Ur Chaldaeorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam*. Et sicut Augustinus dicit in II confessionum, anima cum recedit a te, bona quaerit extra te. Homines autem diversa quaerunt; sed quidquid inveniri potest in qualibet vita, totum dominus repromisit in Deo. Aliqui enim ponunt summum bonum affluentiam divitiarum, per quam possunt pervenire ad maximas dignitates; dominus promittit regnum quod complectitur utrumque; sed ad hoc regnum dicit perveniri per viam paupertatis, non divitiarum. Unde *beati pauperes*. Alii perveniunt ad istos honores per bella; dominus autem dicit *beati mites* et cetera. Alii consolationes quaerunt per voluptates; dominus dicit *beati qui lugent*. Aliqui nolunt subdi; dominus autem dicit, *beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam*. Aliqui volunt vitare malum opprimendo subditos; dominus dicit *beati misericordes* et cetera. Aliqui ponunt visionem Dei in contemplatione veritatis in via; dominus autem promittit in patria; unde *beati mundo corde* et cetera. Et notandum quod ista praemia, quae dominus hic tangit, possunt dupliciter haberi, scilicet perfecte et consummate, et sic in patria tantum: et secundum inchoationem et imperfecte, et sic in via. Unde sancti habent quamdam inchoationem illius beatitudinis. Et quia in hac vita non possunt explicari illa sicut erunt in patria; ideo Augustinus exponit secundum quod sunt in hac vita *beati ergo pauperes spiritu*: non spe tantum, sed etiam re. Lc. XVII, v. 21: *regnum Dei intra vos est*. Unde istis praemissis, accedamus ad litteram. In istis beatitudinibus duo facit Evangelista. Primo ponuntur ipsae beatitudines; secundo manifestatio beatitudinum, ibi *beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum caelorum*; hoc enim est declarativum omnium beatitudinum. Virtus autem tria facit: quia removet a malo, operatur et facit operari bonum, et disponit ad optimum. Primo ergo determinat de primo, ibi *beati pauperes*; de secundo, ibi *beati qui esuriunt*; de tertio, ibi *beati mundo corde*, determinat. Removet autem virtus a tribus malis: cupiditatis, crudelitatis sive inquietudinis, et voluptatis noxiae. Primum notatur ibi *beati pauperes*; secundum ibi *beati misericordes*; tertio ibi *beati qui lugent*. Dicit ergo *beati pauperes*, dupliciter legitur. Primo sic *beati pauperes*, idest humiles, qui se aestimant

pauperes: illi enim sunt vere humiles, qui se pauperes aestimant, non solum in exterioribus, sed etiam in interioribus; Ps. XXXIX, 18: *ego autem mendicus sum et pauper*, contra illud Apoc. III, 17: *dicis quia dives sum, et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus, et nudus et cetera*. Et tunc hoc quod dicit *spiritu*, potest tripliciter legi. Spiritus enim aliquando dicitur superbia hominis; Is. II, 22: *quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus est, quia excelsus reputatus est ipse*; Is. XXV, 4: *spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem*. Et dicitur superbia spiritus quia sicut per flatum inflantur utres, ita per superbiam homines; Col. II, 18: *inflatus sensu carnis suae*. Ergo *beati pauperes*, scilicet hi, qui parum habent de spiritu superbiae. Vel accipitur spiritus pro voluntate hominis. Quidam enim sunt necessitate humiles, et isti non sunt beati, sed qui humilitatem affectant. Tertio accipitur pro spiritu sancto; unde *beati pauperes spiritu*, qui humiles sunt per spiritum sanctum. Et istae duae quasi ad idem redeunt. Et dicit *pauperes spiritu*, quia humilitas dat spiritum sanctum; Is. LXVI, 2: *ad quem respiciam nisi ad pauperulum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos*? Istis pauperibus repromittitur regnum, in quo intelligitur summa excellentia. Et licet istud retribuatur cuilibet virtuti, specialiter tamen datur humilitati; quia *omnis qui se humiliat exaltabitur*, infra cap. XXIII, 12. Et Prov. XXIX, 23: *humilem spiritum suscipiet gloria*. Vel aliter, secundum Hieronymum. *Pauperes spiritu*, ad litteram, in abdicatione rerum temporalium. Et dicit *spiritu*: quia quidam pauperes necessitate sunt, sed non debetur illis beatitudo, sed illis qui voluntate. Et isti dicuntur dupliciter; quia etsi aliqui divitias habent, tamen non habent eas in corde; Ps. LXI, 11: *divitiae si affluent, nolite cor apponere*. Aliqui nec habent, nec affectant, et istud securius est, quia mens trahitur a spiritualibus ex divitiis: et isti dicuntur proprie pauperes spiritu, quia actus donorum, qui sunt supra humanum modum, sunt hominis beati: et quod homo omnes divitias abiiciat, ut nec aliquo etiam modo appetat, hoc est supra humanum modum. Istis autem repromittitur regnum caelorum, in quo notatur non solum altitudo honoris, sed affluentia divitiarum; Iac. II, 5: *nonne Deus eligit pauperes in hoc mundo, divites in fide*? Et nota quod Moyses primo promisit divitias; Deut. XXVIII, 1: *faciet te dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quae versantur in terra*; et infra: *benedictus tu in civitate, et benedictus in agro*. Et ideo ut distinguat dominus legem veterem a nova, primo ponit beatitudinem in contemptu divitiarum temporalium. Item, secundum Augustinum nota, quod ista beatitudo pertinet ad donum timoris: quia timor, maxime filialis, facit habere reverentiam ad Deum; et ex hoc contemnit homo divitias. Ponit Isaias beatitudines descendendo; Is. XI, 1: *egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet, et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris domini*. Christus e converso a dono timoris, scilicet a paupertate, quia Isaias praenuntiavit adventum Christi ad terram; Christus autem de terra sursum trahebat. *Beati mites*. Haec est secunda beatitudo; sed ne aliquis dicat quod sufficit paupertas ad beatitudinem, ostendit quod non sufficit: immo requiritur mansuetudo, quae temperat circa iras, sicut temperantia circa concupiscentias: ille enim est mitis, qui nec irritatur. Hoc autem poterit fieri per virtutem, ut scilicet non irascaris nisi causa iusta; sed si habeas etiam causam iustam, et non provocaris, hoc est supra humanum modum; et ideo dicit *beati mites*. Pugna enim est propter abundantiam exteriorum rerum; et ideo numquam esset turbatio, si homo divitias non affectaret; et ideo qui non sunt mites, non sunt pauperes spiritu. Et propterea statim subiungit *beati mites*. Et nota, quod hoc in duobus consistit. Primo quod homo non irascatur; secundo, quod si irascatur, iram temperet. Ita dicit Ambrosius: prudentis est irae motus temperare, nec minor virtus dicitur temperate irasci, quam omnino non irasci est: plurimumque hoc levius, illud fortius existimo et cetera. Chrysostomus dicit: inter multas promissiones aeternas ponit unam terrenam. Unde, ad litteram, terram istam possident mites. Multi enim litigant, ut possessiones acquirant, sed frequenter vitam et omnia perdunt; sed frequenter mansueti totum habent; Ps. XXXVI, 11: *mansueti haereditabunt terram*. Sed melius exponitur, ut referatur ad futurum. Et potest tunc exponi multipliciter. Hilarius sic: *possidebunt terram*, idest corpus Christi glorificatum, quia erunt conformes in corpore suo illi claritati; Is. XXXIII, v. 17: *videbunt regem in decore suo; oculi eius cernent terram de longe*; Phil. III, 21: *reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae*. Vel aliter. Ista terra modo est mortuorum, quia subiecta est corruptioni, sed liberabitur a corruptione secundum apostolum, Rom. c. VIII, 21. Ergo ista terra, quando erit clarificata et liberata a servitute corruptionis, vocabitur terra viventium. Vel per terram intelligitur caelum Empyreum, in quo sunt beati: et vocatur terra, quia sicut se habet terra ad caelum, ita caelum illud ad caelum sanctae Trinitatis. Vel *possidebunt terram*, idest corpus suum glorificatum. Augustinus exponit metaphorice: et dicit quod per hoc intelligenda est quaedam soliditas sanctorum in cognitione primae veritatis; Ps. XXVI, 13: *credo videre bona domini in terra*

viventium. Ista secunda beatitudo adaptatur dono pietatis: quia illi proprie irascuntur, qui non sunt contenti divina ordinatione. *Beati qui lugent* et cetera. Positae sunt duae beatitudines, per quas abstrahimur a malo cupiditatis et crudelitatis; hic ponitur tertia, per quam abstrahimur a malo noxiae voluptatis, vel iucunditatis: et hoc est *beati qui lugent*. In veteri testamento terrena promittebat, et terrenam iucunditatem; Ier. XXXI, 12: *confluent ad bona domini super frumento, vino et oleo* etc.; et post: *laetabitur virgo in choro, iuvenes et senes simul*. Sed per contrarium dominus ponit beatitudinem in luctu. Notandum autem quod non quicumque ploratus luctus dici potest; sed ille quo quis mortuum plorat sibi dilectum: dominus enim per excessum loquitur hic. Sicut supra *beati pauperes*, ita hic de maximo luctu mentionem facit; sicut enim nullam recipiunt consolationem hi qui mortuum plorant, ita dominus vult vitam nostram in luctu esse; Ier. VI, 26: *luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum* et cetera. Et potest iste luctus tripliciter exponi. Primo pro peccatis non solum propriis, sed etiam alienis: quia si lugemus mortuos carnaliter, multo magis spiritualiter; I Reg. XVI, v. 1: *usquequo tu luges, Saul?* et cetera. Ier. IX, 1: *quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrimarum? Et plorabo die ac nocte interfectos filiae populi mei*. Ponitur autem satis congrue ista beatitudo post praemissam. Posset enim quis dicere: sufficit non facere malum: et verum est a principio ante peccatum; sed post commissum peccatum non sufficit nisi satisfacias. Secundo potest accipi de luctu pro incolatu praesentis miseriae; Ps. CXIX, 5: *heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*. Istud est *irriguum superius et inferius*, de quo Ios. XV, 19: *pro peccatis plorate, et pro caelestis patriae incolatu*. Tertio, secundum Augustinum, pro luctu quem habent homines de gaudiis saeculi, quae dimittunt veniendo ad Christum: homines enim aliqui saeculo moriuntur, et saeculum moritur eis; Gal. ult., 14: *per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*. Nos autem sicut de mortuis lugemus, ita illi lugent: quia non potest esse quin, in dimittendo, aliquem dolorem sentiant. Isti autem triplici luctui triplex consolatio respondet: quia luctui pro peccatis datur remissio peccatorum, quam petebat David dicens Ps. 1, 14: *redde mihi laetitiam salutaris tui*. Dilationi caelestis patriae, et incolatui praesentis miseriae respondet consolatio vitae aeternae, de qua Ier. XXXI, v. 13: *convertam luctum vestrum in gaudium, et consolabor eos, et laetificabo a dolore suo*; et Is. ult., 13: *in Ierusalem consolabimini*. Tertio luctui respondet consolatio divini amoris: quando enim aliquis dolet de amissione rei dilectae, consolationem recipit si aliam rem magis dilectam acquirit. Unde homines consolantur, quando pro temporalibus rebus recipiunt spirituales et aeternas, quod est spiritum sanctum recipere; quare dicitur Paraclitus Io. XV, 26. Per spiritum sanctum enim, qui est amor divinus, homines gaudebunt; Io. XVI, 20: *tristitia vestra convertetur in gaudium*. Et notandum, quod ista beatitudo appropriatur dono scientiae, quia illi lugent qui miseras aliorum cognoscunt: unde de quibusdam talem scientiam non habentibus dicitur Sap. XIV, 22: *in magno viventes inscientiae bello, et tot et tam magna mala pacem appellant*; e converso Eccle. I, 18: *qui addit scientiam, addit et laborem*. Et notandum quod ista praemia ita ordinantur, quod semper secundum addit super primum. Primo enim dixit *beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum caelorum*; postea *quoniam ipsi possidebunt terram*: plus enim est possidere, quam habere tantum. Item postea *quoniam ipsi consolabuntur*: plus enim est consolari, quam possidere, aliqui enim possident ista, sed non delectantur in eis. Consequenter positae beatitudinibus, quae pertinent ad remotionem mali, hic ponitur beatitudo quae pertinet ad operationem boni. Est autem duplex bonum nostrum, iustitiae scilicet, et misericordiae. Et ideo duo ponit. Quantum ad primum dicit *beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam*. Iustitia tripliciter sumitur, secundum Chrysostomum et philosophum. Quandoque enim pro omni virtute: et dicitur omnis virtus iustitia legalis, quae praecipit de actibus virtutum. Unde in quantum homo obedit legi, implet opus omnium virtutum. Alio modo secundum quod est specialis virtus, de quatuor cardinalibus, quae opponitur avaritiae, vel iniustitiae, et est circa emptiones, venditiones, conductiones. Quod ergo dicit hic *qui esuriunt iustitiam*, potest intelligi generaliter, vel specialiter. Si intelligatur de generali, hoc dicit propter duas rationes. Prima Hieronymi, qui dicit quod non sufficit quod homo iustitiae opus operetur, nisi cum desiderio operetur; Ps. LIII, 8: *voluntarie sacrificabo tibi* et cetera. Et alibi, Ps. XLI, 3: *sitivit anima mea ad Deum fontem vivum* et cetera. Amos VIII, 11: *mittam famem in terram istam, non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum Dei*. Ergo est esuries quando cum desiderio operatur quis. Alia ratio. Iustitia est duplex, perfecta et imperfecta: perfectam in mundo habere non possumus, quia *si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*, I Io. I, 8. Et Is. LXIV, 6: *omnes iustitiae nostrae quasi pannus menstruatae*. Sed hanc habemus in caelo; Is. LX, v. 21: *populus tuus omnes iusti in perpetuum haereditabunt terram*. Sed desiderium iustitiae possumus hic habere: et ideo dicit *beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam* et cetera. Et est simile illud quod Pythagoras fecit. Tempore enim Pythagorae illi qui studebant, vocabantur sophi, id est

sapientes; Pythagoras autem noluit vocari sophos, idest sapiens, sed philosophus, hoc est sapientiae amator: ita vult dominus quod sui sint, et vocentur amatores iustitiae. Si autem intelligatur de iustitia speciali, quae est, quod homo reddat unicuique quod suum est, convenienter dicitur *beati qui esuriunt* etc.; quia esuries et sitis proprie avarorum est, quia numquam satiantur qui aliena iniuste possidere desiderant: unde ista esuries, de qua dicit dominus, opponitur huic, scilicet avarorum. Et vult dominus quod ita anhelemus ad istam iustitiam, quod numquam quasi satiemur in vita ista, sicut avarus numquam satiatur. *Beati ergo qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur*. Conveniens praemium ponitur *saturabuntur*, et primum in aeterna visione, videbunt enim Deum per essentiam; Ps. XVI, v. 15: *satiabor cum apparuerit gloria tua*: ibi enim nihil restabit ad desiderandum; Ps. CII, 5: *qui replet in bonis desiderium tuum*; Prov. X, 24: *desiderium suum iustis dabitur*. Secundo in praesenti. Et haec est duplex. Una est in bonis spiritualibus, hoc est in impletionem mandatorum Dei; Io. IV, 34: *meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius*: et de isto exponit Augustinus. Alio modo accipitur de saturitate rerum temporalium. Homines iniusti numquam saturantur, sed homines qui habent terminum suum ipsam iustitiam, ultra non procedunt; Prov. XIII, 25: *iustus comedit, et replet animam suam*. Ista beatitudo secundum Augustinum reducitur ad donum fortitudinis: quia quod homo iuste operetur, hoc pertinet ad fortitudinem. Item superaddit aliquid praemio supra posito, quia saturari est implere totaliter desiderium. Item nota quod primo dicit *beati qui lugent*: homo enim quando infirmus est, non appetit comedere, sed tunc appetere incipit, quando iam incipit sanari; et ita est in spiritualibus, quod quando homines sunt in peccato, non sentiunt famem spiritualem, sed quando dimittunt peccata, tunc sentiunt; et ideo statim subdit *beati misericordes*: quia iustitia sine misericordia crudelitas est, misericordia sine iustitia mater est dissolutionis. Et ideo oportet quod utrumque coniungatur, secundum illud Prov. III, 3: *misericordia et veritas non te deserant* et cetera. Ps. LXXXIV, 11: *misericordia et veritas obviaverunt sibi* et cetera. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Misericordem esse est habere miserum cor de miseria aliorum: tunc autem habemus misericordiam de miseria aliorum, quando illam reputamus quasi nostram. De nostra autem dolemus, et studemus repellere. Ergo tunc vere misericors es, quando miseriam aliorum studeas repellere. Est autem duplex miseria proximi. Prima in istis rebus temporalibus; et ad istam debemus habere miserum cor; I Io. III, 17: *qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necesse habere, et cluserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?* Secunda qua homo per peccatum miser efficitur: quia, sicut beatitudo est in operibus virtutum, ita miseria propria in vitiis; Prov. XIV, 34: *miseros facit populos peccatum*. Et ideo quando admonemus corruentes ut redeant, misericordes sumus; infra IX, v. 36: *videns autem Iesus turbas, misericordia motus est*. Isti ergo misericordes beati. Et quare? *Quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Et sciendum quod semper dona Dei excedunt merita nostra; Eccli. XXXV, 13: *quoniam dominus retribuens est, et septies tantum retribuet tibi*. Ergo multo maior est misericordia quam dominus impendet nobis, quam illa quam impendimus proximo. Ista misericordia inchoatur in hac vita dupliciter. Primo, quia relaxantur peccata; Ps. CII, 3: *qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis*. Secundo, quia removet defectus temporales, ita quod solem suum facit oriri; perficietur tamen in futuro, quando omnis miseria, et culpa, et poenae removebuntur; Ps. XXXV, 6: *domine, in caelo misericordia tua*. Et hoc est *quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Ista beatitudo reducitur ad donum consilii: quia hoc est singulare consilium ut inter pericula huius mundi misericordiam consequamur; I Tim. IV, 8: *pietas ad omnia utilis est*; Dan. IV, 24: *consilium meum regi placeat*. Sic ergo positi sunt actus virtutum, quibus removemur a malo, et operamur bonum. Nunc ponuntur actus quibus disponimur ad optimum; unde *beati mundo corde* et cetera. Ista beatitudo in duobus consistit: in visione Dei et dilectione proximi, unde primo ponit beatitudinem quae pertinet ad visionem Dei; secundo beatitudinem quae pertinet ad dilectionem proximi, ibi *beati pacifici* et cetera. Dicit ergo *beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Hic primo est quaestio litteralis. Habemus enim quod Deus videri non potest: I Io. IV, v. 12: *Deum nemo vidit unquam*. Et ne aliquis diceret, quod quamvis nullus videat in praesenti, videbit in futuro, removet hoc apostolus I Tim. ult., 16: *lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*. Sed sciendum quod circa hoc sunt diversae opiniones. Aliqui enim posuerunt quod numquam Deus per essentiam videatur, sed in aliqua refulgentia suae claritatis; sed hoc reprobatur Glossa super illud Exod. XXXIII, 20: *non videbit me homo, et vivet*, propter duo. Primo, quia hoc repugnat auctoritati sacrae Scripturae, I Io. III, 2: *videbimus eum sicuti est*. Item I Cor. XIII, 12: *videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem*. Item rationi, quia beatitudo hominis est ultimum bonum hominis, in quo quietatur desiderium eius. Naturale autem desiderium est, quod homo videns effectus inquirat de causa: unde etiam admiratio

philosophorum fuit origo philosophiae, quia videntes effectus admirabantur, et quaerebant causam. Istud ergo desiderium non quietabitur, donec perveniat ad primam causam, quae Deus est, scilicet ad ipsam divinam essentiam. Videbitur ergo per essentiam. Alii plus etiam erraverunt ponentes contrarium: quia dixerunt quod non solum videbimus oculo mentis, sed etiam corporis, essentiam Dei, et quod Christus videt oculo corporali essentiam divinam. Sed hoc non convenit: quod patet primo ex auctoritate quae hic ponitur, quia non diceret *beati mundo corde*; sed, beati qui habent mundos et puros oculos. Ergo dat intelligere, quod non videtur nisi corde, idest intellectu: sic enim accipitur hic cor, sicut et Ephes. I, 18: *illuminatos oculos cordis vestri*. Secundo, quia sensus corporis non potest nisi in suum obiectum; si autem dicatur quod tunc habebit maiorem potentiam, dicendum quod tunc non esset visio corporalis, quia oculus corporalis non videt nisi colores, essentiam autem per accidens, secundum Augustinum Lib. ult. de civitate Dei, c. XIX. Sicut cum video vivens, possumus dicere quod video vitam, inquantum video quaedam indicia quibus indicatur mihi vita sua; ita erit in visione divina, quia tanta erit refulgentia in caelo novo, et terra nova, et corporibus glorificatis, quod per ista dicemur videre Deum quasi oculis corporalibus. Ergo *beati mundo corde* et cetera. Solvit vero illud, *Deum nemo vidit unquam*, tripliciter. Primo quia non visione comprehensiva; secundo oculis corporalibus; tertio in hac vita: quia si alicui datum fuerit quod viderit in hac vita Deum, hoc fuit quia totaliter alienatus est et elevatus supra sensus corporales. Et ideo dicitur *beati mundo corde*: quia sicut oculus videns colorem oportet quod sit depuratus, ita mens videns Deum; Sap. I v. 1: *in simplicitate cordis quaerite illum, quoniam invenitur ab his qui non tentant illum; apparet autem his qui fidem habent in illum*: fide enim purificatur cor; Act. XV, 9: *fide purificans corda eorum*. Et quia visio succedet fidei, ideo dicitur *quoniam ipsi Deum videbunt*. *Beati mundo corde*, qui scilicet habent munditiam generalem ab alienis cogitationibus, per quam cor eorum templum Dei sanctum est, in quo Deum contemplandum vident: templum enim a contemplando dici videtur. Specialiter vero *beati mundo corde*, idest qui habent munditiam carnis: nihil enim ita impedit spiritualem contemplationem, sicut immunditia carnis. *Pacem sequimini, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum*, Hebr. XII, 14. Et ideo quidam dicunt quod virtutes morales proficiunt ad vitam contemplativam, et praecipue castitas. Et secundum hoc *beati mundo corde*, potest intelligi de visione viae: sancti enim qui habent cor repletum iustitia, vident excellentius quam alii qui vident per effectus corporales: quanto enim effectus sunt propinquiores, tanto Deus magis cognoscitur per illos. Unde sancti qui habent iustitiam, caritatem, et huiusmodi effectus, qui sunt simillimi Deo, cognoscunt magis quam alii; Ps. XXXIII, 9: *gustate, et videte quoniam suavis est dominus*. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*. Hic ponitur septima beatitudo: et, sicut dictum est, virtutes ad optimum disponentes disponunt ad duo, scilicet ad visionem Dei et dilectionem. Et sicut munditia cordis disponit ad visionem Dei, ita pax ad dilectionem Dei disponit, qua filii Dei nominamur et sumus; et sic disponit ad dilectionem proximi, quia, sicut dicitur I Io. IV, v. 20, *qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Et notandum quod hic ponuntur duo praemia beatitudinis, videlicet *beati pacifici*, et *beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*. Et omnia praecedentia reducuntur ad ista duo, et sunt effectus omnium praecedentium. Quid enim agitur per paupertatem spiritus, per luctum, per mansuetudinem, nisi ut mundum cor habeatur? Quid per iustitiam et misericordiam, nisi ut pacem habeamus? Is. XXXII, 17: *fructus iustitiae pax, et cultus iustitiae silentium, et securitas usque in sempiternum*. *Beati ergo pacifici*. Sed videndum est quid sit pax, et quomodo ad eam possimus pervenire. Pax est tranquillitas ordinis. Ordo autem est parium dispariumque sua loca cuique tribuens dispositio. Ergo pax est in hoc quod omnes teneant sua loca. Unde debet mens hominis primo Deo subiecta esse. Secundo motus et vires inferiores, quae sunt nobis et brutis communes, subiecta esse homini: per rationem enim homo praeest animalibus; Gen. I, 26: *faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et praesit piscibus maris, et volatilibus caeli, et bestiis universaeque terrae, omnique reptili quod movetur in terra*. Tertio ut homo pacem habeat ad alios, quia sic totaliter erit ordinatus. Ista autem ordinatio non potest esse nisi in hominibus sanctis; Ps. CXVIII, 165: *pax multa diligentibus nomen tuum*; Is. XLVIII, v. 22: *non est pax impiis*: pacem enim interioriorem habere non possunt; Sap. XIV, 22: *in magno viventes inscientiae bello, tot et tam magna mala pacem appellant*. Pacem talem mundus dare non potest; Io. XIV, 27: *non quomodo mundus dat, ego do vobis*. Item non sufficit totum hoc, sed debent inter discordes pacem facere; Prov. XII, 20: *qui ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium*. Tamen sciendum quod ista pax hic inchoatur, sed non perficitur, quia nullus potest totaliter habere motus brutales rationi subiectos; Rom. VII, 23: *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis*. Unde vera erit in vita aeterna; Ps. IV, 9: *in pace in idipsum dormiam et requiescam*; Phil. IV, 7: *pax Dei*

*exuperat omnem sensum. Quoniam filii Dei vocabuntur, triplici ratione. Prima est, quia habent officium filii Dei: ad hoc enim filius dicitur venisse in mundum, ut congregaret dispersos; Ephes. II, 14: ipse enim est pax nostra; Col. I, 20: pacificans in sanguine crucis eius, sive quae in terris, sive quae in caelis. Secundo, quia per pacem cum caritate pervenitur ad regnum aeternum, in quo omnes filii Dei vocabuntur; Sap. V, 5: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. Ephes. IV, 3: solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Tertio, quia per hoc homo assimilatur Deo, quia ubi est pax, non est aliqua resistentia; Deo autem nullus resistere potest; Iob IX, 4: quis restitit ei, et pacem habuit? Et notandum quod istae beatitudines sibi invicem superaddunt: plus enim est misericordiam consequi quam saturari; quia saturari est impleri eo quod est sibi proportionatum, sed misericordia superabundat. Item non omnes qui misericordiam accipiunt, admittuntur a rege ad videndum regem. Item plus est esse filium regis, quam regem videre. Et tamen sciendum, quod per omnia ista unum praemium designatur. Sed quare ita dominus per multa voluit significare illud? Dicendum quod omnia quae in inferioribus divisa sunt, in superioribus congregantur. Et quia in rebus humanis ista inveniuntur dispersa, et nos manuducimur per sensibilia, ideo dominus per multa significavit illud praemium aeternum. Ista autem septima beatitudo adaptatur dono sapientiae: sapientia enim facit esse filios Dei. Item notandum, quod in septima beatitudine ponitur pax, sicut in die septima requies, Gen. II, 2. Consequenter ponitur octava beatitudo, quae designat perfectionem omnium praecedentium: tunc enim homo in omnibus illis perfectus est, quando nullam deserit propter tribulationes; Eccli. XXVII, 6: vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis. Beati ergo qui persecutionem patiuntur et cetera. Sed aliquis forte audiens *beati pacifici*, dicet hos non esse beatos propter persecutionem: quia persecutio pacem turbat, vel totaliter tollit; sed certe non interiorem, sed exteriorem; Ps. CXVIII, 165. Pax multa diligentibus legem tuam et cetera. Ipsa autem persecutio non facit beatum, sed eius causa: unde dicit *propter iustitiam*; I Pet. III, 14: *si quid patimini propter iustitiam, beati*. Chrysostomus: non dicit a Paganis et pro fide, sed propter iustitiam.*

© 2006 Fundación Tomás de Aquino quoad hanc editionem

Iura omnia asservantur

OCLC nr. [49644264](#)

CORPUS THOMISTICUM

Sancti Thomae de Aquino

Super Evangelium S. Matthaei lectura

caput V a versiculo X b ad versiculum XXII

Reportatio Petri de Andria

Textum Leoninum 1969 praebitum

ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas

denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit

Caput 5

Versiculus 10

[87564] Super Mt.*, cap. 5 v. 10 Unde dicit: *propter iustitiam*, I Petr. III 14: *si quid patimini*. Chrysostomus: *non dicit: a Paganis et secundum fidem, sed: propter iustitiam, quia (non) a quo et propter quamcumque causam sed propter iustitiam patris martyrium est*, Eccli. IV 33: *pro iustitia agonizare*. Prophetiae occisi sunt non quia negaverunt fidem sed quia veritatem annuntiaverunt; Ioannes Baptista quia veritatem annuntiabat occisus est et martyr fuit. Et notandum quod haec beatitudo octavo loco ponitur, sicut octava die circumcisio fiebat in qua quaedam generalis circumcisio martyrum praenuntiatur. Quoniam ipsorum est regnum. Hoc videtur esse ex eo quod ponitur in prima beatitudine; unde a sanctis diversimode exponitur. Quidam enim dicunt quod idem est istud et id quod dicitur: *beati pauperes quoniam ipsorum*, et hoc ad designandum perfectionem patientiae, Iac. I 4; perfectio autem semper designatur per hoc quod revertitur ad sui principium, sicut apparet in circulo. Item ille qui persecutionem patitur propter iustitiam pauper est et debentur sibi omnia alia, quia *mites et misericordes* et sic de omnibus; et ideo non solum primum praemium debetur sibi sed omnia praemia. Alii dicunt quod non est idem; unde dicit Ambrosius quod ponitur regnum caelorum quantum ad gloriam animae et cordis: virtuti enim animae respondit regnum caelorum, sed martyrio respondit beatitudo quae consistit in glorificatione corporum, propter supplicia quae passa sunt. Vel aliter: regnum caelorum pauperibus promittitur in spe quia non statim evolant, sed martyribus in re quia statim evolant.

Versiculus 11

[87565] Super Mt.*, cap. 5 v. 11 Beati estis. Hic tangit dignitatem illorum qui debent docere ipsam doctrinam apostolorum. Et sciendum quod omnes beatitudines ad tria pertinent, quia primae tres sunt ad removendum malum, scilicet: *beati pauperes, beati mites et beati qui lugent*; aliae quattuor, ad operandum bonum; ultima autem pertinet ad patienter sustinendum malum. Debent autem ista tria esse per excellentiam in doctore sacrae Scripturae, quia in tolerando mala non solum deberet patienter sustinere sed deberet gaudere; item deberet remove mala ab aliis; item deberet tertio illuminare ad bonum. Unde in istis tribus apostolicam dignitatem commendat per ordinem, et incipit a persecutione quia per hoc designatur perfectio omnium aliarum et significat quod nullus debet assumere officium praedicationis nisi sit perfectus, Prov. XIX 11: *doctrina viri per patientiam*, Ps. (XCI 15): *bene patientes erunt*. Circa hoc ergo tria facit: primo enumerat mala quae passuri erant; secundo docet modum patiendi: gaudete et exultate; tertio assignat rationem: quoniam merces. Mala autem

vel sunt praesentia vel absentia; item praesentia verbo et facto fiunt: unde totum ponit. Dicit ergo: *beati estis*. Sed hic movet Augustinus quaestionem, quia primo dicit: *cum vobis maledixerint*, et post: *et dixerint omne malum*, quod idem videtur. Sed sciendum quod maledicunt qui contumeliam visu gerunt, sed omne malum dicunt qui absentibus detrahunt. Maledicunt enim illis quibus multa impropria fiunt, Ier. XV 10: *omnes maledicunt*, I Petr. II 23: *qui cum malediceretur*. *Beati* ergo *cum maledixerint*, idest offenderint verbo et facto. Chrysostomus: *meritum vitae aeternae consistit in duobus: in faciendo bonum et sustinendo malum, et sicut quodcumque factum bonum quantumcumque minimum non caret merito, ita omnis iniuria habet praemium. Et persecuti*, idest expellendo de civitate in civitatem, I Cor. IV 12: *maledicimur et benedicimus*, et infra XXIII 34: *ecce mitto ad vos prophetas et Scribas, et ex illis persequimini de civitate. Et dixerint*, idest confixerint et infamaverint de multis malis, II Cor. VI 8: *ut seductores*, I Petr. IV 14: *si exprobramini in nomine Christi*. Sed sciendum quod non omnes de quibus dicuntur mala beati sunt, sed requiritur primo ut mendaciter dicatur et secundo quod propter Christum, unde dicit: *mentientes propter me*, et hoc *propter me* refertur ad omnia praedicta. Item nota quod idem est quod dicit: *propter me*, et supra: *propter Christum*.

Versiculus 12

[87566] Super Mt.*, cap. 5 v. 12 Gaudete. Hic docet modum, quomodo scilicet toleranda sunt mala. Supra quando de omnibus loquebatur, dixit: *beati qui patiuntur* idest qui non indignantur; sed in apostolis hoc non sufficit, immo oportet quod exultent, Iac. I 2: *omne gaudium*, Act. V 41: *ibant apostoli gaudentes*. Sed contra, Augustinus: *tolerari ea iubes, non amari*. Dicendum quod non est gaudendum de tribulationibus sed de spe quam habent propter tolerantiam earum, sicut qui accipit medicinam non gaudet de amaritudine medicinae sed de spe sanitatis. Et dicit: *gaudete et exultate*, ubi sciendum quod delectari, exultare, gaudere et laetare idem sunt secundum rem, sed differunt ratione. Delectatio enim proprie est ex coniunctione ipsius rei amatae et convenientis; gaudium est non solum in coniunctione sed et in apprehensione; interius laetitia et exultatio sunt effectus consequentes gaudium et delectationem, quia ex his primo dilatatur cor: unde laetitia quasi latitia; item non solum cor interius dilatatur, sed quando significatur, exterius apparet, et tunc dicitur exultatio quasi extra apprensus. Gaudendum est autem quia erit ad confusionem infidelium et gaudium fidelium; sic gaudebat beatus Laurentius in craticulam, sicut de eo legitur. Et est duplex causa gaudii: (primo) praemium, unde: *quoniam merces copiosa in caelo*, scilicet Empyreo, unde I Thess. IV 16: *sic semper cum domino erimus*. Augustinus: *in hoc quod dicit in caelo, nominat obiectum beatitudinis et substantiam quae non in corporalibus erit sed in spiritualibus*, scilicet in fruitione Dei; et ista spiritualia bona designantur per caelos propter soliditatem et firmitatem. Et dicit *copiosa*, propter superabundantem mercedem apostolorum, Luc. VI 38: *mensuram bonam*, Gen. XV 1: *ego Deus merces tua*. Secunda causa quare gaudendum est exemplum, unde: *sic enim*. Magna enim confortatio est quando assimilantur aliqui magnis et praecedentibus patribus, Act. VII 52: *quem prophetarum*, Iac. V 10: *exemplum accipite, fratres*. Et nota quod in hoc designatur dignitas Christi quia habet prophetas suos patientes pro se sicut in veteri testamento, et etiam dignitas apostolorum qui assimilantur prophetis.

Versiculus 13

[87567] Super Mt.*, cap. 5 v. 13 Vos estis sal. Supra ostendit dominus dignitatem apostolorum quantum ad hoc quod in tribulationibus non solum patientes sed etiam gaudentes debebant esse; nunc autem dicit eorum excellentiam quantum ad hoc quod debent alios a malis coercere, et ideo comparat eos sali: *vos estis*. Et circa hoc duo facit: primo enim determinat eorum officium quantum ad hoc ut a malis arceant alios; secundo ostendit quomodo debent se ipsos a malis arcere, ibi: *(quod si sal evanuerit)*. Dicit ergo: *vos estis sal*. Comparat eos sali propter quattuor rationes. Prima, propter salis generationem quae ex aqua est et vento et calore solis: generatio enim spiritualis ex aqua Baptismi est et virtute spiritus sancti, Ioh. III 5: *nisi quis renatus fuerit*, et ex calore solis, idest fervore dilectionis quae est a spiritu sancto, Rom. V 5: *caritas Dei*. Secundo, propter utilitates salis quarum prima est usus quia omnia sale condiuntur: unde significat sapientiam quam debent habere viri apostolici, Eccli. VI 23: *sapientia doctrinae*, Col. IV 5: *in sapientia ad eos qui foris*. Secunda ratio erat Lev. II 13 quod in omni sacrificio adiungeretur sal, quia doctrina apostolica debet in omni opere nostro relucere. Tertia est quia consumit superfluitatem humorum et per hoc praeservat a putredine: ita apostoli sua doctrina refrenabant

super concupiscentias carnales, I Petr. IV 3: *sufficit praeteritum tempus*, Rom. XIII 13: *non in comessationibus*. Quartus effectus est quia reddit terram sterilem: unde dicitur quod aliqui victores extra civitatem quam ceperant superseminabant salem ut scilicet nihil oriretur; ita etiam doctrina evangelica facit terram sterilem, ut scilicet terrena opera in nobis non orientur, Eph. V 11: *nolite communicare*. Ergo (apostoli) dicuntur *sal* quia habent mordacitatem retrahendo a peccatis, Marc. IX 49: *habete in vobis sal*. Sed posset aliquis dicere: sufficit quod habeam sal. Immo oportet quod virtutes salis praeservent te a peccato, et ad hoc inducit quattuor rationes. Prima sumitur ex incorrigibilitate, unde: *quod si sal evanuerit*. Illa proprie evanescunt quae amittunt virtutem suam: sicut vinum forte quando amittit virtutem, ita sal quando amittit mordacitatem, Marc. IX 49: *si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis?* Unde tunc evanescit aliquis quando in peccato subiacet, Rom. I 21: *evanuerunt in cogitationibus*. Si ergo propter tribulationes vel aliquid aliud a virtute recedis, in quo salieris, idest quo alio sale salietur? Si enim plebs peccat potest corrigi, sed si praelatus, nullus potest emendare, Os. VIII 5: *usquequo non poterunt*. Et notandum quod Luc. XIV 34 dicitur: *quod si sal infatuatum*: magna enim fatuitas est dimittere aeterna pro temporali. Secunda ratio sumitur ex utilitate, unde: *ad nihilum*, et hoc exponit Lucas XIV 35: *neque in terra neque in stercore*, quia terram facit sterilem et stercora non fecundat. Ita spirituales quando peccant ad nihilum valent quia non ad saecularia negotia sicut milites et huiusmodi, Ez. XV 2: *fili hominis, quid fiet de ligno vitis?* etc., Ps. (XIII 3): *omnes declinaverunt*. Tertia ratio sumitur ex periculo imminente et habet duos ramos secundum duo pericula. Primum est expulsio, unde: *nisi ut mittatur foras*, de Ecclesia scilicet, Apoc. ult. (XXII 15): *foris canes*. Item ut auferatur ei dignitas sacerdotalis magisterii, Os. IV 6: *quia scientiam repulisti*, infra XXI 43: *auferetur a vobis*, et hoc: *nisi (ut) mittatur foras*. Secundum periculum (est) vilificatio, quia qui primo vivunt supernaturaliter et deficiunt, contemptibiles fiunt, et hoc est: *et conculcetur*, Luc. XIV 30: *hic homo coepit aedificare*, Mal. II 8: *recessistis de via et scandalizastis plurimos in lege*. Et notandum, secundum Augustinum, quod si aliqui sancti homines vilificantur, sicut dicitur supra (V 11): *et dixerint omne malum* etc., numquam tamen possunt conculcari, quia semper cor habent in caelo, et illi proprie conculcantur qui in terra iacent.

Versiculus 14

[87568] Super Mt.* , cap. 5 v. 14 Vos estis lux. Hic ponitur tertia dignitas apostolorum. Sicut enim debent arcere alios a malis, ita debent et illuminare. Et circa hoc duo facit: primo ostendit eorum dignitatem, secundo removet pusillanimitatem, ibi: non potest civitas. Dicit ergo: *vos estis lux mundi*, quasi non Iudaeae tantum vel Galilaeae, sed totius mundi, Act. XIII 47: *sic enim praecepit dominus: posui te in lucem gentium*. Et hoc mirabile fuit quod vix in terra sua cognoscebatur et tamen in omnem terram exivit. Sed obicitur quia videtur quod hoc quod dicit *lux* conveniat soli Christo, Ioh. I 8: *non erat ille lux*, et post: *erat lux vera*. Dicendum quod lux essentialiter solus Christus est, sed apostoli dicuntur lux illuminata, scilicet per participationem, sicut oculus est lux illuminans et tamen illuminata. Et nota quod ista tria, scilicet: *beati estis cum vobis maledixerint*, et *vos estis sal*, et *vos estis lux*, videntur pertinere ad tres ultimas beatitudines, scilicet ad: *beati qui persecutionem patiuntur*, secunda ad: *beati pacifici*, quia scilicet pacificant se et alios, tertia ad: *beati mundo corde*. Si enim apostoli in his tribus ultimis excellentes fuerunt, multo magis in superioribus. Dixerat dominus: *beati estis cum vobis maledixerint et qui persecutionem*; possent ergo dicere: nos sustentabimus tot persecutiones, ergo volumus occultare. Et ideo dominus removet consequenter pusillanimitatem, unde: *non potest civitas abscondi*. Et primo prohibet absconsionem, secundo ostendit modum quomodo debeant se manifestare, ibi: sic luceat. Quod non debeant se abscondere, probat duabus rationibus: primo quia non possent etiam si vellent, secundo quia non debent, et hoc est: *neque accendunt*. Non potest civitas. Civitas congregatio fidelium erat, scilicet ipsa collectio apostolorum, Ps. (LXXXVI 3): *gloriosa dicta sunt*. Sita autem erat *in monte*, scilicet Christo, Mich. IV 1: *erit mons domus*, Dan. II 34: *lapis abscissus*. Vel *in monte*, idest in perfectione iustitiae, Ps. (XXXV 7): *iustitia tua sicut mons*. Civitas autem in monte sita non potest se abscondere, ita apostoli: Chrysostomus. Homines in infimo constituti si peccant possunt latere, si constituti in culmine non possunt, III Reg. I 20: *in te oculi respiciunt totius Israel*. Hilarius aliter exponit, et quasi idem est sensus: *civitas in monte* Christus est, quia ex parte humanae naturae in qua nobiscum communicat civitas est, Ier. I 18: *dedi te hodie in civitatem; in monte* est, quia in divinitate quae mons est, Ps. (LXVII 16): *mons Dei, mons pinguis*. Et ideo Christus latere non potuit; et ideo vos, apostoli, non debetis me occultare.

Versiculus 15

[87569] Super Mt.*, cap. 5 v. 15 Secundum ibi: neque accendunt, quasi: ponamus quod posset latere, tamen non debetis. Nullus enim beneficium accipiens debet facere contra intentionem dantis. Deus dedit vobis scientiam ad hoc quod communicetis, I Petr. IV 10: *unusquisque gratiam quam accepit*. Et hoc est: *neque accendunt lucernam*, homines scilicet, vel pater et filius et spiritus sanctus. Per *lucernam* potest intelligi primo doctrina evangelica, Ps. (CXVIII 105): *lucerna pedibus*: lucerna enim habet lumen incorporatum; lumen veritatis in sacra Scriptura positum est; accensa autem est a patre et filio et spiritu sancto. Vel per *lucernam* possunt intelligi apostoli in quantum inditum est eis lumen gratiae, Ioh. V 35: *ille erat lucerna*, Ps. (CXXX 17): *paravi lucernam*. Vel per *lucernam*, Christus, quia sicut lucerna lux in testa, ita divinitas in humanitate, II Reg. II 22: *tu es lucerna mea*. Sic accepta lucerna, per modium possumus intelligere tria. Primo, secundum Augustinum, res corporales, propter duas rationes: prima quia modius mensura est, Deut. (XXV 15); id autem quod agimus in corpore retribuetur nobis, II Cor. V 10: *omnes astabimus*; vel quia omnia corpora mensurata sunt, divina autem infinita quia extra mensuram. Ponunt ergo lucernam *sub modio* qui doctrinam suam referunt ad commodum temporale, unde pretiosius est illud; contra quod apostolus I Thess. II 5: *neque enim fuimus*. Secundo modo, secundum Chrysostomum, modius dicuntur homines saeculares, quia vacui superius et solidi inferius: superius enim habent insanitatem quia nihil sentiunt de spiritu sancto, I Cor. II 14: *animalis homo*, sed inferius, in saecularibus scilicet negotiis, sapientes sunt, Luc. XVI 8: *fili huius saeculi*; et ista est magis litteralis expositio. Tunc ergo, secundum hoc, lucerna *sub modio* ponitur quando doctrina occultatur saeculari timore, Is. LI 12: *quis tu ut timeas ab homine*, II Tim. II 9: *laboro usque ad vincula*. Si autem per lucernam intelligatur doctrina evangelica vel Christus, tunc per modium potest intelligi synagoga: non enim propter hoc Christus incarnatus est ut latitaret sub Iudaea, sed ut manifestaret se toti mundo, Is. XLIX 6: *dedi te in lucem*. Sed super candelabrum. Hoc tripliciter potest exponi, quia per *candelabrum* potest significari corpus, per lucernam doctrina evangelica; unde idem est per modium et candelabrum, quasi: non debet doctrina evangelica submitti rebus temporalibus, sed debent omnia ministrare sibi; unde quando tu das res, corpus et etiam vitam ad mortem amore Christi, tunc ponis lucernam *super candelabrum*. Vel per candelabrum intelligitur Ecclesia, quia illi qui lucerna sunt ponuntur in superiori loco, Eccli. XXVI 22: *lucerna splendens*. Si autem intelligatur de Christo, tunc per candelabrum: crucem, Col. I 20: *per sanguinem crucis*. Ut luceat omnibus. Istud etiam tripliciter exponitur. Per domum Ecclesia potest intelligi, I Tim. III 15: *ut scias quomodo oportet conversari*. Vel domus est totus mundus, Hebr. III 4: *omnis enim domus fabricatur* et cetera.

Versiculus 16

[87570] Super Mt.*, cap. 5 v. 16 Consequenter ponitur modus quomodo debent se manifestare, et primo ponit modum, quia debent lucere *coram hominibus*, illuminando eos, Eph. III 8: *mihi autem omnium sanctorum minimo*; ordinem: *ut videant*, Iac. II 18: *ostende mihi ex operibus*; finem, quia non propter gloriam propriam, II Cor. II 17: *non sumus sicut plurimi*, et hoc est: *et glorificent*; propter gloriam enim Dei debemus bona operari ut in bona vita glorificetur Deus, I Cor. X 31: *sive manducaveritis* et cetera.

Versiculus 17

[87571] Super Mt.*, cap. 5 v. 17 Nolite putare. Nota hic quod dominus quinque modis adimplevit legem: primo quia ea quae erant praefigurata ipse adimplevit, Luc. ult. (XXII 37): *oportet implere*; secundo legalia observando, Gal. IV 4: *cum venerit plenitudo*; tertio operando per gratiam, scilicet in sanctificando per spiritum sanctum, quod lex facere non poterat, Rom. VIII 3: *nam quod impossibile erat*; quarto satisfaciendo pro peccatis per quae eramus facti transgressores legis: unde transgressione sublata implevit legem, Rom. III 25: *quem proposuit Deus propitiationem*; quinto quaedam perfectiones legi apponendo quae vel erant de intellectu legis, vel ad maiorem iustitiae perfectionem. Nota quod lex solvitur tripliciter: negando totaliter, vel eam male exponendo, vel moralia non adimplendo. Nolite putare. Posita beatitudine ad quam pertinet doctrina Christi, hic incipit doctrinam suam promulgare, et primo aperit intentionem suam, secundo proponit regulam et praecepta suae doctrinae, ibi: *dico autem vobis*. Circa primum duo facit: primo excludit opinatam intentionem, secundo

adstruit veram, ibi: non veni. Dixerat dominus apostolis (V 11): *beati eritis cum vobis maledixerint* etc.; unde poterant suspicari apostoli quasi tradenda esset doctrina talis propter quam oportebat eos occultari, quasi diceret Christus aliquid contra legem; et ideo dominus excludit hoc dicens: *nolite* et cetera. Et item quia posset dici quod nullus alius propheta, post Moysen qui dedit, legem solvit, ideo dominus dicit se amplius facturum, unde: *sed adimplere*; nullus enim adimplevit. Et nota quod istud verbum est multum efficax contra illos qui damnant legem tamquam sit a Diabolo, I Ioh. III 8: *in hoc apparet filius Dei*; sed ipse confitetur: *non veni solvere legem*; ideo non est opus Diaboli. Per istud argumentum quidam conversus fuit ad fidem et fuit frater praedicator. Unde Manichaei abhorrent multum istud capitulum; unde Faustus multipliciter obicit secundum Augustinum, et omnes obiectiones reducuntur ad tres. Primo ex auctoritate legis: dicitur enim Deut. IV 2: *non addetur (ad) verbum quod vobis loquor, nec auferetur ab eo*; sed Christus addidit; ergo fecit contra legem. Item, Hebr. VIII 13: *dicendo novum veteravit prius* etc.; sed Christus dixit se institutorem novae legis, infra XXVI 28: *hic est sanguis meus*; ergo destruxit vetus. Tertio, Ioh. XIII 15: *exemplum enim dedi vobis*; omnis ergo Christi actio vera est instructio; si ergo implevit, et nos debemus adimplere: ergo debemus circumcidi et servare omnia legalia; et ista est communis etiam Nazaraeis et Manichaeis. Dicebat ergo Faustus quod vel ista verba non dixit Iesus sed dixit Matthaeus qui non interfuit sermoni, sed Iohannes qui interfuit non dixit; vel quod si Christus dixit et Matthaeus scripsit, Evangelium aliter exponitur. In sacra enim Scriptura tripliciter exponitur lex: quia est Mosayca (Rom. VII 6: *soluti sumus a lege mortis in lege Dei*); lex naturae (Rom. II 14: *cum enim gentes quae legem* etc.); lex veritatis (Rom. VIII 2: *lex spiritus venit* etc.). Ita probatur tripliciter ergo, scilicet: veteris legis, legis naturae (Tit. I 12: *dixit autem quod ex illis priusquam propheta, Cretenses* etc.), veritatis (infra XXIII 34: *ecce ego mitto*). Quod ergo dicit hic: *non veni* etc., intelligendum de lege naturae vel veritatis, quae etiam fit in quibusdam antiquis patribus; et huius signum est quod dominus, quando loquebatur de praeceptis, quaedam videbatur approbare, quaedam non, scilicet quae sunt propria legis Mosaycae, scilicet illud: *oculum pro oculo* et huiusmodi. Sed contra ista Augustinus sic obicit. Primo quia quicumque negat aliquid de Evangelio, pari ratione poterit negare quodcumque aliud et sic annullare Scripturam; sed homo fidelis quaecumque sunt in Scriptura debet credere. Item quod dicit: loquitur de alia lege et prophetis, falsum est, quia in toto novo testamento ubicumque fit mentio de lege, intelligitur de lege Mosayca, Rom. IX 4: *quorum est legislatio*; ergo et dominus de istis loquitur. Unde videndum primo quomodo Christus venit adimplere legem et postea solvemus rationes. Sciendum ergo quod Christus quinque modis adimplevit legem et prophetas. Primo quia ea quae erant praefigurata in lege et prophetis de Christo, opere implevit, Luc. ult. (XXIV 44): *oportet implere omnia*. Secundo ad litteram legalia observando, Gal. IV 4: *cum venit plenitudo*. Tertio operando gratiam, quod lex naturae facere non poterat: omnis enim lex ad hoc est quod efficiamur homines iusti; sed hoc fecit Christus per spiritum sanctum, Rom. VIII 3: *nam quod impossibile erat legi*. Quarto, secundum Augustinum, satisfaciendo pro peccatis secundum quae eramus facti transgressores legis; unde sublata transgressione dicitur implevisse legem, Rom. III 25: *quem proposuit Deus propitiationem* et cetera. Quinto quaedam perfectiones legi apponendo quae vel erant de intellectu legis vel ad maiorem iustitiae perfectionem, Hebr. VII 19: *neminem ad perfectum*; et ista videtur intentio Christi quia, quando iam fecit mentionem de omnibus legalibus, subiungit: *estote ergo perfecti* etc. (Matth. V 48). Solvamus ergo ad rationes Fausti sicut Augustinus solvit. Ad illud (Deut. IV 2): *non addetur verbum*, dicendum quod Christus non addidit sed explicavit; illi enim intelligebant de homicidii actu, cum dixit: *non occides*; Christus exponit quod etiam prohibuit odium et iram. Item ad illud (Hebr. VIII 13): *novum veteravit*, dicendum quod istud novum est idem, quia illud erat figura et istud adimpletio figurarum. Ad illud quod nos debemus observare, dicendum quod aliquid potest significari locutione et figura, et non differt qualitercumque significetur. Christus antequam nasceretur potuit dici: Christus est nasciturus et moriturus, sed modo dicitur: Christus est natus, et huiusmodi, et tamen per hoc configuratur quia diversis verbis pronuntiatur res facta et futura. Unde illud quod figuris significabatur ut futurum, quando iam praeteriit significatur ut praesens per novas figuras, scilicet sacramenta novae legis. Unde Christus licet impleverit, tamen, quia iam venit veritas, quicumque impleveret faceret iniuriam veritati. Ita ergo intelligitur *non veni solvere*.

Versiculus 18

[87572] Super Mt.*, cap. 5 v. 18 Amen quippe. Hic ponitur ratio adimpletionis, et videtur triplicem rationem assignare: prima ex immobilitate legis, secunda ex poena solventium, tertia ex praemio adimplentium; secundum

ibi: solverit, tertium ibi: fecerit et docuerit. Dicit ergo *amen*, et sciendum quod in veteri lege praefigurata fuerunt omnia mysteria Christi, sed, sicut dicitur Amos III 7, *non faciet dominus verbum nisi*; mysteria ergo Christi durabunt usque in finem ultimum, infra ult. (XXVIII 20): *ecce ego vobiscum*. Unde non omnia prophetarum mysteria in primo Christi adventu impleta sunt, immo implebuntur usque ad finem mundi. Et id quod dixit non potest mutari, Num. XXIII 19: *dixit dominus et non faciet?*; Ergo si lex praedixit ea quae futura sunt, et oportet quod de necessitate fiant. Inde dicit: *amen dico*, idest omnia implebuntur successive usque ad finem mundi. Sciendum quod *amen* Hebraeum est, et nullus interpres pro reverentia huius vocabuli, quia dominus frequenter utebatur eo, ausus fuit mutare; et sumitur aliquando in vi nominis, unde *amen*: verum; aliquando adverbium est, idest vere, et ita hic sumitur; aliquando pro fiat, unde in Psalmo (XL 14) ubi nos *fiat* Hebraice *amen*; unde dicitur versus: *pro vero, vere, pro fiat dicitur amen*. Unde dominus hic excitat attentionem in audiendo. Donec transeat, non secundum substantiam, sed secundum dispositionem, I Cor. VII 31: *praeterit figura*, II Petr. III 12: *caeli ardentes. Donec*, usque ad finem mundi. Iotha. Iotha apud Graecos est littera quam nos vocamus I parvum; apud Hebraeos autem vocatur iod; et iotha apud Graecos significat y et est nova littera (omnes enim litterae significant aliquem numerum), unde pertinet ad perfectionem Decalogi, et forte propter hoc magis posuit *iotha* quam *iod*, secundum quod dicunt sancti. Apex litteris superponitur tam in Hebraeo quam in Graeco, sed alia et alia ratione, quia apud Hebraeos aleph aliquando sonat a aliquando e, et scitur hoc per quaedam puncta et illa vocantur apices; item apud Graecos superponuntur quaedam signa ad distinguendum aspirationes et accentus, et ista etiam vocantur apices apud Graecos. Vult ergo dicere dominus quod nihil minimum quin etiam oportet adimpleri.

Versiculus 19

[87573] Super Mt.* , cap. 5 v. 19 Qui ergo solverit. Hic ponitur secunda ratio et sumitur a poena solventium, quasi: quicumque solverit erit reus poena quasi transgressor divinae observantiae. Sunt autem minima mandata, secundum Chrysostomum, mandata Christi; unde: *quicumque solverit de mandatis istis minimis* quae dicturus sum. Et continuatur sic: quia lex non potest solvi, ergo ex quo ego non solvo, quicumque solverit erit reus poena. Et dicuntur ea minima primo propter humilitatem, sicut et se vocat parvulum, infra XVIII 3: *nisi efficiamini*; vel dicuntur minima quantum ad transgressionem quia minus peccat qui solvit; sed maiora (sunt) legi quae praecepit (Christus), quantum ad observationem, quia lex praecepit: *non occides*, Christus non irasci. Aliter Augustinus dicit et Hieronymus: ad litteram loquitur de minimis praeceptis quae sunt in lege quia dixit: *iotha et apex*; et dicuntur minima, quia principalia sunt: *diliges dominum Deum tuum et proximum tuum*; unde aliquae observationes dicuntur praecepta minima, sicut multa sunt Lev. XIX. Et dicit hoc in suggillationem Pharisaeorum, quia Pharisaei propter suas observantias transgrediebantur multa, infra XV 6: *irritum fecisti*. Solvitur autem lex tripliciter: primo totaliter eam negando, secundo male interpretando, tertio moralia non implendo. Et docuerit. Male facit qui male operatur, sed peius qui docet alios (male) operari, Apoc. II 14: *habes tenentes doctrinam Balaam*; et ideo dicit: *qui solverit et docuerit*, scilicet solvere mandata. Et secundum hoc videtur quod qui solvit erit in regno caelorum. Sed sciendum quod, secundum Augustinum, regnum caelorum hic accipitur pro vita aeterna, et voluit dominus dare intelligere quod nullus erit ibi *qui solverit et docuerit* etc., quia ibi non erit nisi magnus, Rom. VIII 30: *quos iustificavit* etc.; unde qui nimis parvus numquam intrabit. Secundo, secundum Rabanum, sic: homines quaerunt famam apud homines quia hoc gloria quaedam est quod homo in regno hominum reputetur magnus; sed *qui solverit minimus reputabitur in regno caelorum*, non existens ibi: parvus enim reputatur ibi qui transgreditur mandata, minimus qui docet transgredi; et haec satis bona est. Chrysostomus aliter: Scriptura quandoque vocat regnum caelorum finale iudicium, sicut dicit Psalmus (XCVI 1): *dominus regnavit*; et ibi erunt ordines diversi, sed minimus qui docet transgredi mandata, quia ad regnum caelorum, secundum hoc, pertinent etiam illi qui sunt in Inferno. Gregorius: pro Ecclesia, unde: minimus vocabitur in Ecclesia, *quia cuius vita despicitur restat ut eius praedicatio contemnatur*. Qui fecerit et docuerit. Magnus qui bene facit, sed maior qui facit et docet; unde habebit magnam gloriam, infra X 32: *qui me confessus fuerit*, Sap. ult. (XIX 20): *in omnibus populum tuum magnificasti*.

Versiculus 20

[87574] Super Mt.*, cap. 5 v. 20 Dico autem vobis: nisi abundaverit. Supra ostendit dominus quod non erat sua intentio solvere legem sed adimplere, unde hic incipit adimplere. In lege quattuor erant: quaedam scilicet praecepta moralia, quaedam iudicialia, quaedam figuralia et quaedam promissa; tria istorum dominus adimplet verbis, scilicet moralia, promissa et iudicialia, idest docet ea adimplere; figuralia autem adimplevit facto in sua passione. Unde pars ista dividitur in tres: in prima adimplet legem quantum ad praecepta moralia, in secunda quantum ad promissa, in tertia quantum ad iudicialia; moralia sunt duorum generum: quaedam prohibitiva, quaedam permissiva; primo adimplet prima, secundo secunda, ibi: dictum est (V 31). Circa primum duo facit: primo prohibet homicidium, secundo adulterium, ibi (V 27): *audistis* et cetera. *Non moechaberis*. Circa primum duo facit: primo ponit necessitatem, secundo adimpletionem, ibi: *audistis*. Dicit ergo: *dico autem vobis*. Nota quod iustitia dupliciter sumitur: quandoque enim est quaedam particularis virtus, una de quattuor cardinalibus, et habet materiam determinatam, scilicet bona commutabilia quae veniunt in usum vitae; aliter dicitur virtus generalis quae est communis virtus quam philosophus vocat iustitiam legalem, quae est quantum ad impletionem legis: et ita accipitur hic. Et *plusquam Scribarum*. Et dicit: *Scribarum et Pharisaeorum*, quia illi erant potiores in iustitia legis quia etiam superaddebant quasdam observantias; ut ergo designet excellentiam novi testamenti, ostendit quod etiam illorum iustitiam transcendit. Ideo dicitur quod minor est in regno caelorum, idest Ecclesia maior est illo. Est ergo sensus: *nisi abundaverit*, idest nisi perfectior sit *vestra iustitia quam Scribarum et Pharisaeorum, non intrabitis* et cetera. Et sciendum quod status Evangelii est medium inter statum legis et gloriae, et hoc patet quia Gal. IV 3 apostolus comparat puero statum legis et Evangelium perfectae aetati, unde dicit: *quamdiu eramus parvuli* etc., et post (III 24): *lex paedagogus* etc., et I Cor. XIII 11: *cum essem parvulus* etc.; ergo est medius status, et hoc naturale est quia nullus potest pervenire ad terminum unum nisi transcendat alium: nullus enim potest pervenire ad senectutem nisi transcendat pueritiam; ita dicit dominus non posse pervenire ad statum regni caelorum nisi transcendat et cetera. Item maiori labori acquiritur merces, II Cor. IX 6: *qui parce seminat*; in lege autem promittebantur temporalia et terrena, Is. I 19: *si volueritis*, sed hic promittuntur caelestia; ergo iustitia debet in nos abundare quia maior exspectatur merces. Sed obicitur contra hoc quod dominus dicit: *nisi abundaverit*, quia iustitia legis consistit in impletionem Decalogi; sed qui adimplet praecepta Decalogi habebit vitam aeternam, infra XIX 17: *si vis ad vitam ingredi*. Et solvitur: dicitur universaliter primo quia observatores Decalogi numquam potuerunt intrare nisi in fide et per redemptionem sanguinis Christi, (Gal. II 21): *si enim per legem iustitia*. Et ideo dicendum quod illud: *si vis ad vitam ingredi* intelligendum (est) supposita fide; Scribae autem et Pharisaei non habebant fidem, Rom. IX 31: *Israel (vero sectando legem) iustitiae, in legem iustitiae non pervenit. Quare? Quia* etc.; et est ista satis bona solutio. Alia Augustini qui dicit quod omnes istae impletiones quas Christus facit continentur omnes in veteri lege, quia ibi et ira prohibetur, Lev. XIX 17: *ne oderis fratrem*. Ergo quid dominus superaddit? Dicendum quod addit quantum ad pravum intellectum illorum Scribarum scilicet et Pharisaeorum, quia credebant quod in illo praecepto: *non occides*, non prohiberentur nisi ex timore actus, actus homicidii. Unde dominus hoc exposuit, et ideo non simpliciter dicit: *nisi abundaverit iustitia supra legem, sed: plusquam Scribarum et Pharisaeorum*. Alia etiam solutio cum Augustino: Christus enim dixerat: *qui fecerit et docuerit* etc., et *qui solverit* etc.; Pharisaei autem et Scribae non faciunt et docent, infra XXIII: *dicunt enim* etc.; ergo *nisi abundaverit* etc., idest: quod vos dicitis et faciatis. Non intrabitis et cetera. Sed remanet alia quaestio, quia dominus dixit: *qui ergo solverit (minus vocabitur in regno caelorum)*, et qui non abundat non intrabit; ergo qui solvit erit. Et solvit Chrysostomus quod aliud est esse in regno et aliud intrare: illi enim proprie intrant qui in dominio regni partem habent, illi sunt qui in quibuscumque morantur; unde etiam illi qui detinentur in carcere dicuntur esse in regno; ita etiam est caelorum, quia adducti poenae sunt in regno sed non participant regnum. Augustinus aliter, et dicit quod ex hoc possumus intelligere quod dupliciter dicitur regnum caelorum: quoddam in quod non intrant non habentes iustitiam, et haec est vita aeterna; aliud in quod intrant solventes, et haec est praesens Ecclesia.

Versiculus 21

[87575] Super Mt.*, cap. 5 v. 21 Audistis. Hic ponitur adimpletio praecepti, et circa hoc tria facit: primo ponit praecepta, secundo adimplet, tertio monet ad observantiam impletionis; secundum ibi: ego autem dico, tertium ibi: si ergo offers. Circa primum duo facit: primo ponit praecepta de prohibitionem homicidii, secundo poenam homicidii. Dicit ergo: *audistis* istud Ex. XX 13 et Deut. V 17, et dicit *antiquis* quia, secundum Chrysostomum,

sicut si magister alicui suo discipulo dicit: diu est quod elementa docui te, tempus est quod maiora discas, ita dominus, Hebr. V 12: *etenim cum magistri* et cetera. Et notandum quod in isto praecepto fit triplex error, quia quidam dixerunt quod non licebat occidere etiam animalia minuta; sed hoc falsum est quia non est peccatum uti illis quae subdita sunt hominis potestati: est enim naturalis ordo quod plantae sint in nutrimento animalium et quaedam animalia in nutrimento aliorum; et omnia sunt hominis nutrimentum, Gen. IX 3: *quasi olera virentia*. Et philosophus etiam in politicis dicit quod venatio est sicut iustum bellum. Secundum, est error quorundam qui dixerunt: *non occides*, hominem scilicet; unde dicunt homicidas omnes iudices saeculares qui condemnant secundum leges aliquas. Contra quod Augustinus dicit quod Deus non abstulit sibi potestatem occidendi, unde (Deut. XXXII 39): *ego occidam et ego vivere* etc.; ergo licitum est illis quod mandato Dei occidunt, quia tunc Deus facit. Omnis autem lex mandatum Dei est, Prov. VIII 15: *per me reges regnant*, Rom. XIII 4: *non enim sine causa gladium*; ergo intelligendum: *non occides*, auctoritate propria. Tertius error est quia aliqui crediderunt: *non occides* alium sed licitum est occidere seipsum, quia invenitur hoc de Samsonem et etiam Catone et de quibusdam virginibus quae iniecerunt in flammam, secundum quod recitat Augustinus. Sed respondit Augustinus quod qui se occidit hominem occidit, quia alium non debet occidere nisi auctoritate Dei, nec seipsum nisi a voluntate Dei vel instinctu spiritus sancti, et ita excusat Samsonem. Qui autem occiderit. Hic ponitur poena: *reus erit iudicio*, idest poena quam lex adiudicabit, Ex. XXI 12.

Versiculus 22

[87576] Super Mt.*, cap. 5 v. 22 Sequitur: *ego autem dico*, et cetera. Posito praecepto veteris legis, hic dominus adimplet, et ista adimpletio non evacuat legem, immo facit ad maiorem adimplerem, quia qui irascitur pronus ad homicidium est, sed quando irascitur non committit homicidium. Ista quodammodo in isto praecepto continetur quia lex ista a Deo data est, et est differentia inter legem hominis et Dei, quia homo est iudex exteriorum actuum, Deus autem interiorum, I Reg. XVI 7: *homines vident ea quae parent*; unde in hoc *non occides* includitur etiam motus ad occidendum. Sed est duplex motus ad nocendum proximi, scilicet irae et odii; nec est odium idem quod ira inveterata, sed est praedicatio per causam, quia (ex ira inveterata fit odium). Est ergo differentia, quia ira non appetit malum proximo nisi in quantum vult vindictam: unde facta vindicta quiescit; in odio autem ipsum nocendum est per se volitum et numquam quiescit appetitus; ergo gravior est motus odii quam irae. Deus autem non solum prohibet motum odii sed irae qui levior est, I Ioh. II 11: *qui odit fratrem*. Ponit autem tres gradus irae: primus gradus est irae latentis in corde, secundus apparentis exterius, tertius prorumpentis in nocendum. Primus ibi: ego autem dico vobis, et dicit Augustinus quod lectio debet esse: sine causa, quia ille qui sine causa irascitur reus erit iudicio. Hieronymus autem dicit quod sine causa non est de textu, quia tunc relinqueretur locus irae; dominus autem nullum locum irae relinquit. Sed numquid omnis ira contrariatur virtuti? Sciendum quod, sicut Augustinus dicit, circa hoc fuerunt duae opiniones philosophorum: Stoici enim dixerunt quod nulla passio animi cadit in sapientem, immo volebant quod vera virtus; Peripatetici autem dixerunt quod ira cadit in sapientem sed moderata, et est ista verior opinio; quod patet et auctoritate, quia in Evangeliiis invenimus istas passiones quodammodo Christo attributas in quo fuit plenitudo sapientiae; et ratione quia (si) omnes passiones contrariarentur virtuti, essent aliquae (potentiae animae) quae deservirent in nocendum quia non haberent aliquos actus convenientes, et tunc irascibilis et concupiscibilis frustra datae fuissent homini. Et ideo dicendum quod ira aliquando est virtus, aliquando non. Accipitur autem ira tripliciter: primo prout est in solo iudicio rationis absque commotione animi; ista autem non dicitur ira sed iudicium: sic enim dominus puniens malos iratus apparet, Mich. VII 9: *iram domini portabo*. Secundo accipitur prout est passio, et ista est in appetitu sensitivo et est duplex, quia aliquando ordinatur ratione et continetur sub terminis rationis, quando scilicet irascitur quantum debet, cui debet, et huiusmodi, et tunc est actus virtutis et dicitur ira per zelum. Unde philosophus etiam dicit quod mansuetudo non est in nullo modo irasci. Et ideo dicit Chrysostomus quod si ira tota tolleretur, tolleretur et disciplina, et cetera. Ista ergo non est peccatum. Est tertia ira quae effugit iudicium rationis, et ista semper est peccatum, sed quandoque veniale quandoque mortale et hoc dicitur ex motu pessimo. Aliquid enim est peccatum mortale vel veniale dupliciter: ex genere vel ex circumstantiis, vel actu et ex consensu; verbi gratia, homicidium enim est actus peccati mortalis ex suo genere quia directe contrariatur praecepto divino, et ideo consensus in homicidium est peccatum mortale: quia si actus mortalis, et consensus; similiter si fuerit peccatum veniale, et consensus, et huiusmodi. Aliquando autem

peccatum mortale est ex genere, sed tamen motus non est peccatum mortale quia est sine consensu, sicut si ascendit motus concupiscentiae ad fornicandum: si non consentitur non est mortale. Similiter ira est motus ad vindicandam iniuriam illatam: hoc enim est proprie ira; si ergo iste motus, verbi gratia in homicidio, est solum in passione ita quod etiam ratio deducatur, tunc est peccatum mortale; si autem non pervertatur ratio, tunc est veniale. Si autem non sit motus ex genere peccatum mortale, tunc si consensus adhibeatur non est mortale. Quod ergo dicit dominus: *qui irascitur fratri suo reus erit iudicio*, intelligendum est de motu tendente in nocumentum, qui motus est peccatum mortale ita quod sit cum consensu, Eccl. ult. (XII 14): *cuncta quae serviunt adducet et cetera*. Et hoc est: *ego autem* et cetera. Et nota quod nullus propheta loquens de lege Moysis sic locutus est: *ego autem dico* etc., sed tantum inducebant ad observantiam legis Moysis. Ex quo patet quod dominus ostendit se auctoritatem habere et ostendit se legislatorem quando dicit: *ego autem* et cetera. Consequenter ponitur secundus gradus irae, scilicet quando apparet exterius sine illatione nocumenti. Racha, secundum quosdam, non est vox significans aliquem determinatum conceptum sed est interiectio irascentis. Secundum Augustinum, (est) sicut heu interiectio dolentis et significat quemdam affectum; unde iam prorumpit ira exterius non tamen in nocumentum. Secundum Chrysostomum, est interiectio vilipendentis et sonat in vilipentionem. Utrumque autem istorum prohibitum est, scilicet et ostendere amaritudinem ad fratrem, apostolus (Eph. IV 31): *omnis amaritudo*, et despiciere eum, Mal. II 10: *quare despicit* et cetera. Secundum alios est vox (significans) determinatum (conceptum), et secundum hoc sunt duae opiniones, quia, secundum Augustinum, idem est quod pannosus a rachos, et haec opinio concordat cum illa Chrysostomi; secundum Hieronymum, racha significat vacuum, unde racha, quasi absque cerebro, et ista est magna iniuria, immo fit iniuria spiritui sancto quando sapientem fratrem plenum spiritu sancto (Act. II 4: *repleti sunt omnes spiritu sancto*) vocat vacuum et cetera. Sed quaerit Chrysostomus: si vacuus est idem quod fatuus, quare dominus dixit postea: *qui autem dixerit: fatue?* Et dixit quod in omnibus idiomatibus sunt verba significantia iniuriam, sed ex usu et consuetudine loquendi fit iniuria: racha enim, licet sit idem quod fatuus, tamen non in eodem usu quia racha dicitur familiariter; et est peccatum quando dicitur cum ira. Reus est Concilio. Augustinus: plus est Deo reum Concilio quam iudicio, quia iudicium quando adhuc de reo agitur et dubitatur utrum reus sit, I Tim. V 21: *nihil absque iudicio*, sed postquam convincitur de crimine non plus agitur cum reo sed iudices trahunt se in Concilium de poena inferenda. Hilarius: reus est Concilio sanctorum, quia qui facit iniuriam spiritui sancto dignum est quod a sanctis condemnetur. Chrysostomus dicit quod apostoli sic exposuerunt: reus Concilio, idest ut sit de notitia eorum qui venerunt in Concilium contra Christum. Qui autem dixerit: fatue. Hic tertius gradus qui est quando infert nocumentum verbo. Et sicut qui vocat racha infert iniuriam spiritui sancto, ita qui *fatue*, filio Dei qui *factus est nobis sapientia* I Cor. I 30. Reus erit Gehennae. Iste est primus locus ubi fit mentio de Gehenna, ut aliquis numquam prius usus sit isto verbo. Ier. XIX: circa Ierusalem erat quaedam vallis delectata quae vocatur vallis Topheth sive filiorum Ennon; in illa autem valle filii Israel coluerunt idola et Deus comminatus est eis per Ieremiam quod in illa debebant prostrari cadavera eorum, unde Ier. XIX 6: *vocabitur locus iste* et cetera. Gehenna, secundum Hebraeos, idem est quod vallis Ennon. Quia ergo in illa a Nabuchodonosor quando descendebant de Ierusalem multi prostrati sunt et occisi, ideo Gehennam dominus vocat locum Inferni. Sicut enim promissiones terrenas quae erant in veteri lege commutavit in bona caelestia et aeterna, ita poenas temporales quas infligebat vetus lex commutavit in poenas aeternas. Sicut autem et culpae se habent quia plus est ostendere iram exterius quam tenere interius, et ulterius plus est inferre nocumentum, ita primo est iudicium, secundo Concilium, tertio poena determinata; et omnia ista, scilicet iudicium, Concilium, Gehenna, significant poenam Inferni. Et dicit multa quia ostendit in hoc diversitatem poenarum, quia magis punientur illi qui inferunt nocumentum.

OCLC nr. [49644264](#)

CORPUS THOMISTICUM

Sancti Thomae de Aquino

Super Evangelium S. Matthaei lectura

caput VI a versiculo IX ad versiculum XIV

Reportatio Petri de Andria

Textum Leoninum 1969 praebitum

ac automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas

denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit

Caput 6

Versiculus 9

[87577] Super Mt.*, cap. 6 v. 9 Sic ergo orabitur. Supra dominus docuit modum orandi, scilicet ut vitemus et vanitatem hypocritarum et multiloquium gentilium; hic docet quid debeamus petere in oratione, et circa hoc duo facit: primo ponitur titulus orationis, secundo proponitur oratio. Continuat autem ad praecedentia sic: dixi: *orantes nolite multum* etc.; ergo, ut paucis loquebaris, *sic orabitur*. Et nota quod non dicit dominus: hoc orabitur, sed: *sic orabitur*; non enim prohibet quin aliis verbis possimus orare sed docet modum orandi. Et sicut Augustinus in libro de oratione ad Probam: nullus orat sicut debet nisi petat aliquid eorum quae in oratione dominica continentur. Est autem conveniens ut istis verbis oremus quia, sicut dicit Cyprianus in libro de oratione dominicali, *amica et familiaris est oratio dominum de suo rogare*, et ponit exemplum quia solet esse apud advocatos qui ponunt verba in ore aliquorum quae dicere debeant in iudicio. Unde oratio ista securissima est, sicut a nostro avvocato formata qui sapientissimus est, *in quo sunt omnes thesauri*, Col. II 3. Unde dicit Cyprianus: *cum Christum habeamus advocatum apud patrem pro peccatis nostris, quando pro delictis nostris petimus advocati nostri verba promamus*. I Ioh. II 1: *advocatum habemus*; ideo dicitur Hebr. IV 16: *cum fiducia adeamus* etc.; Iac. I 6: *postulet autem in fide*. Et habet tria ista oratio: brevitatem, perfectionem et efficaciam. Brevitatem, propter duo: ut omnes de facili addicerent, et parvi et magni, quia *ipse est dominus omnium dives*, Rom. X 12; secundo ut daret fiduciam de facili impetrandi. Perfecta etiam est, unde Is. X 23: *verbum abbreviatum*, et, sicut dicit Augustinus, quidquid in aliis orationibus contineri potest, totum continetur in ista; unde dicit quod *si convenienter oramus et recte, quaelibet autem verba dicamus, nihil aliud dicimus quam quod in dominica oratione positum est*; Deut. XXXII 4: *Dei perfecta sunt opera*. Efficax est, quia *oratio*, secundum Damascenum, *est petitio decentium a Deo*, Iac. IV 3: *petitis et non accipitis*. Scire autem quod sit petendum difficillimum est, sicut etiam quod sit desiderandum, Rom. VIII 26: *nam quod oremus nescimus, ipse autem*. Et quia hanc orationem Deus docuit, ideo efficacissima est, et ideo dicitur Luc. XI 1: *domine, doce nos*. Dominus autem in ista oratione duo facit: primo ponit orationem, secundo orationis rationem assignat, ibi: *si enim dimiseritis*. Sciendum autem quod in omni oratione, etiam rhetorum, ante petitionem captatur benevolentia. Unde sicut fit in oratione quae fit ad homines, similiter debet fieri in oratione quae fit ad Deum, sed alia et alia intentione, quia in homine captatur benevolentia in quantum flectimus animum eius, in Deo in quantum animum nostrum elevamus ad ipsum. Ponit ergo dominus duo ad captandum benevolentiam quae necessaria sunt oranti: necessarium est enim ut credat eum a quo petit et quod (iste) velit dare et possit; et ideo ponit: *pater et qui es in caelis*. Quod autem dicit *pater* ad quinque valet. Primo ad fidei instructionem: fides enim necessaria est oranti.

Tres autem errores fuerunt quibus excluderetur oratio: et duo omnino destruebant orationem, et tertius dabat plus quam debebat; et illi excluduntur per hoc quod dicit: pater noster. Quidam enim dixerunt Deum non habere curam de rebus humanis, Ez. IX 9: *derelinquit Deus*, unde secundum hoc frustra aliquid petitur a Deo. Alii dixerunt quod Deus habet providentiam, sed providentia illa imponit necessitatem rebus. Tertius error plus dabat, quia dixit quod Deus omnia disponit providentia sua, sed per orationem mutatur dispositio divina. Isti autem errores excluduntur per hoc quod dicit: *pater noster qui es in caelis*, quia si *pater*, providentiam habet, Sap. XIV 3: *tu autem pater*. Item secundus (error) excluditur: pater enim dicitur ad filium et dominus ad servum; ergo in hoc quod dicimus *pater*, vocamus nos liberos. Numquam enim fere in sacra Scriptura invenitur quod Deus dicatur pater insensibilium creaturarum, licet aliter Iob XXXVIII 28: *quis est pluviae pater?*. Ergo pater dicitur ad filium et per hoc vocamus (nos) liberos: filius enim habet rationem libertatis; ergo non imponitur nobis necessitas. Per hoc autem quod dicit *in caelis*, excluditur dispositio mutabilis. Valet autem oratio ad hoc ut credamus quod Deus ita disponit omnia secundum quod congruit naturis rerum: ex providentia enim est quod homo per actus suos consequatur finem suum; unde oratio nec mutat providentiam nec est extra providentiam, sed cadit sub ea. Primo ergo valet ad fidei instructionem. Secundo ad sublevationem spei: si enim *pater* est, vult dare, quia, sicut infra VII 11, *si vos cum sitis mali* et cetera. Tertio ad caritatem excitandam: naturale enim est quod pater diligit filium et e converso, Eph. V 1: *estote imitatores*, ideo per hoc provocamur ad imitationem: filius enim debet imitari patrem quantum potest, Ier. III 19: *patrem vocabis me*. Quarto provocamur ad humilitatem, Mal. I 6: *si ego pater*. Quinto per hoc affectus noster ordinatur ad proximum, Mal. II 10: *nonne unus est pater omnium*. Sed quare non dicimus: pater mi? Duplex est ratio: primo quia hoc sibi voluit Christus reservare quasi sibi proprium, quia est filius per naturam, nos autem per adoptionem, quod est omnibus commune, Ioh. XX 17: *ascendo ad patrem meum* etc.; secundo quia, secundum Chrysostomum, dominus docet nos non facere singulares orationes sed communiter pro toto populo orare, quae quidem oratio magis est apud Deum accepta. Unde Chrysostomus: *dulcior est ante Deum oratio, non quam transmittit necessitas, sed quam caritas* et cetera. Iac. V 16: *orate pro invicem* et cetera. Secundum (quod) pertinet ad captandum benevolentiam est: *qui es in caelis*. Quod dupliciter exponitur. Primo ad litteram, ut intelligamus caelos corporales; non quod sit ibi conclusus, quia Ier. XXIII 24: *caelum* etc., sed dicitur propter eminentiam ipsius creaturae secundum illud Is. ult. (LXVI 1): *caelum mihi sedes*. Item per hoc informantur illi qui non possunt elevari supra corporalia, et ideo dicit Augustinus quod ista est ratio quare adoramus in oriente quia ab oriente surgit caelum; et sicut caelum est supra corpus nostrum ita Deus supra spiritum; unde datur intelligi quod spiritus noster debet converti in ipsum Deum, sicut corpus nostrum convertitur ad ipsum caelum in orando. Dicit autem: *qui es in caelis*, ut relevetur intentio tua a terrenis, I Petr. I 4: *in hereditatem immarcescibilem*. Vel per caelos intelliguntur sancti, secundum illud Is. I 2: *audite caeli*, Ps. (XXI 4): *tu autem in sancto habitas* etc.; et dicit hoc ad maiorem fiduciam impetrandi, quia non longe est a nobis, Ier. XIV 9: *tu in nobis es, domine*. Sanctificetur. Hic ponuntur petitiones, et dicamus eas primo in generali, postea in speciali. In istis petitionibus debemus tria considerare; petitio enim deservit desiderio: illa enim petimus quae volumus habere; in oratione autem ista continetur totum quidquid desiderare possumus; secundo continetur ordo quo debemus desiderare; tertium est quia istae petitiones respondent et donis et beatitudinibus. Sciendum autem quod naturaliter homo duo desiderat, scilicet consequi bonum et vitare malum. Quattuor autem bona ponuntur hic desideranda. Desiderium autem prius tendit in finem quam in his quae sunt ad finem; finis autem ultimus omnium Deus est; unde primum desiderabile debet esse honor Dei, I Cor. X 31: *omnia in honorem Dei facite*; et hoc petimus primo hic: *sanctificetur nomen tuum*. Inter ea autem quae pertinent ad nos, finis ultimus est vita aeterna; et hoc petimus cum dicimus: *adveniat regnum*. Tertium quod debemus petere est de his quae sunt ad finem, scilicet quod habeamus virtutem et merita bona, et hoc ibi: *fiat voluntas*; et quid petimus de virtutibus nihil aliud est nisi hoc. Ergo beatitudo nostra ordinatur ad Deum, virtutes ad beatitudinem. Sed necesse est habere subsidium sive temporale sive spirituale, sicut sacramenta Ecclesiae, et hoc petimus ibi: *panem nostrum*, exteriorem vel sacramentalem. In istis quattuor omne bonum continetur. Malum autem vitat homo in quantum est impeditivum boni. Primum autem bonum, scilicet honor divinus, non potest impediri, quia si fiat iustitia honoratur Deus, si malum, honoratur similiter in quantum illud punit, quamvis non honoretur quantum est in peccante. Peccatum autem impedit beatitudinem, et ideo hoc primo removet cum dicit: *et dimitte*. Bono virtutum contrariatur tentatio, et ideo petimus: *et ne nos*; defectus quicumque contra necessitatem vitae, et hoc est: *sed libera*. Patet ergo quod quidquid desideratur, totum continet dominica oratio. Et sciendum quod dona spiritus sancti possunt istis petitionibus applicari, sed diversimode, quia

ascendendo et descendendo: ascendendo, ut prima petitio applicetur timori qui facit paupertatem spiritus et facit quaerere honorem Dei, et ideo dicimus: *sanctificetur*; (descendendo ut dicamus quod ultimum donum, scilicet sapientia quae facit filios Dei, applicetur huic petitioni. Sed videndum est de petitione ista: *sanctificetur*). Videtur autem esse incompetens: nomen enim Dei semper sanctum est. Et sciendum quod hoc multipliciter exponitur a sanctis; primo ab Augustino, et credo quod sit magis litteralis: *sanctificetur*, idest: nomen quod semper sanctum, sanctum appareat apud homines; et hoc est honorare Deum: ex hoc enim non accrescit gloria Deo, sed nobis cognitio ipsius, Eccli. XXXVI 4: *sicut in conspectu nostro* et cetera. Et satis convenienter post: *pater noster qui es in caelis*, dicit *sanctificetur*, quia nihil ita probat filios Dei: bonus enim filius manifestat honorem patris. Secundum Chrysostomum: *sanctificetur*, per nostra opera, quasi: fac nos ita vivere ut ex operibus nostris nomen tuum sanctum appareat, I Petr. III 15. Vel secundum Cyprianum: *sanctificetur*, idest: sanctifica nos in tuo nomine, Ioh. XVII 17: *sanctifica eos in nomine*, Is. VIII 14: *et erit vobis*. Et sciendum quod primo *sanctificetur* intelligitur ut illi qui non sunt sancti fiant sancti: ista enim oratio fit pro toto genere humano; secundo *sanctificetur*, idest in sanctitate perseverant; tertio *sanctificetur*, ut si quid in sanctitate admixtum est, removeatur: quotidie enim indigemus sanctificatione propter quotidiana peccata.

Versiculus 10

[87578] Super Mt.*, cap. 6 v. 10 Adveniat. Ista petitio potest respondere vel dono intellectus quod mundat cor, vel pietatis. Adveniat. Secundum Chrysostomum et Augustinum, regnum Dei est vita aeterna, et credo quod hoc sit litteralis expositio; petimus ergo *adveniat*, idest fac nos pervenire et participare aeternam beatitudinem, infra XXV 34: *venite benedicti*, Luc. XXII 29: *ego dispono vobis*. Vel aliter, etiam secundum Augustinum: *adveniat*, Christus regnare incepit ex tunc ex quo mundum redemit, Ioh. (Matth. XXVIII 18): *data est mihi potestas; adveniat ergo regnum tuum*, idest consummatio regni tui. Et hoc erit quando inimicos suos ponet sub pedibus suis; unde *adveniat*, idest: domine, venias ad iudicium ut appareat gloria regni tui, Luc. XXI 28: *his fieri incipientibus* et cetera. Et desiderant sancti adventum Christi, quia tunc gloriam perfectam possidebunt, II Tim. IV 8: *non solum autem mihi sed et his*; sed contrarium dicitur (Amos V 18): *vae desiderantibus diem domini*, quia tantum, secundum Hieronymum, securae conscientiae est iudicem non timere. Vel *adveniat*, idest destruat regnum peccati, et tu, domine, regna super nos: quando enim servimus iustitiae tunc Deus regnat, quando autem peccato, Diabolus; Rom. VI 12: *non ergo regnet in vestro*, I Reg. VIII 7: *non te repulerunt*. Et nota quod satis iuste poterant petere *adveniat regnum tuum*, qui se filios comprobaverant dicendo: *pater noster* etc.: filiis enim debetur hereditas; sed regnum istud in caelis est, unde ire non potes nisi caelestis efficiaris. Et ideo consequenter subiungit: *fiat voluntas*, idest fac nos esse imitatores caelestium, I Cor. XV 49: *sicut portavimus*. Et nota quod non dicit: *fiat voluntas*, quasi: Deus faciat voluntatem nostram, sed quasi: voluntas sua impleatur per nos, quae *vult omnes homines salvos fieri*, I Tim. II 4; I Thess. IV 3, Ps. (CXLII 10): *doce me facere*; in quo destruitur error Pelagii qui dicebat quod non indigebamus auxilio divino. Sicut in caelo. Hoc ab Augustino multipliciter exponitur. Primo sic: *sicut in caelo*, idest sicut Angeli in caelo faciunt voluntatem tuam, ita nos in terra voluntatem tuam impleamus; de Angelis dicitur Ps. (CII 21): *ministri eius qui facitis*: in quo destruitur error Origenis qui posuit Angelum posse peccare. Vel aliter: *fiat voluntas sicut in caelo et in terra*, idest sicut in Christo ita et in Ecclesia. Caelo enim terra fecundatur: unde et gentiles dicebant deos caelorum masculos, terrae feminas; Ioh. VI 38: *descendi de caelo*. Vel per caelos intelliguntur sancti quorum *conversatio in caelis est*; qualis autem est proportio caeli ad terram, talis sanctorum ad peccatores; quasi: domine, converte peccatores ad faciendum voluntatem tuam. Vel *fiat* etc.: sicut enim caelum comparatur in mundo ad terram, ita spiritus ad carnem in homine; spiritus quantum est de se facit voluntatem Dei, sed caro repugnat, Rom. VII 23: *video aliam*, Ps. (I 12): *cor mundum*. Omnes istae petitiones partim hic inchoantur, sed in futuro implebuntur. Chrysostomus autem hoc, scilicet *sicut in caelo*, refert ad omnia praecedentia; unde: *adveniat regnum, sicut in caelo et in terra*, et sic de aliis. Item, secundum Chrysostomum, nota quod non dixit: sanctificemus, neque: sanctifices, sed medio modo; nec dixit: eamus ad regnum, sed: *adveniat*. Sic in omnibus medium tenuit, et hoc quia ad salutem nostram duo requiruntur: gratia Dei et liberum arbitrium; unde si dixisset: sanctifica, nullum locum dedisset libero arbitrio; si: faciamus, totum dedisset libero arbitrio, sed medie locutus est et hic: *fiat voluntas* et cetera.

Versiculus 11

[87579] Super Mt.*, cap. 6 v. 11 Panem nostrum. Postquam docuit petere gloriam Dei, vitam aeternam et operationem virtutum quibus vitam aeternam meremur, hic docet petere omnia quae necessaria sunt ad praesentem vitam. Exponitur autem hoc: *panem nostrum*, quattuor modis: potest (enim) exponi de quadruplici pane. (Primo) de pane qui est Christus, Ioh. VI 35: *ego sum panis* etc., qui praecipue panis est secundum quod continetur sub sacramento altaris, Ioh. VI 52: *panis quem ego dabo*, et iterum (VI 56): *caro mea vere est cibus*. Et dicit: *nostrum*, quia non est quorumlibet sed fidelium, Is. IX 5: *parvulus enim datus est*; ex hoc enim quod aliquis fit membrum Christi in Baptismo, potest participare istum panem: et ideo nullo modo debet dari infidelibus non baptizatis. Supersubstantialem. Hieronymus dicit quod in Graeco est *epiousion*, et Symmachus transtulit: praecipuum vel egregium; antiqua autem translatio habet: *quotidianum*. Quod autem sit *supersubstantialem*, idest super omnes substantias, apparet Eph. I 20: *constituens illum super omnes principatus et cetera*. *Quotidianum* dicit, quia quotidie debet sumi, sed non ab unoquoque; unde dicitur in libro de ecclesiasticis dogmatibus: *nec laudo nec vitupero hoc*. Sed debet quotidie sumi in Ecclesia; vel saltem a fidelibus spiritualiter sumatur quotidie ex fide. In Ecclesia autem Orientali non quotidie sumitur in Ecclesia, quia non quotidie celebratur Missa, immo solum in septimana. Sed quia Ecclesia sustinet, sufficit quod quotidie sumant spiritualiter et non sacramentaliter. Da nobis. Si noster, quomodo dicit: *da nobis*? Cyprianus: *da nobis*, idest fac nos ita vivere ut istum panem ad utilitatem nostram sumere possimus; unde qui hoc petit, nihil aliud petit nisi perseverantiam in bono, ut scilicet nihil contrarium admisceatur sanctitati, I Cor. XI 29: *qui enim indigne* et cetera. Panem nostrum (da nobis hodie). Hic obicit Augustinus quia ista oratio dicitur qualibet hora diei, etiam in completorio; numquid ergo tunc petimus quod det nobis sumere istum panem? Sed dicendum quod *hodie* dupliciter accipitur: quandoque enim significat determinatum diem, quandoque tota vita praesens; Hebr. III determinatum *hodie* tangit; unde: da ut in tota praesenti vita possimus istum panem participare. Et ratione dicit: *da nobis hodie*, quia iste sacramentalis panis in hac vita tantum necessarius est: quando enim videbimus eum sicuti est, non indigebimus sacramentis et signis. Unde hic panis singularis et peculiaris tantum necessarius est in praesenti; et nunc quotidie specialiter sumimus, sed tunc continue. Secundo per panem intelligitur Deus, scilicet ipsa divinitas, Luc. XIV 15: *beatus qui manducabit panem*, Ps. (LXXVII 25): *panem Angelorum manducavit*. Da ergo *panem supersubstantialem hodie*, ut scilicet secundum modum praesentis vitae possimus eo frui. Tertio possunt intelligi Dei praecepta quae sunt panis sapientiae, Prov. IX 5: *venite, comedite*; hic enim comedit qui praecepta sapientiae custodit, Ioh. IV 34: *meus cibus est*. Haec divina praecepta nunc sunt panis, quia cum quadam difficultate teruntur considerando et operando, sed postea erunt potus quia sine difficultate reficient. Quarto intelligitur ad litteram panis corporalis. Dixerat enim dominus: *fiat voluntas*, et voluerat in impletionem divinae voluntatis nos esse caelestes; sed memor fragilitatis nostrae, docet petere etiam temporalia quae necessaria sunt ad sustentationem vitae; unde non docet petere magnifica vel superflua, sed necessaria, I Tim. VI 8: *habentes alimenta*; ita petiit Iacob, Gen. XXVIII 20: *si dederis mihi panem ad edendum*. Dicit autem *nostrum*, propter duo. Ut nemo sibi temporalia appropriet, secundum Chrysostomum: primo quia nullus debet comedere panem de rapina, sed de proprio labore; secundo quia bona temporalia quae dantur propter necessitatem ita debemus accipere ut aliis communicemus, Iob. XXXI 17: *si comedi bucellam meam*. Et dicit Augustinus, in libro de orando ad Probam, quod ab eo quod excellit et principale est in omnibus particularibus, ad facultatem nostram significat totum: panis enim est magis necessarium homini, Eccli. XXIX 28: *initium vitae hominis*; et hoc est: *supersubstantialem*, quia principaliter pertinet ad necessaria. Si autem dicit: *quotidianum*, tunc duplicem habet rationem, secundum Cyprianum. Primo, ut non quaeras temporalia in longinquum tempus, quia alias esses contrarius tibi ipsi: dixisti enim: *adveniat regnum tuum*; sed quamdiu *sumus in corpore peregrinamur a domino*, II Cor. V 6; unde dicendo: *adveniat regnum tuum*, et petendo longam vitam, contrarius (es) tibi ipsi. Vel *quotidianum* dicit contra prodigos qui superflue expendunt et non utuntur pane quotidiano qui sufficiat ad unius diei victus. Sed si noster, quare dicit *da nobis*? Propter duo, secundum Chrysostomum. Primo quia temporalia bona dantur bonis et malis, sed aliter et aliter: quia bonis ad utilitatem, malis ad damnum quia male utuntur; unde malis non datur quia abutuntur, et hoc fit non a Deo sed a Diabolo. Et dicit quod simile est sicut si aliquis offerat panem sacerdoti ut sanctificet et postea repetat; posset dicere: da mihi panem quod meus est possessione, da sanctificationi. *Hodie* dicit, quia noluit nos in longinquum tempus petere. Sed movet Augustinus quaestionem, quia dominus in sequentibus docet non habere sollicitudinem de temporalibus: *unde nolite solliciti esse* etc.; ergo videtur quod non debemus orare pro temporalibus. Et respondet quod de omni

desiderabili licito possumus orare, quia desiderabilem a Deo exspectamus, et quae a Deo exspectamus petere possumus; et hoc non tantum in extrema necessitate sed etiam ad competentem sibi statum. Aliud autem est desiderare, aliud sollicitum esse de aliquo sicut de ultimo fine, quia hoc dominus prohibet sicut dicitur infra. Sed iterum quaeritur de hoc: *da nobis hodie*, quia videtur quod non debeamus desiderare nisi ad unum diem; ergo omnes qui aliter desiderant peccant, et tunc peribit vita humana quia nullus congregabit messem in aestate ut comedat in hieme. Et dicendum quod dominus non intendit prohibere quod aliquis non cogitet de futuris, sed prohibet quod sollicitudinem non debeat sibi usurpare ante tempus: si nunc enim incumbit sollicitudo hanc debes exsequi, sed non illam quae incumbere posset in antea.

Versiculus 12

[87580] Super Mt.*, cap. 6 v. 12 Et dimitte. Hic incipit ponere petitiones quae pertinent ad remotionem mali, et primo ponit illam per quam removetur malum praecipuum, scilicet culpa, unde: *et dimitte nobis*. Repugnans est quod homo qui vivit de rebus Dei vivat contra Deum. Debita sunt peccata, quia pro peccatis sumus Deo obligati debito: si enim ab alio accepisti aliquid iniuste, teneris ad restitutionem; et quia quando peccas usurpas quod Dei est, quia Dei est quod omnis voluntas reguletur secundum voluntatem Dei, ergo subtrahis quod Dei est et teneris ad restitutionem; solvis autem quando contra voluntatem tuam sustines aliquid secundum voluntatem Dei, infra XVIII 32: *omne debitum dimisi. Dimitte ergo debita*, idest peccata, Ps. (XXXVIII 14): *remitte mihi ut refrigerer*. Ex hoc verbo duo haereses confutantur, scilicet Pelagii et Novatiani. Pelagius dixit quod aliqui perfecti homines in vita ista poterant vivere sine peccato et implere illud Eph. V 27: *ut exhiberet gloriosam Ecclesiam*; sed si hoc, tunc non diceremus *dimitte*, Prov. XXIV 16: *septies cadit*; I Ioh. I 8: *si dixerimus quia peccata*. Novatianus dixit quod homo qui peccat post Baptismum mortaliter non potest agere paenitentiam; sed si hoc, tunc frustra diceremus *dimitte*, Ioh. I 12: *dedit eis potestatem filios Dei fieri*, scilicet per adoptionem gratiae. Sicut et nos dimittimus debitoribus. Debtores autem aliqui possunt esse dupliciter: vel quia peccaverunt contra nos, vel quia debent pecuniam; nos autem non monet quod ista secunda debita dimittamus, sed peccata quaecumque, etiam in ablatione bonorum temporalium: indignum enim esset petere veniam a Deo et non dare conservo, Eccli. XXVIII 3: *homini conservat*, (Eccli. XXIX 2): *et iterum dimitte proximo* et cetera. Sed quid dicendum de illis qui nolunt dimittere et tamen dicunt *pater noster*? Videtur quod numquam deberent dicere, quia mentiuntur; unde dicitur quod quidam subtrahebant istam clausulam: *sicut et nos*. Sed hoc improbatur a Chrysostomo dupliciter: primo quia non servat formam Ecclesiae in orando, secundo quia oratio non est accepta Deo cum id quod Christus dictavit non servat. Unde dicendum quod non peccat dicendo *pater noster*, quantumcumque sit in rancore et gravi peccato, quia tales deberent facere quidquid boni possunt, et eleemosynas, et orationes et huiusmodi quae sunt dispositiva ad gratiae recuperationem; nec mentitur, quia ista oratio non funditur in propria persona sed totius Ecclesiae, et constat quod Ecclesia dimittit debita omnibus qui sunt in Ecclesia; talis autem amittit fructum quia illi soli consequuntur fructum qui dimittunt. Sed videtur quod non solum consequuntur fructum illi qui dimittunt offensas. Sed sciendum quod Augustinus sic solvit quantum ad praesens pertinet, quia de dilectione inimicorum dictum est supra quia Deus eo tenore vult nos dimittere offensas quo tenore dimittit ipse nobis culpas: non autem dimittit nisi rogantibus; et ideo quicumque est ita dispositus quod paratus est dare veniam petenti, hic non amittit fructum dummodo in generali non habeat odio quemcumque, sicut supra dictum est.

Versiculus 13

[87581] Super Mt.*, cap. 6 v. 13 Et ne nos. Hic aliam petitionem ponit. Alia littera: *et ne inferas*; et alia: *et ne nos sinas*, et haec est expositio illius: Deus enim neminem tentat quamvis tentari permittat. Et non dicit: ne nos permittas tentari, quia tentatio utilis est et tentatur ut sibi et aliis innotescat qui notus est Deo, Eccli. XXXIV 9: *qui non est tentatus*; sed dicit: *et ne nos*, idest non permittas succumbere, sicut si diceret aliquis: volo igne calefieri sed non cremari, I Cor. X 13: *fidelis Deus qui non patietur*. In ista narratione confutatur error Pelagii quantum ad duo: dixit enim quod homo poterat persistere per liberum arbitrium absque Dei auxilio, quod nihil aliud est nisi tentationi non succumbere; item dixit quod ad Deum non pertinet immutare hominum voluntates; sed si hoc, non diceret: *et ne nos inducas*, quod idem est quod: fac nos non consentire; ergo in potestate sua est

mutare voluntatem et non mutare, Phil. II 13: *Deus est qui operatur in vobis*. Sed libera. Haec est ultima petitio: *libera* a malo praeterito, praesenti et futuro, culpae et poenae, et ab omni malo. Augustinus: quilibet Christianus in quacumque tribulatione in haec verba lacrimas fundit et gemitus facit, Ps. (LVIII 2): *eripe me de inimicis*; Is. LI 12: *quis tu ut timeas*. Amen, idest fiat. Hoc nullus voluit interpretari propter reverentiam, quia dominus frequenter utebatur eo. In hoc datur securitas impetrandi, dummodo serventur quae dicta sunt. Sciendum autem quod in Hebraeo adduntur tria verba quae Chrysostomus exponit: primum est: *quoniam tuum est regnum*, postea: *et virtus et gloria*. Amen; et videntur respondere tribus praemissis: *tuum est regnum*, ad illud: *adveniat regnum tuum*; *virtus*, ad *fiat voluntas*; *gloria*, ad *pater noster* et ad omnia alia quae sunt ad honorem Dei. Vel aliter, quasi: alia ista facere potes quia tu es rex, et ideo nullus potest; tua est *virtus*, et ideo potes regnum dare; tua *gloria*, et ideo Ps. (CXIII 1): *non nobis, domine, non nobis* et cetera.

Versiculus 14

[87582] Super Mt.*, cap. 6 v. 14 Si enim dimiseritis. Dominus in oratione quamdam conditionem adiecerat, scilicet *dimitte*; posset autem ibi ista conditio gravis videri alicui; et ideo dominus rationem illius ostendit, et circa hoc duo facit: primo ostendit istam conditionem esse utilem, secundo necessariam. Utilis est quia per eam consequimur remissionem peccatorum, et hoc est: *si enim dimiseritis hominibus peccata* quae contra vos peccaverunt, *dimittet* etc., quae contra eum peccasti, Eccli. XXVIII 2: *relinque proximo tuo*. Sed nota quod dicit: *si enim dimiseritis hominibus*; homines enim quamdiu innocenter vivunt, dii sunt; quando autem peccant, cadunt in humanam conditionem, Ps. (LXXXI 6): *ego dixi* etc., post (LXXXI 7): *vos autem* etc.; ergo vos qui dii et spirituales estis, *hominibus* peccatoribus dimittetis. Item nota quod dicit: *pater vester* etc.; offensae enim quae secundum homines fiunt, (fiunt) propter aliquid terrenum; e contra homines caelestes qui patrem habent in caelis nihil discordiae debent habere propter terrenum, Luc. VI 36: *estote misericordes*. Est etiam ista conditio necessaria, quia sine ea non fit remissio peccatorum, unde: *si autem non* etc.; nec mirum, quia numquam aliquod peccatum potest dimitti sine caritate, Prov. X 12: *universa delicta*; qui enim habet odium super unum non est in caritate, et ideo non dimittitur ei peccatum, Eccli. XXVIII 3: *homo homini servat*, Iac. II 13: *iudicium sine misericordia*. Sed posset aliquis credere quod ex quo ita est quod dimittenda est offensa, ergo Ecclesia peccat quando non dimittit. Dicendum quod si ille petat veniam, peccaret si non dimitteret; si autem non petat, tunc non dimittit (vel) propter odium et sic peccat, vel propter bonum illius vel aliorum, ut scilicet malum non frequentetur, et sic non peccat.